

SISUKORD

nr 1/2009

Toimetuse veerg

Riina Kiik..... 2

Uudised

Maakondade ja õppeasutuste
uudised..... 3

ESTA uudised:

Tähistame sotsiaaltöötajate päeva!.....5

Kuidas algas sotsiaaltöötajatel 2009. aasta?
Maire Grosmann, Katre Mägi6

Seadus

Muudatused erihoolekandes
Sirlis Sõmer-Kull.....7

Puudega lapse hooldajatoetus läheb
üle kohalikule omavalitsusele
Merle Tomberg.....12

Üleriigiline lasteabitelefoni – uus abivõimalus ohtu sattunud lastele
Anniki Tikerpuu.....14

Sotsiaalse kaitse ja kaasatuse riiklikust aruandest aastateks 2008–2010
Eha Lannes.....16

Õigus

Inimõigused hoolekandeesutuses
Eve Liblik.....18

Sotsiaalteenus

Puudealase Teabe ja Abivahendite Keskus

Kristo Priks.....23

Füsioterapeudi tööst rehabilitatsioonis ja tervishoius

Hille Maas.....25

Kaplaniteenistus haiglas ja hoolekandeesutuses – mis ja kuidas

Heino Nurk.....27

Tugiisik peab arvestama kliendi jõuvarudega

Marika Ratnik.....30

Millega toetame pere tugiisikuid?

Margit Pajo.....33

Sotsiaaltöö meetodid

Lapsed pereteraapias – laps ja vanema raske haigus

Florence Schmitt, Jorma Pihho..... 35

Uurimus

Lastekaitsetöö kohalikus omavalitsuses
Anu Nõlve..... 41

Arvamus

Edetabelid ehk pingeread – Eesti ühiskonnas omaks võetud mõõdupuu ilmingud koolis

Tiiu Kadajas.....47

Idee

Eakate hooldusteenuse laiendamise võimalusi

Kristel Paal.....50

Erialakeel

Kuidas nimetada last

Marju Selg.....61

Sotsiaaltöö kui elukutse

Kuidas meediaga edukalt suhelda

Kadri Koppel.....53

Kahest kesksest Eesti sotsiaaltöö puudutavast probleemist

Mario Laul.....56

Koolitus

Koolituskursus lastekaitsetöötajatele, kes hakkavad välja õpetama lapse ja perekonna hindamisjuhendi

kasutajaid.....58

Koolitus rehabilitatsioonimeeskondadele.....59

Ka hooldustöötajaks on vaja õppida

Piret Tamme.....60

Kokkuvõte

inglise ja vene keeles..... 62–63

Kirjandus

.....64

Head ajakirja lugejad!

Us aasta on hoogsalt alanud. Lehed ja uudistesaaated hoolitsevad selle eest, et me oleksime teadlikud majandus- ja finantskriisist. Nad hoiavad meid asjaga kursis, kas tahame seda või mitte. Meedial on see võim. Vahel on mul tunne, et oleks patt unustada, et rasked ajad on saabunud. Aga nii sooviks... ja pealegi on raskeid aegu ka ennegi olnud ja arvestades kõiki seaduspärasusi, tuleb veelgi.

Raskeki ajad on vaja üle elada. Vahest on see märk sellest, et pidev võidujooks ja hõiskamine, kes on parim ja kel on rohkem, on pikas perspektiivis väsitav. Vaja on jõudu koguda, ja seda saab teha rahulikus, mõistlikus ja hoolivas keskkonnas. Just sellises, millises sotsiaaltööd iga päev tehakse. Vahest on need rasked ajad sotsiaaltööle ja sotsiaaltöötajatele isegi kasulikud. Erinevalt haridusministrist pole sotsiaalminister küll välja pakkunud ideed, et sotsiaaltöötaja elukutse peaks jõudma kolme prestiihsema hulka. Ometi saavad sotsiaaltöötajad nüüd oma kasulikkust näidata rohkem kui kunagi varem, sest abivajajaid on varasemaga võrreldes kindlasti rohkem. Nüüd on sotsiaaltöötajatel võimalus näidata oma teadmisi, oskusi, loomingulisust, initsiatiivi, seista sotsiaaltöö väärtuste eest, olla inimestele **teejuhiks** rasketel aegadel. Võib ju arvata, et mida rohkem on rahulolevaid abisaajaid, seda parem on sotsiaaltöö maine ning selle kaudu leiavad ehk isegi mehed tee sotsiaaltöö juurde. Olen veendunud, et see on võimalik, aga selleks on vaja positiivseid lugusid ja eeskujusid.

Näiteks lugusid Lottest, Brunost ja Albertist. Arvan, et kui mitte kõik eestlased, siis kindlasti enamus teab, kes on koeratüdruk Lotte ja ta sõbrad. Lisaks sellele, et need on mu kolmeaastase poja vaieldamatud lemmikud, on nendest saanud ka minu positiivsed kangelased. Ja vahest on meile just selliseid tegelasi vaja: julgeid, vahel sõnakaid, pealehakkajaid, sõbralikke ja hoolivaid. Detektiiv Lotte etendusest pärinevad järgmised read: „On see mäng või on see võistlus, seda täpselt küll ei tea. Ole tugev – ütleb mõistus. Süda ütleb – ole hea! Ühe samm on teisest pikem – ära sentimeetreid loe. Oled ilmas õnnelikem, kui sul süda sees on soe. [...] Ei ole tähtis suurus, vanus, rikkus, vaid hoopis rõõmus meel ja sõbralikkus“.

Miks ei võiks sotsiaaltöö tegijatest saada Lotted, Brunod ja Albertid. Lastele ütleme sageli, et kõik on võimalik, kui vaid väga tahta. Tahame siis meiegi!

U U D I S E D

Uudiseid Võrumaalt

Majanduslikult keerulised ajad riigis puudutavad nii või teisiti meid kõiki. Enne aastavahetust tänasid Võrumaa sotsiaaltöötajad oma kauaegset "ülemust" Peep Piirsalu kolleegipreemia ja ning andsid talle humoorikaid näpunäiteid tööotsinguteks. Rasketel aegadel on suur tähtsus koostööl. Jaanuari lõpus arutati koostööd struktuurimuutused läbi teinud Võru maavalitsusega ja politsei preventsiioonitalitusega (infovahetus, pedofiliiajuhtumid). Dr Mae Pindmaa juhtis aga sotsiaaltöötajate endi tähelepanu sellele, et uni on tervise alus. Unearsti konsultatsioon aitab ehk paremini mõista isiklikku toimimist või toimimatus. Kohe veebruari alguses peeti koostööpäev Urvaste Koolis. Kutsutud olid Põlva, Valga ja Võru maakonna sotsiaaltöötajad, et osa saada oma laste ja kooli muredest ning rõõmudest. Päeva teise poole sisustas vestlusring sotsiaalministeeriumi nõuniku Elmet Puhmiga, kus püüti selgeks rääkida lastekaitse üles kerkinud probleemide. Veebruari lõpus kohtutakse parema koostöö eesmärgil erihooldusteenuste pakkujatega.

Marianne Hermann, VOL

Tallinna tuleb ka teine töötute aktiviseerimiskeskus

Euroopa Sotsiaalfondi osalusega projekti raames plaanitakse lisaks Kopli töötute aktiviseerimiskeskusele rajada samasugune Lasnamäe linnaosas, kus Tööturuameti poolt suunatavatele töötutele hakatakse pakkuma tööharjutuse teenust. Lasnamäel, aadressil Punane 68 luuakse töötute aktiviseerimiskeskus, kus hakatakse pakkuma tööharjutusteenust ennekõike linnaosade sotsiaalosalakondade poolt suunatud mitteametlikele inimestele ning pikaajalistele töötutele. Lisaks sellele pakutakse neile psühholoogilist, sotsiaalset ja võlanõustamist ning esmast tööalast koolitust, mille käigus inimesed omandavad ka uusi oskusi, mis aitavad neil tulemuslikult tööturule naasta. Tööharjutusteenus koosneb auditoorsest tööst, nõustamisest ja praktilisest väljajäppest. Tsüklil kestab kolm kuud. Tõhusalt töötades on keskus võimeline teenindama aastas 6–8 gruppi, kokku 120–170 inimest.

Andres Kask, Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuamet

Sotsiaaltöötajad saavad riiklikud teenetemärgid

President Toomas Hendrik Ilveselt saavad iseisvuspäeval riiklikud asutasud väärkoheldud laste õiguste eest seisja **Pille Alaver**, hooldus- ja lapsendajaperede kauaaegne nõustaja **Lea Möll**, Tallinna Laste Turvakeskuse arendaja **Tiiu Peterson**, Eesti esimese lähisuhtevägivalda all kannatavate naiste varjupaiga asutaja **Reet Hiimäe**, puuetega inimeste õiguste eest seisja **Kaia Kaldvee** ja eakate eneseabiikuumise korraldaja **Lea Viires**.

Käivitus sotsiaaltöö doktoriõppe võrgustik

2009. aastast käivitus Põhjamaade ja Balti riikide sotsiaaltöö doktoriõppe võrgustik, milles osalevad ka Tallinna Ülikooli Sotsiaaltöö Instituut ja Tartu Ülikooli Sotsioloogia ja Sotsiaalpoliitika Instituudi õppejõud ja doktorandid. Doktoriõppe võrgustik on saanud aastateks 2009–2011 toetust Põhjamaade teadusnõukogult NordForsk. Võrgustik korraldab igal aastal sotsiaaltöö doktorantide suvekooli ning lühiajalisi uurimiskursusi. Tänavune suvekool toimub Leedus 17.–21. augustil teemal "Konflikti ja konsensus vahel: dihhotoomse käsitluse kriitika". Novembris leiab aset Tallinna Ülikoolis võrgustiku üks tänavustest uurimiskursustest, teemaks sotsiaaltöö ajalugu ja identiteet. Kursustest osavõtt on avatud osalevate ülikoolide kõigile doktorantidele. Teistes võrgustiku riikides läbiviidavate kursuste puhul on võimalik taotleda stipendiumi reisikulude katteks. Täiendav info: www.sosnet.fi/nbsw

TLÜ osaleb EL Tempus-IV projektis

Tallinna Ülikooli Sotsiaaltöö Instituut osaleb 2009. aastast Euroopa Liidu TEMPUS-IV projektis, mille eesmärk on sotsiaaltöökoostöö

U U D I S E D

arendamine kolmel kõrgharidustasemel kuues Euroopa riigis. Projekti partneriteks on Sheffield Hallam Ülikool (Suurbritannia), Ljubljana Ülikool (Sloveenia), Vilniuse Pedagoogiline Ülikool (Leedu), Tbilisi Riiklik Ülikool (Gruusia) ja Kiievi Mohyla Akadeemia (Ukraina). Projektil on kuus alateemat, millest TLÜ Sotsiaaltöö Instituut osaleb kolmes. Juhtroll on TLÜ Sotsiaaltöö Instituudil tööühmas, mille eesmärgiks sotsiaaltöölase doktoriõppe ettevalmistamine ja käivitamine Ukrainas ja Gruusias. Samuti osaletakse tööühmades, mis töötavad välja rahvusvahelist sotsiaaltööd käsitlev õppekava ühismoodul ning valmistada ette sotsiaaltöölase eelretsenseeritavat internetiajakirja. Projekt kestab kolm aastat, 2009. jaanuarist 2012. jaanuarini.

Lauri Leppik, TLÜ Sotsiaaltöö Instituut

Eesti sotsiaalvaldkonna spetsialistid koolitasid Gruusias

Tallinna Ülikooli lektorid ja teised sotsiaal- ja kriisiabi tippspetsialistid koolitasid 2009. aasta jaanuarikuus Gruusia sotsiaalvaldkonna ja kriisiabi spetsialiste. Koolitustel jagati Eesti teadmisi ja oskusi puuetega inimeste hoolekandest, sotsiaalkindlustussüsteemi toimimisest, maavalitsuse ja kohaliku omavalitsuse tasandil tehtavast sotsiaaltööst. Samuti viidi läbi kriisiabi koolitusi Gruusia psühholoogidele ning sotsiaaltöötajatele. Gruusias olid koolitajate rollis Margo Kikas, Tiiu Meres, Meelis Joost, Reet Kabi, Merike Peri ja Maire Riis. Projekti juhtis Maarika Miil ja assisteeris Svetlana Martõnova. Läbiviidud koolitus oli esimene etapp Tallinna Ülikooli arengukoostöö projektist "Gruusia sotsiaalvaldkonna avaliku teenistuse ja mittetulundusühingute institutsioonide spetsialistide pädevuskoolitus", mida finantseeritakse välisministeeriumi arenguabi programmi summadest. Kaasfinantseerijaks selle projekti õnnestunud läbiviimisel on Avatud Eesti Fond.

Maarika Miil

Tähistame koos sotsiaaltöötajate päeva!

Sotsiaaltöötajate päeva pidulik üritus toimub

27. märtsil

kell 13.00–16.00

Tallinnas Eesti Metodisti Kirikus
(Narva mnt 51).

Sotsiaaltöötajate päeva tähistamine annab hea võimaluse tutvustada sotsiaaltöö missiooni ühiskonnas ja aidata kaaskodanikel paremini mõista sotsiaaltöö väärtust.

Kavas:

- tervituskõned ESTA tegevjuhilt ja sotsiaalministeeriumi esindajalt
- 2008. aasta parimate sotsiaalvaldkonna töötajate ja sotsiaalvaldkonna kajastamisel silma paistnud ajakirjanike tunnustamine
- Kaari Sillamaa oratoorium "Kristus" koorile, solistidele ja lugejale
- Koosviibimine kohvi ja suupistetega

Palume oma tulekust teada anda kuni 20. märtsini e-posti aadressil eswa@eswa.ee või Astrid Ojasoone telefonil 5683 3460.

Tartu-Tallinn-Tartu marsruudil väljub eribuss, täpsem info ESTA veebilehel www.eswa.ee

U U D I S E D

Plaanid 2009. aastaks*

- 27. märtsil tähistab ESTA **sotsiaaltöötajate päeva** piduliku üritusega Tallinnas. Sotsiaaltöötajate päeval avaldatakse tunnustust tublitele sotsiaalala töötajatele.
- Aasta tippsündmuseks kujuneb **19.–20 novembril Tallinnas toimuv sotsiaaltöö 4. kongress**, kuhu on oodatud kõik sotsiaaltöö tegijad. Ettepanekuid ettekannete esitamiseks võib saata korraldustoimkonna esimehele Kersti Põldemale: Kersti.Poldemaa@swcenter.ee.
- **ESTA eetikakomitee** poole saavad pöörduda nii teenuste tarbijad kui ka sotsiaalala töötajad, kui nad soovivad saada erapooletut nõustamist või hinnangut sotsiaaltöö eetika küsimustes. Kontakt: eetikakomitee@eswa.ee.
- **Sotsiaalalaltöötajate suvekool** on plaanis läbi viia 12.–13. augustil Virumaal. Suvetikoolis saab kuulata loenguid, osaleda rühmatöös ja jagada kogemusi kolleegidega.
- Huvilistel on võimalik liituda **ESTA erialasektioonidega**, et aidata kaasa õigusaktide täustumisele oma töövaldkonnas. Hetke seisuga on moodustatud lastekaitse, kodutute hoolekande, vangla-sotsiaaltöö, võlanõustamise, kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöö korralduse ning integreeritud teenuste sektioon. Info ESTA kodulehel www.eswa.ee. ESTA esindaja osaleb ka kutsenõukogu töös.
- **ESTA töö- ja palgakomisjon** kaardistab sotsiaalala töötajate töö- ja palgatingimusi ning selgitab välja partnerid, kellega arutada sotsiaaltöötajate töö- ja palgatingimuste ühtlustamist.
- Plaanis on korraldada mitu teemapäeva Eesti eri piirkondades, samuti pakkuda sotsiaalala töötajatele meediakoolitust.
- Jätkatakse ESTA seisukohtade tutvustamist meedias, püütakse kaasata ESTA-sse uusi liikmeid ning tehakse koostööd sotsiaalvaldkonna erialaorganisatsioonidega, koostatakse tegevuskava järgmiseks kaheks aastaks ning rakendatakse ellu juh-

timiskvaliteedi süsteem, kavandatakse ja tellitakse ESTA lipp.

* *Tegevuskavas ette nähtud tegevuste elluviimine sõltub rahalistest võimalustest.*

Konkurss 2008. a Eesti parimate sotsiaalvaldkonna töötajate tunnustamiseks

- Tiitlile Aasta sotsiaalhooldaja, aasta sotsiaaltöötaja ja aasta hoolekandeametuse juht võib esitada isiku, kelle tööpanust ja eetilist käitumist on märganud ning tunnustanud kliendid, kaastöötajad ja koostööpartnerid.
- Tiitlile Elutöö tegija sotsiaalvaldkonnas võib esitada isiku, kes on sotsiaaltöö alal kaua ja tulemuslikult töötanud.

2008. aastal tunnustati paljusid töökaid ja tublisid sotsiaaltöötajaid maakonna ja asutuste piires, miks mitte esitada neid või hoopis kedagi teist üle-eestilise konkursi nominendiks. Tunnustuse saajad valib esitatud kandidaatide seast välja ESTA volikogu. Kõik esitatud kutsutakse **27. märtsil** toimuvale sotsiaaltöötajate päeva pidulikule üritusele, kus kuulutatakse välja konkursi võitjad.

Lisaks sotsiaaltöötajatele tunnustatakse ka **ajakirjanikke**, kes on 2008. aastal silma paistnud sotsiaaltemade niisuguse kajastamisega, millele on järgnenud positiivne asjade käik või lahendus.

Nominendi esitamiseks konkursile tuleb täita ankeet, mis on kättesaadav aadressil www.eswa.ee, ja saata see **27. veebruariks** aadressil ESTA, Kaupmehe 4, Tallinn 10114. Küsimuste korral palume pöörduda ESTA eestseisuse poole tel 645 7921 või tegevjuhi poole tel 5683 3460.

Eelarve kärpimine on raske ülesanne. Joonistanud Karina Käär.

Kuidas algas sotsiaaltöötajatel 2009. aasta?

Ajakiri Sotsiaaltöö palus vastajatel kirjeldada, kuidas on ühiskonnas aset leidnud muutused ja sotsiaalvaldkonna reformid ennast tunda andnud nende igapäevatoos ning mida nad sooviksid alanud 2009. aastalt.

Maire Grosmann, Rõuge vallavalitsuse sotsiaalosakonna juhataja:

Ümberkorraldused pensionite ja sotsiaaltoetuste väljamaksmises on põhjustanud suuri katsumusi maal elavatele eakatele ja puuetega inimestele. Inimesed on segaduses ning tunnevad, et neist ei hoolita. Kui esialgne info oli, et keegi ei pea muretsema ja hajaasustuspiirkonnas elavatele eakatele ning sügava puudega inimestele tuuakse pension endiselt koju riigi kulul, siis tegelikult ei jäänud paljudel muud üle, kui lasta pension koju tuua oma kulul. Mind paneb muretsema see, et eakatel soovitatakse kanda oma pension teise inimese arvele. See tähendaks seda, et eakas ei ole enam oma raha peremees. Lahendus ei ole ka see, kui pension kantakse küll eaka arvele, aga ta ei ole võimeline seda iseseisvalt välja võtma. Maal elaval eakal võib kuluda sageli terve päev lähima pangautomaadini jõudmiseks, sest ühistransporti kasutades võib ta koju jõuda alles õhtul. Lisaks sellele on eakal, kes ei ole varem pangautomaati kasutanud, üsna keeruline sellega toime tulla. Uueks aastaks sooviks rohkem stabiilsust ja hoolivust. Soovin, et inimesed ei kaotaks lootust paremasse homsesse ja et jätkuks usku endasse ka siis, kui kõik ei lähe elus nii, nagu kavandatud.

Katre Mägi, Ambla vallavalitsuse sotsiaalnõunik

Ei saa üle ega ümber puuetega tööeliste inimeste sotsiaaltoetuste ja töövõimetuspensionite määramise muutustest ning pensionite väljamaksmistel tekkinud segadusest. Üleminek uuele korrale tehti rutakalt ja läbimõtlematult ning kannatada said inimesed, kes peaksid olema riigi erilise hoole all. Selline kiirustamine ei halvendanud ainuüksi inimeste materiaalset olukorda, vaid vähendas ka usaldust oma riigi vastu ning põhjustas emotsionaalset kahju. Loomulikult tuleb praeguses majanduslikus olukorras ka sotsiaalvaldkonnas teha ebapopulaarseid otsuseid, kuid ära ei tohi unustada, et iga otsuse taga on inimesed. Inimese usaldust tagasi võita on raskem, kui seda kaotada. Uueks aastaks soovin, et me märgaksime inimest enda kõrval, näitaksime välja rohkem hoolivust ja armastust. Nähes, et keegi on hädas – tänaval, kaupluses, ühistranspordis – olgu ta vana või noor, haige või terve, võiks alati küsida, kas on abi vaja. Inimesed, olge julgemad! Me ei tohi karta, et heatahtlik tähelepanu võib teisele inimesele tunduda solvav. Inimesele on see pigem õnn, kui keegi märkab ja aitab. Kui ulatad abikäe ning näitad üles hoolimist, mis tuleb südamest, paraneb nii sinu kui ka abistatu enesetunne. Kõige kergem on oma armastust näidata oma sõprade ja lähedaste vastu, neid ära kuulates, olles nende jaoks olemas. Õeldakse ikka, et jagatud mure on pool muret.

Muudatused erihoolekandes

Sirlis Sõmer-Kull

sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonna juhataja

Käesoleva aasta 1. jaanuarist jõustus sotsiaalhoolekande seaduse muutmise seadus, milles täpsustatakse psüühiliste erivajadustega inimestele riigieelarvest rahastatavate erihoolekandeteenuste (edaspidi erihoolekandeteenuste) sisu ja nõuded. Kuigi põhiliselt on tegemist seni määrusega reguleeritud teemade viimisega seaduse tasandile, toimuvad erihoolekandes ka mitmed muudatused. Artikkel annab ülevaate erihoolekande korraldusest ja peamistest seadusemuudatustest.

Erihoolekandeteenuste areng

Kuni 1990-ndate lõpuni oli ainukeseks riiklikult finantseeritud teenuseks hooldamine hooldekodus. Sajandivahetusel hakati erihoolekandes järgima uut põhimõtet: peeti vajalikuks toetada ka väga raske psüühikahäirega inimeste elu tavalises elukeskkonnas. Sellest lähtudes moodustati üheksast teenusest koosnev pakett. Kuna on väga tähtis, et erivajadusega inimesed elaksid võimalikult iseseisvalt, tuleksid ise toime ja teeksid oma võimete piires ka tööd, siis erihoolekandeteenustest tuleb esile tõsta ja arendada eelisjärjekorras tavalises elukeskkonnas elamist toetavaid teenuseid sh toetatud elamist, toetatud töötamist, kogukonnas elamist ja igapäevaelu toetamise teenust. Kuna ka hooldekodudes elab väga erinevat abi vajavaid kliente, siis on kunagisest hooldekoduteenusest kujunenud tänaseks neli ööpäevaringse hoolduse alaliiki. 2000-ndate alguses loodud süsteem on väikeste kohandustega säilinud tänaseni. Muudatuseks on see, et rehabilitatsioonist on saanud omaette teenus ning juhtumikorralduse teenusest Sotsiaalkindlustusameti töötajate töömeetod.

Tabel 1. Erihoolekandeteenuseid kasutanud inimeste arv aastatel 2003–2007

Teenus	2003	2004	2005	2006	2007
igapäevaelu toetamine	1525	1668	1688	2015	2048
toetatud elamine	565	562	618	678	686
elamine kogukonnas	28	32	39	43	45
töötamise toetamine	516	548	533	548	510
ööpäevaringne hooldamine	2130	2074	1997	1968	1961
ööpäevaringne tugevdatud toetusega hooldamine (sügav vaimupuue või ebastabiilne remissioon)	94	171	219	243	251
ööpäevaringne tugevdatud järelevalvega hooldamine (kohtumääruse alusel suunatud)	189	198	203	203	196
teenuste kasutajate arv kokku	4491	4693	4901	4955	5047

Nagu tabelist näha, on teenuse kohtade arv viimaste aastatega kasvanud ning see on toimunud eeskätt igapäevast toimetulekut toetavate teenuste arvel.

Teenuste kirjeldus

Igapäevaelu toetamise teenus (kunagine päevakeskuse teenus) hõlmab tegevusi, mis aitavad kaasa inimese iseseisvale toimetulekule, nt argielu oskuste õppimine (toidu valmistamine, pesupesemine, riiete korrashoid, enese eest hoolitsemine); panga, poe, tervishoiuasutuste jm asutuste teenuste kasutamise õppimine; suhtlusoskuste õppimine ja sotsiaalsete suhete loomine; pereliikmete nõustamine; esmaste tööoskuste ja raha kasutamise õpetamine.

Toetatud töötamine hõlmab tegevusi, mis abistavad raske psüühikahäirega inimest töö leidmisel ja säilitamisel, sh inimesele sobiva töö väljaselgitamine, tööandja leidmine, tööintervjuuks ettevalmistamine, tööandja ja kaastöötajate juhendamine, inimese toetamine töö tegemisel, töösituatsioonis tekkivate probleemide lahendamisele kaasa aitamine ning inimese motiveerimine liikuma suuremat iseseisvust nõudvale tööle. Töötamine toimub töölepingu alusel. Teenuse toel töötab raske psüühikahäirega inimesi nii kaubandusettevõtetes abitöödel kui ka näiteks isegi kullaäris. Teenuse osutajate hinnangul paraneb töö leidnud psüühikahäirega inimesel oluliselt haiguse kulg.

Toetatud elamise teenus hõlmab inimesele eluruumi kasutusse andmist ning selles iseseisva majandamise ja toimetuleku õpetamist. Inimesel aidatakse leida elamispind (teenuse osutajale kuuluv elamispind, KOV munitsipaalpind või ka pind üüriturult) ning juhendatakse, kuidas iseseisvalt hakkama saada, sh oma elamist korras hoida, arveid maksta ja eelarvet koostada. Kui elatakse grupikodus (nt kolmekesi koos), siis õpitakse ühiselu reegleid. Toetatud elamise teenust vajavad esiteks need suhteliselt iseseisvad hooldekodude kliendid, kes liiguvad hooldekodust toetatud elamise teenusele (korterid asuvad sageli hooldekodu juures); teiseks koos oma vanematega elavad vaimupuudega noored, kellel on oma peres elades raske iseseisvat toimetulekut õppida ning kes pärast oma vanemate toetuse kadumist peaksid minema hooldekodusse; kolmandaks psüühikahäirega inimesed, kel puudub elukoht ja kes ei suuda seda ise hankida, kuid tuleksid juhendamise ja toetamise korral iseseisva elamisega toime.

Kogukonnas elamise teenus on eripärase ideoloogiaga teenus (nt Maarja Küla ja Pahlka Tugikodu), kus raske psüühikahäirega kliendid elavad koos töötajatega peresarnastes tingimustes. Koos viiakse läbi argielu toimingud. Peamiseks erinevuseks ööpäevaringsest hooldusest on lisaks peresarnasele elamisviisile ka töö pakkumine selle teenuse klientidele (töötatakse loomafarmis, küünlavabrikus, põllumajanduses vm).

Ööpäevaringsele hooldusele suunatakse inimene juhul, kui ta ei tule toime avatud ühiskonnas elamisega ka eespool kirjeldatud toetavate teenuste vm sotsiaalteenuste abil; vajab abi enese eest hoolitsemisel ega tule toime argitoimingutega või vajab selleks olulisel määral pidevat kõrvalabi ja juhendamist. Ööpäevaringne erihooldusteenus sisaldab samu tegevusi, mis igapäevaelu toetamise teenus, lisaks hooldamist ja järelevalvet. Ööpäevaringsele erihooldusteenusele on neli raskust: 1) ööpäevaringne erihooldusteenus; 2) ööpäevaringne erihooldusteenus kohtumääruse alusel tahtevastasele hooldusele suunatud isikutele; 3) ööpäevaringne erihooldusteenus ebastabiilse remisiooniga isikutele; 4) ööpäevaringne erihooldus sügava liitpuudega isikutele (sügav vaimupuue, millega kaasneb muu puue, nt liikumispuue).

Õigus teenustele ja teenuste taotlemine

Erihoolekandeteenused on mõeldud psüühikahäirega inimestele, kuigi mitte kõik psüühikahäirega inimesed ei vaja neid teenuseid. Sotsiaalkindlustusameti andmeil on psüühikahäire tõttu puue määratud 21 000 inimesele, kuid erihoolekandeteenuseid vajab neist hinnanguliselt ainult 7000 raske, sügava või pikaajalise psüühikahäirega inimest. Teenuse sihtgrupp kuuluvatel inimestel on raske argielus ilma abita toime tulla, asju ajada ja suhelda, oma rahakasutust ja majapidamist korraldada. Raskemal juhul vajab inimene ööpäevaringset hooldust.

Teenuse saamiseks esitab inimene või tema seaduslik esindaja taotluse Sotsiaalkindlustusametile. Taotlusele tuleb lisada rehabilitatsiooniplaan, milles on hinnatud erihooldusteel vajadust. Erihooldusteel suunamisele eelneva rehabilitatsiooni käigus arendatakse, lisaks teenuste vajaduse hindamisele, ka inimese suutlikkust tavaühiskonnas ise toime tulla, et vähendada hooldekodusse suunamise vajadust. Eesmärk on üles leida inimeses ja keskkonnas võimalikult palju tugevusi. Tahtevastase ööpäevaringse hoolduse puhul on suunamise aluseks rehabilitatsiooniplaani asemel kohtumäärus. Igapäevaelu toetamise teenuse puhul piisab ka psühhiaatri suunamisest. Teenustele suunamise otsuse teeb Sotsiaalkindlustusamet, märkides otsusele teenusele suunamise eesmärgi, kestuse ja ka soovitatavad tegevused, mida teenuse osutaja peaks inimesele pakkuma. Sotsiaalkindlustusameti juhtumikorraldajate ülesanne on informeerida inimest tema võimalustest ja toetada teda teenusele suunamise ja teenuse osutamise käigus. Teenusele suunamisel arutatakse teenuse osutaja ja inimesega läbi, millised on inimese ootused ja teenuse osutaja võimalused ning kui suur on ööpäevaringse hoolduse või kogukonnas elamise teenuse puhul omaosalus konkreetses asutuses. Vajadusel korraldab juhtumikorraldaja ka osapoolte kohtumise. Võidakse sõlmida ka eelleping omaosaluse tasumise kohta.

Teenuste osutamine ja finantseerimine

Kuna teenuskohtade arv (ligikaudu 5000) ei vasta hetkel vajadustele, on teenusele suunamiseks järjekorrad. Teenuse osutajaid on 80 ringis. Suurim teenuse osutaja on AS Hoolekandeteenused, kellele kuulub üle 50% teenuskohtadest (peamiselt ööpäevaringse hoolduse teenus). Teenuste osutajatel omandivormi piiranguid ei ole, kuid nad peavad vastama nõuetele. Teenuste osutamise võimalusest teavitab aasta algul ja vastavalt vajadusele ka aasta jooksul Sotsiaalkindlustusamet. Teenuste osutamiseks tuleb sõlmida Sotsiaalkindlustusametiga leping.

Alates 2010. aastast peab teenuse osutajal olema tegevusluba, mida saab taotlema hakata juba 2009. aastal. Teenuseid finantseeritakse Sotsiaalkindlustusameti eelarve kaudu riigieelarvest ja isiku omaosaluse arvel. Teenuse osutajale tasutakse igakuiselt arvete alusel vastavalt teenust saanud isikute arvule. Igapäevaelu toetamise puhul korraldab asutuse ruumikulude tasumise kohalik omavalitsus. Toetatud elamise puhul katab isik kõik elamispinna seotud eluasemekulud. Toetatud elamise teenuse klient saab nüüdsest taotleda ka toimetulekutoetust, kui tal ei jätku raga vahendeid eluasemekulude eest tasumiseks.

Peamised muudatused alates 2009.aastast

Õigus riiklikele teenustele laieneb raske, sügava või pikaajalise psüühikahäirega vanaduspensionistele isikutele. Seni kehtinud korra alusel suunati teenusele ainult tööealised inimesed, vanaduspensionistid eas psüühikahäirega inimeste hooldusteel korraldamisega pidi tegelema kohalik omavalitsus. Paraku täna saab teenust üle 700 vanaduspensionistid eas isiku, kes suunati teenusele tööeas ning jõudsid vanaduspensionistid ikka riigi finantseeritud teenust kasutada. Üldjuhul ei ole KOV nendele isikutele teenuste korraldamist üle võtnud. Korrastamiseks tekkinud olukorda, on alates 1. jaanuarist 2009 ka

vanaduspensioni eas isikutel õigus kasutada riigi poolt finantseeritud erihoolekandeteenuseid. **Õigus riiklikule teenusele ei laiene dementsuse diagnoosiga eakatele**, kellele hooldusteenuse osutamine jääb endiselt kohalike omavalitsuste ülesandeks üldhoolduse korras. Vanaduspensioniealiste raske ja pikaajalise psüühikahäirega isikute teenustele suunamine toimub tavalises korras: tuleb esitada taotlus Sotsiaalkindlustusametile, sh kindlasti ka rehabilitatsiooniplaan, milles on näidatud ära erihoolekandeteenuste vajadus. Sama kehtib nende eakate kohta, kes kasutavad ka hetkel erihoolekande teenuseid, kuid keda oli neile suunanud ja kelle eest maksab kohalik omavalitsus.

Puudujäävat osa omaosalusest on võimalik hüvitada riigieelarvest. Ööpäevaringset hoolduse ja kogukonnas elamise teenust kasutavad isikud peavad maksma enda toitlustamise ja majutamise kulud, seda nimetatakse omaosaluseks. Seadusemuudatusega kehtestati omaosaluse ülempiir, milleks 2009. a riigieelarves on 3000 kr kuus. Omaosaluse suuruse määrab asutus vastavalt oma tingimustele ja kuludele, kuid see ei tohi ületada riiklikult kehtestatud ülempiiri.

Kui isikul ei jätku raha omaosaluse tasumiseks, siis on võimalik taotleda puuduva osa katmist Sotsiaalkindlustusameti kaudu. Puudujääv osa on vahe riigieelarvega kehtestatud isiku omaosaluse piirmäära ja isiku selliste tulude vahel, millest on maha arvatud tulumaks, töötuskindlustusmaks, kogumispensioni makse, makstav elatis ja 15% pärast maksude mahaarvamist isikule kasutada jäävatest tuludest.

Omaosaluse puudujääva osa hüvitamisel loetakse tuluks riiklik pension, kogumispension, sotsiaalmaksuga maksustatav tulu, üüri- või renditulu või mõni muu eseme kasutusse andmisest saadud tulu. Tuludest arvatakse maha küll elatisraha, kuid ei arvata maha isiku poolt võetud laene või muid rahalisi kohustusi. Juhtumitega, kui isik laenude tõttu ei suuda omaosaluse eest tasuda, tuleb tegelda individuaalselt ning leida sobiv lahendus: nt vaidlustada laenu võtmist piiratud teovõimega isiku poolt ilma eestkostja heakskiiduta; taotleda laenude kustutamist; koostada maksegraafik teenuse osutajale; kasutada pereliikmete või kohaliku omavalitsuse abi vm.

Omaosaluse puudujäävat osa ei hüvitata inimesele automaatselt, vaid seda peab isik või tema seaduslik esindaja taotlema Sotsiaalkindlustusametilt. Kohtumäärusega teenusele suunatud inimene ei pea taotlust esitama, tema suutlikkust omaosaluse eest tasuda hindab Sotsiaalkindlustusamet. Juba kohtumääruse alusel teenust saavate inimeste puhul peaks siiski teenuse osutaja või kliendi seaduslik esindaja teavitama Sotsiaalkindlustusametit vajadusest hinnata isiku suutlikkust omaosaluse eest maksta. Omaosalust ei hüvitata tagasiulatavalt.

15% tuludest peab jääma teenuse tarbijale isiklikuks kasutamiseks. Minimaalne rahasumma, mis peab jääma ööpäevaringsel erihooldusteenust või kogukonnas elamise teenust saava inimese kasutada, on 15 % inimese tuludest. Erihoolekandeteenus ei kata isiku kõiki kulusid: nt isiklike hügieenitarvete ja -teenuste, osa transpordikulutuste; telefoni, aga ka kohvi, suitsu või jmt olmekulude eest tuleb tasuda ise. Isikliku raha ja selle kasutamise üle iseseisvalt või seadusliku esindaja kaudu otsustamise õigus on vajalik inimväärseks eluks ka hooldekodus. Varem on esinenud juhtumeid, kus hooldekodus elavad inimesed on pidanud loovutama 100% oma tuludest hooldekodule.

Igale erihoolekandel viibivale isikule peab teenuse osutaja koostama teenuse osutamise tegevusplaani, mis sisaldab talle rehabilitatsiooniplaanis seatud eesmärged ja soovitatavaid tegevusi nende täitmiseks, tegevuste ajakava ja erihoolekandeteenuse osutaja hinnangut tegevuste läbiviimise kohta vähemalt kord kuus. Tegevusplan koostatakse isikule teenuse osutamise ajaks ning vaadatakse üle vähemalt kord aastas. Tegevusplaani on vaja individuaalse lähenemise tagamiseks teenuse osutamisel.

Järelevalvet erihoolekandeteenuste üle teostab alates 2009. a Sotsiaalkindlustusamet, kes hakkab ka teenuse osutajatele tegevuslube väljastama. Varem teostasid järelevalvet maavalitsused.

Muudetud on ka tervishoiuteenuste korraldamise seadust, et võimaldada **iseseisva õendusabi teenuse osutamist erihoolekandeteenust osutavas asutuses** sõltumata asutuse omandivormist. Alates 2010. a nõutakse ööpäevaringse erihooldusteenuse osutajalt iseseisva õendusabi osutamiseks tegevusluba.

Täpsustatud on nõudeid tegevusjuhendajatele. Tegevusjuhendaja on erihoolekandeteenust vahetult osutav töötaja. Seadusemuudatusega on laiendatud erialade ringi, mille lõpetajad võivad töötada tegevusjuhendaja ametikohal ega pea läbima sotsiaalministeeriumi poolt kinnitatud õppekava alusel 260-tunnist täiendkoolitust: nendeks on sotsiaaltöötaja, sotsiaalpedagoogi, eripedagoogi, vaimse tervise õe ja tegevusterapeudi eriala. Täpsustatud on tegevusjuhendajate põhikoolitust, selle läbimise nõudeid ja koolituskavasid. Lisaks Tervise Arengu Instituudile võivad koolitusi läbi viia ka teised koolitusasutused. 2015. aastast hakkavad kehtima kõrgendatud nõuded töötajate arvule erihoolekandeaustustes. Hoolekandeteenuste kvaliteedi võtmeks on töötajate kvalifikatsioon ja nende piisav arv; hetkel on töötajate arv ebapiisav kvaliteetse teenuse tagamiseks.

Omastehooldaja käsiraamat – nüüd ka vene keeles

2002. aastal andsid MTÜ Inkotuba ja sotsiaalministeeriumi eakate poliitika komisjon välja käsiraamatu, mis on mõeldud kodus haiget või puudega lähedast hooldavatele inimestele. Käsiraamatut kasutavad ka hooldusasutuste ja päevakeskuste töötajad.

2008. a lõpus ilmus käsiraamatu teise täiendatud trüki tõlge vene keelde.

Käsiraamat koosneb 16 peatükist, autoriteks on Eesti erialaspetsialistid. Teemad on valitud omastehooldajatel enim esinevate probleemide hulgast: inimene ja haigus; kodune hooldamine; kehalise liikumise piirangud; nahk ja hügieen – voodihaige pesemine; lamatiste ennetamine, hooldamine ja ravi; hooldus uriinipidamatuse korral; toimetulek halvatusega; ergonoomika – hooldajat säästvad tõstmis- ja ümberpaigutustehnikad; turvaline keskkond – kodu kohandamine; söömine ja seedimine – voodihaige toitmine, isutus; mälu ja meeleolu; hingamine; ravimite manustamine; suhtlemine; läbipõlemise ennetamine, äratundmine ja sellega toimetulek; tehnilised abivahendid – fotode ja kommentaaridega illustreeritud lühiülevaade.

Selleks et mõista hooldamisel esinevaid olukordi ja kasutada õigeid hooldusvõtteid, vajab hooldaja teadmisi. Omastehooldaja käsiraamat jagabki praktilisi näpunäiteid hooldatava olukorra mõistmiseks, tema abistamiseks ning hooldaja rolliga toimetulekuks.

Käsiraamat ei eelda lugejalt meditsiinilisi eelteadmisi – keerulised ja rasked asjad on kirjeldatud lihtsas keeles, lisatud on selgitavaid jooniseid ja fotod.

Raamatut saab tellida nii eesti kui vene keeles e-posti aadressil inkotuba@inkotuba.ee.

Puudega lapse hooldajatoetus läheb üle kohalikule omavalitsusele

Merle Tomberg
*sotsiaalminis-
teeriumi
hoolekande
osakonna
peaspetsialist*

Puudega lapse peamised hooldajad ja kasvatajad on tema vanemad. Iga lapse kasvatamine on vaevanõudev, seda enam näevad vaeva puuetega laste vanemad. Riik ja kohalikud omavalitsused pakuvad puuetega laste vanematele mitmesuguseid toetusi, teenuseid, koolitusi ja muud abi. Üheks abistamise vormiks on puudega lapse vanemale hooldajatoetuse maksmine. Kaheksa aastat tagasi otsustati, et lapsevanemale, kes ei saa oma puudega lapse hooldamise tõttu töötada, tuleb maksta toetust, millega kaasneb sotsiaalkindlustus. Hooldajatoetus ei olnud mõeldud asendama palka või toimetulekutoetust, vaid andma hooldajale väikse regulaarse sissetuleku ning tagama pensioni- ja ravikindlustuse. Tänapäevaks on olukord mõnevõrra muutunud. Kuigi hooldajatoetuse järele on endiselt vajadus, pakutakse samas puuetega lastele ning nende peredele ka rohkesti teenuseid, toetusi ja eriõppe- ning hoiuvõimalusi. Üha rohkem puudega lapse hooldajatoetuse saajatest asub tööle ning ei vaja enam sellist toetust, mille põhirõhk on sotsiaalkindlustusel.

Puudega inimese toimetuleku ja hooldusteenu korraldamine on kohaliku omavalitsuse ülesanne. Seetõttu on mõistlik, kui ka hooldajatoetuse maksmist korraldab vallavõi linnavalitsus, kus ollakse kursis nii kohalike oludega kui ka konkreetse pere vajadustega, soovide ja võimalustega. Sotsiaaltöötajal on võimalik hooldajatoetuse vajadust hinnata koos pere teiste vajadustega ning pakkuda perele kõige sobi-

vamat abi. Selline paindlik abi pakkumise süsteem eeldab, et omavalitsuses kehtestatud toetuste ja teenuste osutamise korrad ei määratleks abisaajate sihtgruppi väga kitsalt ja kindlapiirilisel, vaid annaks sotsiaaltöötajale suurema otsustusõiguse. Kõige olulisemad puudega lapse hooldajatoetuse maksimisega seotud teemad on aga kindlasti vanemate töötamine (abiks tööturuteenused ja -toetused) ning sobiva ja igas mõttes kättesaadava lasteaia või kooli olemasolu.

Omavalitsus hindab vajadust toetuse järele

1. märtsil 2009 läheb puudega lapse hooldajatoetuse maksmine üle riigilt kohalikele omavalitsustele. See tähendab muudatusi sotsiaalhoolekande seaduses (SHKS), puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduses, sotsiaalmaksu seaduses, tööturuteenusete ja -toetuste seaduses jm õigusaktides.

Möödunud aastal eelnõu ettevalmistamise käigus saadeti kohalikele omavalitsustele mitu teabekirja ning toimus neli piirkondlikku infopäeva, mis andis võimaluse asjaga pidevalt kursis olla ning kohalikul tasandil ettevalmistusi teha. Kuigi puudega lapse hooldajatoetuse muudatused puudutavad kogu Eestit, on hooldajate arv jaotunud nii, et ainult 19 omavalitsuses on hooldajate arv kahekohaline, ülejäänutes jääb see alla kümne. Seega on paljude omavalitsuste jaoks tegemist väikese muudatusega.

Riik annab üle nii raha toetuse maksmiseks kui ka õiguse otsustada, kui palju ning kellele hooldajatoetust maksta. Puudega lapse hooldajatoetuse saajate sihtgruppi võib määrata linna- või vallavalitsus. Näiteks võib lisaks lapsevanemale olla hooldajatoetuse saaja ka mõni teine inimene (üldjuhul pereliige), kes lapsevanema kõrval last reaalselt hooldab ja tõenäoliselt ka koos lapsega elab. Hooldajatoetust võib mõnel

juhul asendada mõne teise sobivama abi liigiga, kui lapsevanem seda soovib, kuid kindlasti jääb veel aastateks püsima vajadus hooldajatoetuse maksmise järele selle praegusel kujul – toetus koos sotsiaalkindlustusega. Hooldajatoetuse vajadust võib hinnata iga taotluse puhul eraldi või kehtestada kindlad kriteeriumid. Kui puudega lapsel on võimalus käia lasteaias või koolis, mis ei asu kümnete kilomeetrite kaugusel, või kui vanemale pakutakse mõistliku hinnaga lapsehoiuteenust kodu lähedal või lausa oma kodus (näiteks osutab omavalitsus sellist teenust) või kooliealisele lapsele kohta päevakeskuses või õpilaskodus, siis on väga tõenäoline, et vanem soovib hooldajatoetuse saamise asemel tööl käia.

2009. a jaanuaris teatas Sotsiaalkindlustusamet kirja teel puudega lapse vanemale, et hooldajatoetuse maksmine riigi poolt lõpetatakse ning alates märtsikuust maksab sama toetust valla- või linnavalitsus. Omavalitsustel on ülevaade, kui palju ning kes täpselt selles piirkonnas said hooldajatoetust riigilt. Omavalitsused maksavad hooldajatoetust alates 1. märtsist 2009 SHKS § 23 lg 1 ning kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse § 22 lg 1 p 5 alusel. Kui varem maksti hooldajatoetust omavalitsustes SHKS § 23 lg 2 alusel, siis pärast seadusemuudatust kaotas see paragrahv kehtivuse. Otsused, mida omavalitsus on teinud täiskasvanute hooldajatoetuse maksmiseks enne 1. märtsi 2009 SHS § 23 lg 2 alusel, kehtivad seni, kuni omavalitsus neid kehtetuks ei tunnista.

Toetusega kaasneb sotsiaalkindlustus

Kui omavalitsus hakkab puudega lapse vanemale hooldajatoetust maksuma, siis on ta kohustatud maksuma vanema eest ka sotsiaalmaksu, kui vanem ei tööta või ei saa riiklikku pensioni. Kui omavalitsus ja lapsevanem ühiselt otsustavad, et lapse hooldamise parim või ainus võimalik viis on see, et vanem hooldab last ja seetõttu ei saa töötada, siis on vanem olukorras, kus ta väga tõenäoliselt vajab omavalitsuse abi hooldajatoetuse näol. Omavalitsus hakkab maksuma

hooldajatoetuse saajatele sotsiaalmaksu sotsiaalmaksuseaduse § 6 lõike 1^a alusel. Tööturuteenuste ja -toetuste seaduse muudatused seisnevad eelkõige soodustuste laiendamises lisaks täiskasvanu hooldajatoetuse saajale ka lapse hooldajatoetuse saajale. Kehtima jääb põhimõte, et hooldajatoetuse saaja ei saa samaaegselt olla töötuna registreeritud.

Üldjuhul eelneb sotsiaalteenuse osutamisele või sotsiaaltoetuse maksmisele kliendi vajaduse hindamine. 2007. aastal valmis sotsiaalministeeriumi tellimusel puuetega

Hooldajatoetust sai suhteliselt väike arv lapsevanemaid

1482 – laste arv, kelle vanem sai hooldajatoetust (01.04.2008)

1382 – puudega lapse hooldajatoetuse saajad (01.04.2008)

5405 – puudega lapse toetuse saajad vanuses 4–17 a. (kaasa arvatud) (2007)

Kui võrrelda puudega laste arvu, kelle vanem saab hooldajatoetust, puudega laste üldarvuga, siis saab sellest kaudselt järeldada, kui palju puudega lapse vanematest käib tööl ehk kui palju on neid, kelle laps käib koolis või lasteaias või siis hoiab last töölkäimise ajal keegi teine või on laps iseseisvalt kodus. On rõõmustav, et hooldajatoetuse saajate arv on suhteliselt väike võrreldes puuetega laste arvuga. Ideaalne oleks, kui iga lapsevanem, kes seda soovib, saaks oma puudega lapse hooldamise kõrvalt töötada ning tal oleks tööl olles süda rahul, et laps on hoolivate ja sobivate oskustega inimeste hoole all.

laste hooldus- ja sotsiaalteenuste ning toetuste vajaduse hindamishahend, mida sotsiaaltöötajal on võimalik kasutada ka puudega lapse pere vajaduste hindamiseks. Hindamishahendi koos juhendiga leiab sotsiaalministeeriumi koduleheküljelt teema alt „Lastekaitse korraldus“. Omavalitsuse sotsiaaltöötaja, kes ei ole varem puudega lapse pere hindamisi läbi viinud või kes tunneb, et vajab sellekohast koolitust, võib pöörduda MTÜ Kõige Paremad Asjad poole, mis ühendab nimetatud hindamishahendi koostajaid, kes viivad läbi spetsiaalse koolituse. 4-päevasel koolitusel osalemiseks tuleb ennast registreerida Dagmar Narussoni e-posti aadressil dagmar@pc.ut.ee.

Üleriigiline lasteabitelefoni – uus abivõimalus ohu sattunud lastele

Alates 1. jaanuarist alustas tegevust lasteabitelefoni 116 111. Nüüd saavad nii lapsed kui täiskasvanud senisest kiiremini ja operatiivsemalt spetsialistidega ühendust võtta ja abi otsida.

Anniki Tikerpuu
sotsiaalministeeriumi laste õiguste ja teenuste juht

Lasteabitelefoni 116 111 eellugu

Alates 2005. aastast katsetati Tallinnas ning hiljem ka Maardus laste abi- ja infotelefoni 1345 – teenust pakkus sotsiaalministeerium koos Tallinna linna ja häirekeskusega. Teenus leidis üsna laialdast kasutust: 2006. aastal tehti laste abi- ja infotelefoni kokku 1149 laste heaolu puudutavat kõnet ning 2007. aastal 1430 kõnet. Kõige enam sooviti infot teenuste ja toetuste kohta, helistajatele pakkusid huvi ka laste hariduse ja vaba aja küsimused. Telefonile teatati ka mõningatest laste vastu suunatud vägivalda ja hooletusse jätmise juhtumitest.

Üleriigilise laste abitelefoni käivitamisele andis hoogu see, kui Euroopa Liidus asuti aktiivselt tegelema laste õiguste küsimustega. 2006. a lõpus kiitis EL liikmesriikide esindajatest koosnev sidekomitee heaks eelnõu, mille järgi kombinatsiooniga 116 algavad telefoninumbriid Euroopas reserveeriti sotsiaalse sisuga teenustele, neist üks on lasteabitelefoni. Liikmesriikidel paluti võimalikult kiiresti asuda pakkuma seda teenust, mis on vaja laste õiguste tagamiseks. Aasta hiljem otsustas Euroopa Komisjon kasutada numbrit 116 111 kõikjal Euroopas lasteabitelefoniina.

Eesti sotsiaalministeerium alustas ettevalmistusi kogu riiki katva lasteabitelefoni käivitamiseks 2008. aastal. Riigihanke teenuse osutamiseks võitis Arstlik Perenõuandla OÜ, kellel oli varasem kogemus perearsti nõuandetelefoni 1220 teenuse pakkumisel.

Lasteabitelefoni teenusest lähemalt

1. jaanuaril 2009 pakub lastele ja ka täiskasvanutele suunatud number 116 111 ööpäevaringset sotsiaalnõustamist ja vajadusel ka kriisinõustamist. Tähtis on see, et teenus on tasuta nii fikseeritud kui mobiilsidevõrkudest helistajale. See oli Euroopa Liidu sidekomitee nõue. Kõnedele vastatakse eesti, vene ja inglise keeles. Teenust pakutakse kolmes keeles seetõttu, et tegemist on EL liikmesriikidele ühise telefoninumbriaga, millele peab olema võimalus helistada ka Eestis viibivatel teiste riikide kodanikel.

Teavet ja nõustamist saab ka internetist vahendusel lasteabitelefoni kodulehelt www.lasteabi.ee, kust saab saata kirja otse nõustajale või arutleda oma muresid foorumis.

Kui keegi teatab hädas olevast lapsest (vägivalla all kannatav laps, vanemliku hoolitsuseta jäänud laps jne), siis konsultant suunab helistaja mõne erialaspetsialisti poole või edastab ise teate lapse elukohajärgsesse omavalitsusse. Hiljem kontrollitakse, kas hädas olev laps on pärast info edasisuunamist ka abi saanud, esialgu kasutatakse selleks maavalitsuste abi.

Lapsed ja täiskasvanud võivad helistada abitelefoni ka nõu küsimiseks, mida ühes või teises keerulises olukorras teha, kust saada abi, nõustamist ja teenuseid. Küsida võib lastega seotud seaduste, asutuste ja muude teemade kohta.

Iseäranis oluline on see, et lastel endil oleks võimalus saada infot ja abi oma murede korral. Seetõttu on teenus mõeldud eeskätt lastele, kui nad tunnevad, et ei julge oma vanematelt või teistelt täiskasvanutelt nõu küsida või kui need ei oska lapsele vastata.

Hätasattunud lapsest teavitamine

Üle-eestilise lasteabitelefoni käivitamine aitab paremini täita lastekaitseadust, kus on kirjas, et iga kodanik peab viivitamatult teatama abi andvatele organitele abi vajavast ja hädas olevast lapsest, kui ta sellisest olukorrast teada saab. Kuna paljud inimesed soovivad teatamisel jääda anonüümseks, siis abitelefon võimaldab ka seda, samas jõuab info hädas olevast lapsest ikkagi spetsialistideni.

On oluline muuta iganenud hoiakut, nagu ohtu sattunud lapsest teatamine oleks pealekaebamine või klatšimine. Teatamine on hädavajalik selleks, et lastekaitse- või sotsiaaltöötajani jõuaks võimalikult vara märguanne, et peres ei ole kõik korras. Siis saab sekkuda või perekonda toetada, et lapse heaolu oleks tagatud.

Tähtis on, et info lasteabitelefonist ja selle võimalustest jõuaks võimalikult paljude inimesteni ning kindlasti ka otse lasteni. Selleks plaanib sotsiaalministeerium iga-aastast teavitustegevust. Jaanuaris algas välimeediakampaania suuremate linnade tänavatel, raadioreklaam rahvusringhäälingu kanalites ning internetipõhine kampaania, mis on eelkõige suunatud lastele ja noortele.

Meeldiv on tõdeda, et väga paljud omavalitsused ja haridusasutused on löönud aktiivselt kaasa lasteabitelefonist teavitamises, seda nii veebis kui infot otse inimesteni edastades.

Sotsiaalse kaitse ja kaasatuse riiklikust aruandest aastateks 2008–2010

Eha Lannes

sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonna nõunik

Sotsiaalne kaasatus tähendab inimeste võimalust osaleda täisväärtuslikult ühiskonna elus – omada ligipääsu ressursidele ja teenustele, olgu nendeks siis võimalus tööd teha, saada sotsiaalkindlustushüvitisi ning sotsiaal- ja tervishoiuteenuseid, õppida ning kasutada infotehnoloogia võimalusi. Sotsiaalne tõrjutus kui sotsiaalse kaasatuse vastand räägib vaesusest kui ressurside, aga ka inimese toimetulekut toetavate teenuste ja sotsiaalsete võrgustike puudumisest. Vaesuse ja tõrjutuse ennetamine ning nende tekitatud probleemide ja tagajärgedega tegelemine on sotsiaalministeeriumile oluline ülesanne.

Euroopa Liidu liikmesriigid koostavad iga kahe aasta tagant **sotsiaalse kaitse ja kaasatuse riikliku aruande**¹, näidates sellega oma soovi ja valmisolekut leida lahendusi ja pakkuda abi vaesuses ja tõrjutuses elavate inimeste olukorra leevendamiseks ning vaesusesse ja tõrjutusse sattumise ennetamiseks.

Toimetuleku eelduseks on hea haridus, osalemine tööelus ja hea tervis. Sotsiaalsete riskide (nt haigus, töövõimetus, vanadus, töötus jne) korral peab inimväärse toimetuleku tagama sotsiaalse kaitse süsteem. **Eesti sotsiaalse kaitse ja kaasatuse valdkonna arendamise sõnumid** on:

- töö on parim kaitse vaesuse ja tõrjutuse vastu
- haridus on investering inimesse

- tervis on olulisim ressurss
- inimväärne sotsiaalne kaitse neile, kes ei saa tööga sissetulekut teenida
- integreeritud lähenemine sotsiaalse kaitse osutamisel.

Eesti sotsiaalse kaitse ja kaasatuse riikliku aruande eesmärgid ja tegevused järgmiseks kaheks aastaks keskenduvad sellele, et aidata pikaajaliselt töötuid ja kaua tööturult eemal olnud inimesi tööturule tagasi tuua ja seal püsima jääda. Samuti tegeldakse lastega perede vaesuse ja tõrjutuse ennetamise ja leevendamisega, puudega inimeste aktiivse ühiskonna- ja tööelus osalemise toetamisega ning eakate (65-aastaste ja vanemate) sotsiaalse tõrjutuse ennetamise ning aktiivse ja väärrika vananemise toetamisega. Peame oluliseks inimeste **aktiivset kaasatust** ühiskonnaellu, et tagada inimestele piisav sissetulek vältimaks vaesusesse ja tõrjutusse sattumist, pakkudes abi ja toetust tööotsingute perioodil, toetades tööl käimist ning vajadusel pakkudes kvaliteetseid sotsiaalteenuseid.

Eeloleva kahe aasta jooksul oleme Eesti tegevuskavas seadnud peamiseks ülesandeks laiendada teenuste pakkumist, et toetada inimeste töötamisvõimalusi. Selleks suurendatakse tööturuteenuste ringi – näiteks puudega ja vanemaealiste töötajatele hakatakse pakkuma nõustamisteenust, erialakoolitust, tööpraktikat, tööharjutust,

¹ Euroopa Liidu liikmesriikide sotsiaalse kaitse ja kaasatuse aruanded on kättesaadavad aadressil http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/strategy_reports_en.htm

võimalust saada töötamiseks vajalikke abivahendeid jne. Vajadusel osutatakse tööturule sisenemiseks eelteenuseid – sotsiaalselt rehabilitatsiooni ja psühholoogilist nõustamist. Lapsevanemate tööturul osalemist toetatakse lastehoiu ning tööturuteenuste pakkumise kaudu. Lisaks vanemate töötamisele aitavad laste vaesusesse sattumist ennetada vanemahariduse propageerimine, perelepitusteenuse ning mitmete teiste perekonda toetavate teenuste, nt võlanõustamise, tugiisiku ja tugipere teenuse osutamine. Laste, noorte, puudega inimeste ja eakate hariduses ja elukestvas õppes osalemise võimalusi toetatakse järgneva kahe aasta jooksul näiteks kutseõppe, aga ka e-õppe arendamisega. Töötamise ja iseseisva toimetuleku toetamiseks töötatakse välja ja uuendatakse mitmete hoolekandeteenuste osutamise põhimõtteid: nt rehabilitatsiooniteenuse, isikliku abistaja teenuse, tugiisiku teenuse, puudega inimestele ja eakatele mõeldud töövahendite ja tööruumide kohandamise teenuse ning koduteenuse põhimõtted.

Eesti sotsiaalse kaitse ja kaasatuse valdkonda arendatakse teadmispõhiselt. Sihtgruppidele sobilikemate otsuste tegemiseks viiakse läbi uuringuid, nt uuritakse töö ja pereelu ühitamise võimaluste kättesaadavust ja kasutamist; puuetega laste ja nende perede olukorda ja vajadusi; puuetega inimeste töötamist toetavaid meetmeid; rehabilitatsiooniteenuse pakkumist ja korraldust ning eakate toimetulekut. Ehkki vormilt on sotsiaalse kaitse ja kaasatuse tegevuskava koostatud Euroopa Komisjoni juhendite järgi, on selle sisu – eesmärgid, meetmed ja tegevused – kujunenud Eesti olukorda arvestades. Peame oluliseks, et abi vajavale inimesele tuleb seda osutada vastavalt tema vajadustele valdkondadevahelises koostöös.

Euroopa Liidu avatud koordineerimise meetod, mida silmas pidades sotsiaalse kaitse ja kaasatuse riiklikud aruanded koostatakse, näeb ette, et iga riik tutvustab oma aruannet vastastikku ühistel seminaridel. Euroopa Komisjon teeb nende aruannete kui ka

ühiseminaridel arutatu põhjal kokkuvõtte sellest, milliseid küsimusi riigid oma aruannetes kajastavad ning milline on ühe või teise riigi hea praktika, millest võiksid ka ülejäänud õppust võtta. Euroopa Komisjoni hinnangul iseloomustab riikide 2008. aastal esitatud sotsiaalse kaitse ja kaasatuse aruandeid järjepidevus eelmiste aruandeperioodidega (aastad 2004–2006 ja 2006–2008) ning vajadus tulla toime kõige haavatavamate aitamisega piiratud eelarve tingimustes.

Euroopa Liidu riikide strateegiates domineerisid laste vaesuse leevendamise ja aktiivse kaasatuse edendamise seotud tegevused. Kõik riigid tõid välja vajaduse pöörata enam tähelepanu vaesuses elavate inimeste sissetulekute suurendamisele, kuid see ei olnud üheski riigis esimene prioriteet. Kõige sagedamini rõhutati töötute tööellu tagasi aitamise programmide rakendamise ning kvaliteetsete sotsiaalteenuste arendamise rolli vaesuse ja tõrjutuse ennetamisel ja leevendamisel. Liikmesriigid rõhutasid vajadust individuaalse, kuid seejuures valdkondadevahelise integreeritud lähenemise järele inimeste probleemidega tegelemisel. Esile tõsteti teadmispõhise poliitika kujundamise, konkreetsete sihtide seadmise ning institutsioonidevahelise koostöö arendamise ja huvigruppide parema kaasamise vajadus.

Eesti sotsiaalse kaitse ja kaasatuse riiklikust aruandest aastateks 2008–2010 tõstis Euroopa Komisjon oma esialgses kokkuvõttes heade näidetena esile hariduse tähtsustamist ning hariduspoliitika põhjalikku käsitlemist sotsiaalse kaasatuse edendamisel. Eesti laste vaesuse ennetamise ja leevendamise meetmeid eristas teiste riikide meetmetest vanemaks olemise ja vanemahariduse oluliseks pidamine. Juhiti tähelepanu ka sellele, et Eesti tegeleb üha rohkem ja edukamalt huvigruppide kaasamisega. Hea näitena toodi välja uue sotsiaalhoolekande seaduse ettevalmistamisel piirkondlike hoolekandeteemaliste seminaride korraldamist ning selle seaduseelnõu arutelusid maakondades.

Inimõigused hoolekandeaastutuses

Eve Liblik
õiguskantsleri vanemnõunik, osakonnajuhataja

Veel paar-kolm aastat tagasi tuli ette juhtumeid, kus mõne hoolekodu elanikud pöördusid õiguskantsleri poole elementaarsete muredega – kas oli tuba külm, toit ebapiisav või rahuldamata esmased olmevajadused. Elu edenedes on Eesti kui euroopaliku õigusriigi inimeste teadvuses, ka hoolekodude elanike arusaamades toimumas muutused – täis kõhu ja sooja toa kõrval on üha enam esiplaanile tõusnud inimväärse kohtlemise vajadus.

Ometi ei tea hoolekodude elanikud ega paraku ka töötajad pahatihti täpsemalt, millele inimväärkuse tagamiseks tähelepanu pöörata, millised on inimeste õigused ja mispuhul neid õigusi rikutakse. Seetõttu esitan alljärgnevalt tähelepanekuid õiguskantsleri kontrollkäikudelt hoolekandeaastutustes eelkõige seoses elanike õigusega privaatsusele ja konfidentsiaalsusele.

Põhiõigused ja inimõigused

Põhiõiguste all mõistetakse õigusi, mis on kirjas meie riigi põhiseaduses. Inimõigused on aga laiemad, tulenevad rahvusvahelisest õigusest ning neid tunnustatakse kogu maailmas. Eesti Vabariigi põhiseaduses¹ paiknevad põhiõigused, vabadused ja kohustused II peatükis, mis on ühtlasi ka põhiseaduse pikim peatükk. Põhiõigused kui individuaalsed õigused annavad isikule õiguse nõuda riigilt nende õiguste realiseerimise võimalust. Põhivabaduste puhul on aga tegemist sisuliselt valikuvabadusega ehk siis õigusega midagi teha või mitte teha.

Rõhutan siin paari aspekti. Esiteks on põhiõigused ja vabadused põhiseaduses sätestatud koos kohustustega. Teiseks – nii põhiõiguste kui vabaduste teostamisel tuleb arvestada ka teiste inimestega ehk siis vältida teiste isikute põhiõiguste ja vabaduste riivet. Seetõttu ongi riigil teatud juhtudel õigus põhiõiguste ja vabaduste teostamist piirata, arvestades üldisi huve. Kuid selleks peavad olema tõsiseltvõetavad põhjused, piirangud ei või olla diskrimineerivad ja sätestada saab neid piiranguid ainult seadusega.

Kolmandaks on oluline teada, et põhiõigused, vabadused ja kohustused on suurel määral igal Eestis viibival isikul, olgu ta siis Eesti kodanik, välisriigi kodanik või kodakondsuseta isik ja sõltumata sellest, kas ta elab oma kodus või hoolekodus.

Õiguskantsler kui põhiõiguste kaitsja

Põhiõiguste tagamist kontrollib Eestis põhiseaduslik institutsioon – õiguskantsler – kes täidab õiguskantsleri seadusega talle pandud nn ombudsmani funktsiooni.

Lisaks on Eesti ühinenud Euroopa piinamise ja inimväärkust alandava kohtlemise vastase konventsiooni² ja selle fakultatiivse protokolliga³ (konventsiooni fakultatiivse protokollid lühend on OPCAT).

¹Kättesaadav elektroonselt aadressil www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12846827.

²Eestikeelne ametlik tõlge kättesaadav aadressil www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=25174

³Kättesaadav elektroonselt aadressil www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12748580.

2007. aastast täidab õiguskantsler seaduse alusel OPCAT-i ennetusasutuse funktsiooni. See tähendab ka kohustust kontrollida kõiki asutusi (teha etteteatud ja etteteamatata kontrollkäike, intervjueerida inimesi jne), kus peetakse isikuid nende tahte vastaselt või kus võidakse pidada isikuid nende tahte vastaselt ehk võidakse piirata nende põhiõigusi. Alates 2007. aastast ongi õiguskantsler pööranud suurt tähelepanu kontrollkäikudele. Kui vanglad ja psühhiaatriaosakonnad saavad käesoleval aastal n-õ esimest ringi kontrollitud, siis hoolekandeesutuste puhul võttis ainuüksi kaardistamine aega, et välja selgitada, kui palju on Eestis vastavaid asutusi ja kui paljude inimeste põhiõigusi tuleb kontrollida. Maakondadest saadud info põhjal selgus, et üld- ja erihoolekandeesutusi on Eestis ligi 150 ja neis elab ligemale 8000 hoolealust. Siiani on õiguskantsler kontrollinud isikute põhiõiguste ja vabaduste tagamist üheksas hooldekodus.

Hoolekandeesutuste elanike õigused

Kõigepealt ühest põhilisemast õigusest – õigusest **elule**, ilma milleta ei saa ka teisi põhiõigusi realiseerida. Siin tuleb rõhutada seda, et õigust elule tuleb käsitleda nii põhiseadusest kui ka Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste konventsioonist tulenevalt laiemalt ehk siis selle õiguse tagamiseks tuleks jälgida, et elu oleks ka **inimväärne**.

Põhiseadus tuleb §-s 18 sõnaselgelt, et keelatud on piinamine, julm või **väärrikust alandav kohtlemine**.

Rääkides piinamisest ja muust alandavast kohtlemisest, ei mõelda selle all kitsalt kellegi füüsilist piinamist, vaid ka näiteks seda, kui inimene ei saa süstemaatiliselt temale kuuluvaid põhi- ja inimõigusi realiseerida, millega alandatakse isiku inimväärrikust. Alandavaks kohtlemiseks tuleb näiteks pidada pidevat solvavat või ebaviisakat sõnakasutust personali poolt või inimese soovide järjekindlat eiramist.

Seetõttu on üks väga oluline aspekt, mida õiguskantsler oma käikudel kontrollib, see, kas töötajad on läbinud asjakohase koolituse ja täiendõppe ehk siis teisisõnu – hooldekodude elanikel on õigus inimväärrikale kohtlemisele selleks **väljaõppinud** personali poolt. Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus 2004. aastast sätestab, et hoolekandeesutuste töötajad, kes hoolealustega kokku puutuvad, peavad läbima asjakohase koolituse hoolealuste inimväärrikuse, inimõiguste ja põhivabaduste kaitse kohta.⁴ Selle soovituse täitmist jälgib õiguskantsler, külastades hoolekandeesutusi ning andes omalt poolt soovitusi hooldekodu juhtkonnale, kuna kontrollimisel on selgunud, et paljudes hooldekodudes ei ole personal asjakohaseid koolitusi läbinud. Mõnes hooldekodus ei ole näiteks ükski töötaja asjakohast koolitust saanud.

Teine oluline viis väärkohtlemise vähendamiseks on **piisava** personali olemasolu. Arvuliselt piisav personal aitab vältida elanike omavahelist vägivalda ning ka meditsiiniliselt mitteinäidustatud ohjeldamisi. Väärkohtlemise oht võibki tõusetuda eelkõige ohjeldusmeetmete kasutamisel. Rõhutan, et alates 1.01.2009 jõustunud sotsiaalhoolekande seaduse muudatustega on palju detailselt reguleeritud liikumisvabaduse piirangud hoolekandeesutustes. Seadus ütleb sõnaselgelt, et isiku suhtes, kes ei ole kohtu määrusega paigutatud asutusse ööpäevaringssele hooldamisele, võib liikumisvabaduse piiranguna kasutada ainult eraldamist.⁵ Ühtlasi on seadusandja nüüdseks väga täpselt reguleerinud, mis tingimustel ja kuidas eraldamine toimub. Igal juhul tohib eraldamist rakendada vaid väga lühiajaliselt (alates 01.01.2009 lubab seadus seda teha kuni kolmeks tunniks kuni kiirabi või politsei saabumiseni) ning eraldamist võib kasutada ainult siis, kui esinevad kõik kolm tingimust:

- 1) on otsene oht isiku enda või teiste teenust saavate isikute elule, kehalisele puutumusele või füüsilisele vabadusele
- 2) kui isiku suusõnaline rahustamine või muude teenuse osutajale teadaolevate

⁴Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus Rec (2004)10, artikkel 11.2. Kättesaadav elektroonselt aadressil [www.coe.int/T/E/Legal_Affairs/Legal_cooperation/Bioethics/News/Rec\(2004\)10%20e.pdf](http://www.coe.int/T/E/Legal_Affairs/Legal_cooperation/Bioethics/News/Rec(2004)10%20e.pdf)

⁵Sotsiaalhoolekande seaduse täiendused alates 1.01.2009. 3.jagu. Isiku nõusolekuta hooldamine. Kättesaadav elektroonselt aadressil www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=13101738

konkreetses isiku kohta arsti poolt märgitud meetmete kasutamine ei ole osutunud küllaldaseks ja

3) arst ei ole teenuse osutajale teadaolevalt eraldamise kasutamist konkreetse isiku suhtes välistanud.

Eraldamise kohta peab olema pädeva isiku poolt tehtud motiveeritud otsus, millest peab teavitama eraldatud isiku seaduslikku esindajat. Siinkohal tuleb märkida, et ka eraldamise koht, st ruum peab vastama kindlaksmääratud tingimustele. Neist rõhutan eelkõige mõlemapoolset nähtavust – personal peab nägema ohjeldatud isikut ja ka ohjeldatud isikul peab olema silmside personaliga. Väga oluline on ka seadusest tulenev kohustus selgitada pärast eraldamise lõpetamist eraldatuses viibinud isikule eraldamise otstarvet ja põhjust.

Siinjuures rõhutan, et põhiline koht, kus ohjeldamist võib läbi viia, on siiski psühhiaatria-haigla. Hooldekodudes peab eraldamine kui inimese põhiõigust tugevalt piirav meede jääma väga erakorraliseks. Seadusega on pandud ööpäevaringse erihooldusteenuse osutajale kohustus koostada rahutute ja vägivaldsete isikute probleemse käitumise juhtimise ja eraldamise juhend. Loodetavasti aitavad sellised juhendid tulevikus vältida isikute põhiõiguste võimalikke rikkumisi.

Põhiseadus sätestab igaühe õiguse perekonna- ja eraelu puutumatusele ning õiguse üldkasutataval teel edastatavate sõnumite saladusele. Ka inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni järgi on igaühel õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning sõnumivahetuse saladust.

Ka CPT (piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa Komitee) on oma 8. üldaruandes⁶ rõhutanud mitut aspekti, mida peab eraelu ja perekonnasuhete tagamisel arvestama. Esiteks tuuakse välja vajadus tagada igale asutuses viibivale isikule piisava suurusega elamisruum – suund tuleks võtta suurte ühis- ja magamisruumide sulgemise poole. Samuti peaksid asutuses viibivad isikud saama siseneda oma eluruumi ja seal viibida igal ajal, keelatud on näiteks päevasel ajal eluruume sulgeda ning isikuid ühisruumides koos hoida. Ka sanitaarruumid peaksid tagama asutuses viibivatele isikutele privaatsuse: need peavad olema sisustatud viisil, mis võimaldaks asutuses viibivatel isikutel võimalikult suurel määral ise, s.o ilma kõrvalise abita tegelda isikliku hügieeni protseduuridega. Lubamatud on niisugused majutustingimused, kus läbi akna või klaasist ukse või videovalve teel on võimalik kõiki asutuses viibivaid isikuid pidevalt jälgida. Kokkuvõtvalt – eraelu puutumatus peab olema tagatud võimalikult suurel määral ning isiku pidevat jälgimist saab lubada vaid erijuhtudel, konkreetse vajaduse ja põhjenduste olemasolul.

Sõnumite saladus peab olema tagatud nii kirjade, pakside kui ka näiteks telefonikõnede puhul.

Samas lubab sotsiaalhoolekande seadus juhul, kui sotsiaalteenuse osutajal on teavet selle kohta, et hoolealuse valduses on või temale adresseeritud posti- või muu saadetis sisaldab aineid või esemeid, mille omamine on hoolekandeametuses keelatud (relvad, lõhkeained, narkojoovet tekitavad ained jne), need inimeselt ära võtta, kohustades ühtlasi teenuseosutajat sellest politseid teavitama. Isikute elule ja tervisele ohtu kujutav aine või ese võetakse isiku valdusest ära ja hävitatakse tema juuresolekul. Alates 1.01.2009 on seadusega täpselt reguleeritud ka nimetatud esemete äravõtmise kord. Oluline on, et seadus kohustab teenuse osutajat koostama vastava protokollini ning võtma sellele ka teenust saava isiku või piiratud teovõimega isiku puhul tema seadusliku esindaja allkirja. Rõhutaksin siinjuures seda, et seadus kohustab teenuseosutajat küll sõnaselgelt **teatud** ainete ja esemete äravõtmisel tege-ma seda inimese juuresolekul, kuid siiski tuleb pidada heaks tavaks inimese kogu kor-

⁶Piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa Komitee 8. üldaruanne (CPT/Inf (98) 12). Kättesaadav elektroonselt aadressil www.cpt.coe.int/en/annual/rep-08.htm

respondentsi ja ka tema asjade läbivaatamist tema enda juuresolekul. **Põhjendamatu** kirjade ja pakkide avamine on aga lubamatu ning põhiseadusega otseses vastuolus.

Telefoni kasutamise puhul tuleb jälgida, et hoolekandeesutuste elanikele üldiseks kasutamiseks ette nähtud telefon asuks kohas, kus oleks võimalik segamatult vestelda. Asutuse töötajad võivad küll visuaalselt jälgida helistaja tegevust, kuid ei tohi kuulata, mida inimene räägib. Vastasel korral võime öelda, et on riivatud sõnumite saladust.

Hoolekandeesutusi külastades uurib õiguskantsler muuhulgas ka seda, kuidas tagatakse hoolealuste **õigus privaatsusele**. Õiguskantsler kontrollib:

- mitu hoolealust elab ühes toas
- kas hooldekodusse saabuvaid isikuid otsitakse läbi, et eemaldada keelatud ained või esemed (relvad, narkootilised ained jne) ja millised on läbiotsimise piirid ning kes viibivad läbiotsimise juures
- kas hooldekodus on olemas üldine nimekiri esemetest, mille omamine või valdamine on hoolealustele keelatud; kuidas toimitakse juhul, kui isikult leitakse hooldekodus mittelubatud esemeid ning kuidas tagatakse selliste asjade säilimine
- kuidas on hoolealustele tagatud võimalus kohtuda pereliikmete või muude külastajatega; kas külastajad hoolealuse juurde tuleb eelnevalt registreerida ning kas hooldekodul on õigus valida külastajate ringi
- kas kohtumised hoolealustega on privaatsed või toimuvad hooldekodu töötaja juuresolekul
- kas hoolealuste kohtumiseks külastajatega on olemas eraldi ruum
- kas hoolealused saavad käia külas oma lähedastel
- kas hooldekodus on hoolealuseid, kes on omavahel abiellunud; kas on neil võimalus elada ühiselt oma toas
- kuidas tagatakse hooldekodus hoolealuste isiklike asjade säilimine (lukustatavad toad, lukustatavad kapid).

Näiteid 2008. aasta kontrollkäikudelt:

Ühe hooldekodu ruumide külastamisel selgus, et duširuumis puuduvad aknakardinad või rulood, seega oli peseja aknast nähtav. Õiguskantsler soovitas hooldekodul tagada hooldekodu hügieeniruumides hoolealuste õigus privaatsusele.

Ühes hooldekodus kaebasid hoolealused selle üle, et seoses eelseisvate ümberkorraldustega ei soovi nad ümberpaigutamist halvematesse elamistingimustesse, täpsemalt ühest majast teise ja kahekohalisest toast kolmekohalisse. Õiguskantsler leidis, et hoolealuste elamistingimusi ei tohi halvendada. Positiivse näitena võiks tuua hooldekodusid, kus hoolealuste elamistingimused on sätestatud lepingus (nt mitu inimest on ühes toas, milline on mööbel, kas tuba on remonditud jms).

Ühes hooldekodus pöördus õiguskantsleri poole kuus hoolealust, kes soovisid elada oma elukaaslasega ühes toas; siiani oli seda hooldekodu võimaldamud ajutiselt, kuid neil puudus kindlustunne ja rahu, et selline õigus on neile kindlalt tagatud. Põhiseaduse kohaselt on igaühel õigus perekonna- ja eraelu puutumatusele. Perekonnaelu kaitseala hõlmab perekonnaliikmete suhete eri tahke, eelkõige õigust elada koos, et rahuldada üksteise emotsionaalseid ja sotsiaalseid vajadusi. Sotsiaalhoolekande seaduse alusel arvestatakse sotsiaalteenuste osutamisel isiku tahet. Siin leidis õiguskantsler, et hooldekodu peab arvestama hoolealuste paigutamisel tubadesse kõigepealt hoolealuste tahet ning seejärel hooldekodu võimalusi. Õiguskantsler rõhutas, et kui hoolealused on omavahel abielus ja soovivad koos elada, siis hooldekodu on kohustatud seda võimaldama.

Hoolekandeesutusi külastades uurib õiguskantsler muuhulgas ka seda, kuidas tagatakse hoolealuste **õigus konfidentsiaalsusele**. Õiguskantsler kontrollib:

- kuidas on tagatud hoolealuste isikuandmete (toimikute) kaitse
- kuidas on tagatud hoolealustele võimalus kontakteeruda oma lähedaste või esindajaga telefoni teel või muul viisil, kas kõnesid jälgitakse
- kas kirjavahetus on piiratud, kas kirjavahetust kontrollitakse
- kuidas on tagatud kaebamise võimalused nii hooldekodu sees kui ka väljaspool hooldekodu, kas kaebusi pädevatele asutustele (maavanem, õiguskantsler, kohus) saab edastada konfidentsiaalselt
- kuidas on tagatud liikumise erivajadustega isikutele juurdepääs, sh ka telefoni-automaadile, et tagada telefonivestluste konfidentsiaalsus.

CPT on oma 8. üldaruandes muuhulgas märkinud, et „on vaja kehtestada täpne kord, mis võimaldab hoolealustel pöörduda ametliku kaebusega kindlaksmääratud instantsi poole ning suhelda konfidentsiaalselt pädeva ametkonnaga väljaspool asutust.“⁷ Selle soovitusi täitmist jälgib õiguskantsler, külastades hoolekandeesutusi ning teeb omakorda soovitusi hooldekodu juhtkonnale, kuna kontrollimisel selgus, et paljudes hooldekodudes ei ole vastav kord kehtestatud.

Õiguskantsler korraldab hoolekandeesutuste külastamisel alati ka **isikute vastuvõtu**. Õiguskantsleri kantseleisse saabunud kirjalikest avaldustest moodustavad hoolekandeesutuste elanike avaldused suhtelisel väikese osa. Seetõttu on kontrollkäigu eesmärk võimaldada õiguskantsleri poole pöörduda ka neil inimestel, kelle õigused (sh õigus pöörduda õiguskantsleri poole) on suuremal või vähemal määral piiratud.

Õiguskantslerile võimaldatakse alati eraldi ruum usalduslikuks ja konfidentsiaalseks vestluseks. Meie praktika põhjal võin öelda, et **artiklis käsitletud õigused on inimestele olulised** – inimestel on probleeme mitte esmavajaduste rahuldamisega, nagu mõned aastad tagasi, vaid just laiemas mõttes inimväärika kohtlemisega. Pöördumised neis küsimustes näitavad, et inimestel on vaja kindlustunnet, et nende õiguste realiseerimisele ei tehta takistusi ega seata põhjendamatuid piiranguid ei täna ega ka tulevikus.

Ei saa jätta märkimata, et inimlikku suhtumist vajavad ka hoolekandeesutuste **töötajad**, seda nii hoolealuste kui ka tööandjate poolt. Õiguskantsleri vastuvõtul käivad pea alati ka hooldekodu töötajad ja nii mõnigi kord on pöördumise ajendiks olnud tööandja väidetavalt ebakorrektnete käitumine.

Kokkuvõtteks võib öelda, et tänaseks päevaks on hoolealuste õigused erihoolekandeesutustes Eestis kehtiva õigusega piisavalt hästi reguleeritud ja jääb loota, et üha vähem esineb neis asutustes inimeste põhiõiguste rikkumisi.

Õiguskantsler jätkab lähiaastail oma plaanilisi kontrollkäike ning seejärel on võimalik teha juba üldistav kokkuvõte inimeste põhiõiguste ja vabaduste järgimisest hoolekandeesutustes.

⁷ Piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa Komitee 8. üldaruanne (CPT/Inf (98) 12). Punkt 53. Kättesaadav elektroonselt aadressil www.cpt.coe.int/en/annual/rep-08.htm.

Puudealase Teabe ja Abivahendite Keskus

Kristo Priks

Puudealase Teabe ja Abivahendite Keskus (PTAK) on Euroopa Sotsiaalfondi programmi „Töölesaamist toetavad hoolekandemeetmed 2007–2009“ raames Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskuse juurde loodud riiklik nõustamiskeskus, mis teeb koostööd abivahendifirmade, puuetega inimeste organisatsioonide ja ministeeriumidega.

Keskuse eesmärgiks on:

- edendada puuetega inimeste iseseisvat toimetulekut ja tööhõivet nõustamise ja koolitamise teel
- omada võimalikult head ülevaadet kõikvõimalikest abivahenditest ja teenustest ning jagada kliendile erapoole- tut informatsiooni ja nõu.

Huvilised on alati oodatud keskuse kontoris Tallinnas Astangul, kuid kliente nõustatakse ka telefoni ja interneti teel ning vajadusel tehakse koduvisiite üle Eesti. PTAK kliendid on puudega inimesed, nende hooldajad ja pereliikmed, sotsiaaltöötajad, puuetega inimestega seotud organisatsioonid ja firmad. Informatsiooni ja nõu antakse aga ka kõigile teistele küsijatele.

Puudealase Teabe ja Abivahendite Keskus osutab järgmisi teenuseid:

1) Keskkonna kohandamise eksperthinnangu koostamine

Koostöös kliendiga kaardistame füüsilise keskkonna barjäärid, mis takistavad edukat toimetulekut tööl või kodus. Keskkonnatakestuste vähendamisel on märksõnadeks **juurdepääs ja kasutatavus**. Kohandamisel lähtume ruumi tingimustest ning inimese võimest tegevustes osaleda. Nõustame klienti vajalike seadmete valikul

ja informeerime erinevatest toetustest ja võimalustest nende soetamiseks.

Keerukamate kohanduste puhul koostame kirjaliku hinnangu, mille abil on lihtsam näiteks kohalikust omavalitsusest raha taotleda või mis on aluseks vajalikele ümberehitustele. Eksperthinnang kehtib kuni füüsilise seisundi, võimete või situatsiooni muutumiseni. Eksperthinnang ei kohusta kedagi, vaid on soovituslik dokument keskkondlike barjääride vähendamiseks. Näiteks võidakse pakkuda lahendusvarianti vannitoa ja köögi kohandamiseks, arvestades konkreetse inimese võimekust ja vajadusi. Oluline on, et hinnangus toodud soovitude rakendamise tulemusena paraneks puudega inimese iseseisev toimetulek ja/või väheneks hooldaja töökoormus.

Eksperthinnang koostatakse viies etapis:

- kohtutakse kliendiga probleemses keskkonnas
- pannakse kirja kliendi vajadused ja võimed
- kaardistatakse keskkonnast tingitud takistavad tegurid
- mõõdetakse keskkonda võimalike kohanduste planeerimiseks
- koostatakse terviklik eksperthinnang.

2) Nõustamine abivahendi valikul

Koos kliendiga leiame tema vajadustele ning nõudmistele vastava abivahendi, mis on ergonoomiliselt sobilik ning funktsionaalne. Pakume objektiivset informatsiooni abivahendi müüjate tootevaliku ja maksumuse kohta. Meie kontoris saab tutvuda igasuguste abivahenditega ja neid proovida. Oleme keskendunud liikumis-, nägemis- ja kuulmisprobleemidele, kuid oleme valmis otsima lahendusi ka teistele probleemidele. Nõustame abivahendi hankimisel ning juhendame toote kasutamisel.

3) Koolitused

Tutvustame **universaalse disaini** põhimõtteid ja nende rakendamise vajadusi ning võimalusi. Universaalne disain (UD) tähendab toodete, keskkonna, programmide ja teenuste kujundamist viisil, mis muudab nad parimal võimalikul moel kõigile inimestele (erivajadusega inimesed, sh lapsed, eakad, lapsevanemad, ajutise terviseprobleemiga inimesed jne) kasutatavaks, ilma et oleks vaja teha hilisemaid suuremahulisi kohandusi. Universaalne disain ei välista vajaduse korral hilisemaid täiendavaid kohandusi spetsiifiliste vajaduste rahuldamiseks.

UD mõiste pärineb 80ndate USA-st Põhja-Carolina ülikoolist. Tänapäevaks on üle maailma tekkinud rohkesti enam-vähem samasisulisi mõisteid, näiteks „disain kõigile“, „ligipääsetavus“, „barjäärideta disain“, „kaasav poliitika“, „mittediskrimineeriv kasutatavus“ jne. Eestis ei ole veel otsustatud, millist mõistet hakatakse kasutama, kuid tõenäoliselt saab selleks „universaalne disain“ või „disain kõigile“.

Koolitus-infotunnis räägime puudega inimeste erivajadustest toimetulekuks kodus ja tööl; võimalustest ja viisidest, kuidas keskkonda sobivaks kujundada ja kust saab selleks infot ja abi. Pöörame tähelepanu ka UD rakendamise tähtsusele selles sihtrühmas ja toome häid ning halbu näiteid senisest praktikast.

Kõik meie teenused on elukohast sõltumata kliendile tasuta.

Informatsiooni või nõustamisteenuse tellimiseks võib helistada või kirjutada:

ptak@astangu.ee
www.astangu.ee
Astangu 27, Tallinn
tel 6594297

Kristo Priks – projektijuht
kristo.priks@astangu.ee
tel 2505 7105

Kaidi Rämman – kodu ja töökoha kohandamisalane nõustamine, koolitused
kaidi.ramman@astangu.ee
tel 517 3656

Jürgen Mets – tegevusterapeut, abivahendite alane nõustamine, koolitused
jyrgen.mets@astangu.ee
tel 529 7584

Märt Maask – abivahendite alane nõustamine, konsultant
mart.maask@astangu.ee
tel 659 4297

Algab tööalase rehabilitatsiooni koolitus

TÜ Pärnu kolledž osaleb rahvusvahelises tööalase rehabilitatsiooni koolitusprojektis, mis käivitub oktoobris 2008 ja mida rahastatakse Leonardo da Vinci Lifelong Learning uuendussirde programmist. Projekti eesmärk on parandada tööalase rehabilitatsiooniteenuse kvaliteeti ja kättesaadavust. Viie riigi koostöös valmiva täiendkoolitusprogrammis arvestatakse nii Eesti praktikaga kui ka partnerriikides kasutusel olevate õppekavadega. Programm keskendub tööalase rehabilitatsiooniga seotud teadmiste ning praktiliste oskuste kujundamisele. Õpetamisel kombineeritakse kontakt- ja e-õpet. Pilotkoolituse käigus koolitatakse kuni 20 juhendajat ning valmib veebipõhine õpikeskkond, mis on juurdepääsetav ka erivajadustega inimestele. 2009. a kevadsuvel toimival pilotkoolitusel osaleda soovivad rehabilitatsioonispetsialistid saavad infot TÜ Pärnu kolledžist e-posti aadressil: karin.kiis@ut.ee või telefonitsi 555 22263.

Füsioterapeudi tööst rehabilitatsioonis ja tervishoius

Füsioteraapia on tervishoiu- ja sotsiaalvaldkonda kuuluv eriala, mis tegeleb kliendi/patsiendi liikumisvõime arendamise, taastamise või säilitamisega.

Hille Maas, FT, MSc

Eesti Füsioterapeutide Liidu juhatuse liige, sotsiaal- ja tervishoiupoliitiliste küsimuste koordinaator

Võime liikuda on inimese tervise ja heaolu hädavajalik komponent. Liikumisvõime sõltub keha koordineeritud funktsioonidest nii pea- kui ka seljaaju tasandil. Terve inimese liikumine on eesmärgipärane ja efektiivne (minimaalse jõukuluga) ning turvaline. Kui tasakaalu või koordinatsiooniga on probleeme, tuleb appi füsioterapeut.

Mis on füsioteraapia

Füsioteraapia on tervishoiu- ja sotsiaalvaldkonda kuuluv eriala, mis tegeleb kliendi/patsiendi liikumisvõime arendamise, taastamise või säilitamisega. Füsioterapeudina töötamiseks on nõutav erialane haridus ja kutsetunnistus. Füsioterapeudi kutsestandard on kinnitatud 2004. a. Füsioterapeudi kutsetunnistust saab taotleda kolmel oskuste tasemel. Kutsetunnistusega füsioterapeutide nimed leiab riiklikust kutseregistrist (www.kutsekoda.ee).

Füsioteraapia teenus sisaldab kliendi liikumisvõime uuringut, toimetulekuprobleemide määratlemist (sealhulgas hinnangut kodu- ja töökeskkonnale), tegevuskava koostamist, terapeutiliste meetodite rakendamist ja koos kliendiga tegevuse tulemuslikkuse hindamist. Tegevusvõime võib elu jooksul nõrgeneda mitmesuguste füüsiliste, psühholoogiliste, sotsiaalsete ja keskkonnaalaste tegurite toimele. Keha, vaim ja hing moodustavad inimese minapildi ja aitavad tal teadvustada oma liikumisvajadusi ja -eesmärke. Kliendi või tema seadusjärgse hooldaja iseseisva otsustamise õiguse aktsepteerimine kuulub füsioterapeudi eetiliste tõekspidamiste hulka. Suhtlemise käigus saavutab füsioterapeut kliendi ja tema perekonnaga vastastikuse mõistmise, mille tulemusena selginevad kliendi ootused ja füsioterapeudi võimalused.

Edukas suhtlemine kliendiga on eeltingimuseks, et klient hakkaks oma keha mõistma ja tema liikumiskäitumises toimuks positiivne muutus. Füsioterapeut tunnistab kliendi ja tema perekonna rehabilitatsiooniprotsessi aktiivseteks osalejateks. Füsioterapeutilise hindamise ja uuringu käigus tehakse kindlaks kliendi lihaskoostise häiretest tulenevad tegevuspiirangud. Kliendi ja füsioterapeudi koostöö eesmärk on leida lahendused kliendi liikumisvõimega seotud probleemidele, püstitada koos eesmärgid kliendi toimetuleku parandamiseks kodu- ja töökeskkonnas ja leida sobivad meetodid selle tagamiseks.

Rehabilitatsioonis ja tervishoius erinev rõhuasetus

Füsioteraapia teenusel on oma kindel struktuur, millel on rehabilitatsioonis ja tervishoius pisut erinev rõhuasetus. Rehabilitatsioonis on oluline kliendi toimetulekuastme parandamine/säilitamine, tervishoius on see aga suunatud eelkõige inimese tervenemisele. Kui kliendile ei ole selge rehabilitatsiooniplaani alusel osutatava füsioteraapia sisu ja eesmärk, tekivad väärad ootused füsioterapeudi suhtes. Rehabilitatsiooni puhul tähendab füsioterapeutiline uuring hinnangu andmist kliendi liikumisvõimele ja toimetulekule, sellega tehakse kindlaks kliendi liigutuslikud häired, tegevuspiirangud, vajadus abivahendite ja keskkonna muutustööde järele. Hinnang kujuneb vestluse, vaatluse, spetsiifiliste liikumisvõime testide ja mõõtmiste tulemusena.

Planeerimine algab kliendi vajaduste selgitamisest, mille alusel koos kliendi ja tema perekonnaga töötatakse välja tegevusplaan. Selle käigus võib selguda kliendi vajadus hoopis teiste rehabilitatsiooniteenuste järele (näiteks tegevusteraapia või psühhoteraapia) juhul, kui füsioteraapia rakendamine ei ole asjakohane.

Füsioteraapia teenuse osutamisel saavutatakse kliendile tähtsad ja realistlikud kokkulepitud eesmärgid. Eesmärkide saavutamiseks kasutatakse keha asendite korrigeerimist, liikuvuse parandamist, füüsikalisi, elektroterapeutilisi ja mehaanilisi vahendeid valutustamiseks, funktsionaalset (kliendi päevaste tegevustega seotud) treeningut, abivahendite vajaduse hindamist ja kasutusõpetust, kliendi kodu- ja töökeskkonna hindamist ja ka nõustamist. Tervishoiusüsteemis võib füsioteraapiateenuse osutamise eesmärk seisneda ka liikumishäirete, tegevuspiirangute ja vigastuste profülaktikas, sh tervise, elukvaliteedi ja kehalise vormi edendamises ja säilitamises mis tahes vanuses inimestele.

Füsioteraapiateenuse osutamise ülesanded rehabilitatsioonis on:

- rehabiliteeritava kliendi ootuste väljaselgitamine koostöös kliendi ja teiste spetsialistidega
- koos kliendiga koostatud tegevuskava eesmärkide määratlemine (liikumisvõime uuring, keskkonnakohanduste ja abivahendite vajaduse kindlakstegemine)
- füsioteraapia rakendamine kliendi toimetulekuastme parandamiseks
- füsioterapeudi poolt koostatud tegevuskava tulemuslikkuse hindamine: kas ja millisel moel on paranenud kliendi toimetulek nii kodus ja tööl.

Nii rehabilitatsioonis kui ka tervishoius on väga tähtis spetsialistide omavaheline koostöö. Füsioterapeudid teevad nii erialaühenduste kui igapäevaste praktiliste tegevuste kaudu head koostööd pere- ja eriarstidega, tegevusterapeutidega, sotsiaaltöötajate ja psühholoogidega.

Erialaühendus seisab teenuse kvaliteedi eest

Eesti füsioterapeutide erialaühendus on 1999. aastal asutatud Eesti Füsioterapeutide Liit (EFL), mille koduleht www.fysiot.ee annab huvilistele ülevaate füsioterapeutide tegemistest ning valgustab asjakohaste viidete abil füsioteraapia eriala iseloomu ja sisu kogu maailmas. EFL on Maailma Füsioteraapia Liidu (*World Confederation for Physical Therapy*) liige. Maailmaliidu liikmeks olemine ja töögruppides osalemine võimaldab Eesti füsioterapeutidel ennast kursis hoida uusimate teadussaavutustega ja ravisuundadega. Et pakkuda oma kliendile parima kvaliteediga teenuseid, korraldab EFL jõudumööda erialaseid koolitusi nii kodumaiste kui välismaiste koolitajatega. EFL on partneriks Eesti Haigekassale ja Sotsiaalkindlustusametile kõigi teenuse kvaliteeti puudutavate probleemide lahendamisel.

Kaplaniteenistus haiglas ja hoolekandeesutuses – mis ja kuidas

Kaplan aitab inimesel vaadata üle elu ja surma piiri ning seega arutleda kogu oma elu mõtte ja tähenduse üle.

Heino Nurk

haiglakaplaanaadi arendusprojekti juht-ekspert, õpetaja

Möödunud aastal kinnitas Tervishoiu ja Sotsiaaltöö Kutsenõukogu kaplani kutsestandardi. Vastavalt sellele töötavad kaplanid politseis, kinnipidamisasutustes, haiglates, hoolekandeesutustes, piirivalves, kaitsejõududes, õppeasutustes, transpordisõlmedes (sadam, lennujaam, bussijaam, raudteejaam) ja riigi välisesinduses. Kaplani töö eesmärk on teenida inimesi, lähtudes nende usulistest vajadustest või korraldada vastav teenimine. Kaplan teenib oma sihtrühma ja nende lähedasi usuliselt ja hingehoidlikult, annab nõu religiooni-, eetika- ja sotsiaalküsimustes.

Hiljuti usaldati mulle juhtida projekt, mille eesmärk on arendada kaplaniteenistust Eesti haiglates ja hoolekandeesutustes. Järgnevas artiklis püüan tutvustada mõningaid kaplaniteenistuse põhimõtteid ja traditsioone, et aidata lugejail saada vastuseid korduma kippuvatele küsimustele, mida mulle on esitatud eri paikades ja asutustes.

Kaplaniteenistus eri riikides

Kõigepealt mõne sõnaga sellest, kuidas on korraldatud haiglate ja hoolekandeesutuste kaplaniteenistus teistes maades, kus Eestiga võrreldes on kaplaniteenuse arendamisel jõutud palju kaugemale. Kasutan näidetena maid, kus olen õppimas käinud ja seal toimuvat saanud põhjaliku ülevaate ise haiglakaplanina teenides.

Soomes on valdav enamus rahvast luterlased ja kogu kiriklik teenimine on korraldatud riigikiriku mudeli järgi, ehkki seal riigikirikut ei ole. Soome evangeelne luterlik kirik maksab haiglavaimulikele palga ja korraldab nende tööd kirikuvalitsuse juures oleva haiglahingehoiu keskuse (sairaalasielunhoidon keskus) kaudu. Kirik korraldab ka haiglavaimulike väljaõpet, täienduskoolitust, töönõustamist (supervisiooni) ja erialast suhtlemist konverentsidel ja nõupidamistel. Haiglahingehoiu spetsialiseerumiskoolitusele võetakse kõrgema teoloogilise haridusega inimesi, kes on saanud töökoha ravi- või hoolekandeesutusse. Väljaõpe kestab ligi kolm aastat ja toimub töö kõrvalt kaugõppe vormis. Haiglad ja hooldeasutused annavad vaimulikele tööruumid ja töövahendid nagu arvuti, telefon jms.

Ameerikas, kus kirik on riigist lahutatud ja ühelgi usutunnistusel ei ole elanikkonnas enamust, ei ole ka tervishoiusüsteem kunagi olnud riiklikult korraldatud. Paljud haiglad kannavad tänaseni neid asutanud koguduste nime. Raviteenuste eest tasuvad kindlustusfirmad. Riiklik kohustuslik ravikindlustus hõlmab ainult üle 65-aastaseid, kes saavad ka riiklikku pensiooni. Alates kahe maailmasõja vahelisest ajast on järk-järgult saanud üldiseks tavaks palgata haiglatesse ja hooldeasutustesse tööle kaplaineid. Palkajaiks on asutused ise. Kindlustusfirmad ei maksa kaplaniteenuse osutamise eest eraldi, see kuulub haigla üldkulusse, n-ö voodipäeva hinna sisse. Kaplanid on paljudest kristlikest usutunnistustest ja teistest enamlevinud usunditest nagu judaism ja islam. Kaplanite kutsestandarditega tegeleb ülemaaline kaplanite kolleegium (*College of Chaplains*), kuid ainus ametialane alluvussuhe on neil oma asutuse juhtkonnaga. Väljaõpet korraldab kliinilise pastoraalkoolituse assotsiatsioon (*Association for Clinical Pastoral Education*). Väljaõpe toimub statsionaarse residentuuri vormis kolmekuuliste tsüklitena, kaplanina tööle asumiseks on lisaks teoloogilisele kõrgharidusele nõutav vähemalt aastane residentuur. Tänapäeval valdavalt sekulariseerunud ja kommertsialiseerunud tervishoiuasutustes tingib vajaduse palgata kaplaineid asutuste akrediteerimisel esitatav nõue, mille järgi patsiendi õiguste tagamisel tuleb arvestada ka patsiendi õigust pastoraalsetele ja muudele vaimulikele teenustele. Asutustel on kõige otstarbekam seda korraldada kaplaniteenistuse kaudu.

Ka meie naabermaal **Lätis** on haiglakaplanaat arenenud jõudsamalt kui Eestis. Seal teenib ravi- ja hooldekandeaasutustes praegu 26 kaplanit, kellele maksavad palka haiglad. Kaplanid on koondunud professionaalsete tervishoiuasutuste kaplanite assotsiatsiooni, kes koordineerib kaplaniteenistust, jälgib kutsestandardi täitmist ja korraldab väljaõpet ning täienduskoolitust.

Eestis hakkasid vaimulikud külastama ravi- ja hooldeasutusi usuvabaduse saabumise aegu kaheksakümnendate aastate lõpul. 1992. a korraldati Tartu Ülikooli Maarjamõisa Haiglas esimene hingehoiu ja kriisiabi aastane põhikoolitus. Selle jätkuks oli kolmeaastane haiglahingehoiu spetsialiseerimiskoolitus kolmele põhikursuse lõpetanule Soomes. 1995. aastal asutatud ja kümme aastat tegutsenud EELK haiglahingehoiu keskus korraldas koolitust ja aitas paljudesse haiglatesse tööle väljaõppinud hingehoidjaid. Kahjuks on enamus neist tänaseks töölt lahkunud, sest asutuste juhtkonna vahetudes ja omandivormi muutudes sageli ei peetud võimalikuks neile enam palka maksta. Praegu võib Eestis tegutsevaid haiglakaplaneid ühe käe sõrmedel üles lugeda. Paljudesse asutustesse kutsutakse küll kohalikke vaimulikke pidama jumalateenistusi ning hingehoidlikke kõnelusi. Külastuste sagedus kõigub korrast nädalas kuni paari külastuseni aastas suuremate pühade aegu.

Kes on kaplan, kus ta teenib ja mida ta teeb?

Kaplan on koguduseta vaimulik, kelle ülesanne on teenida inimesi väljaspool kohalikku kogudust. Eestis on rakendunud kaplaniteenistus kaitseväes, kinnipidamiskohtades, piirivalves ja politseis. Need on riiklikud süsteemid, kus kaplaniteenistus katab kogu asutuse ulatuses kõiki selle töötajaid. Neis on olnud ka tunduvalt lihtsam rajada kaplaniteenistust võrreldes ravi- ja hooldekandeaasutustega, mis valdavalt on viimastel aastatel muutunud eraõiguslikeks asutusteks.

Olgu öeldud, et kuigi kaplanite puhul on tegemist usu alal töötajatega, kellel on kõrgem usuteaduslik haridus ja vaimuliku pühitsus, ei ole nende esmane ülesanne misjonitöö või usuline äratustegevus. Üldiseks reegliks kõigis kaplaniteenistustes üle kogu maailma on, et kaplan alustab juttu usu teemal ainult ja alles siis, kui klient ilmutab selleks huvi, esitab

usulisi küsimusi või palub ennast toetada palvega. Kaplanid on saanud lisaks usuteadulikule haridusele koolituse ka kriisiabi, inimsuhete ja vestlustehnikate alal. Nende pädevusse kuulub inimese vajaduste hindamine ja abi osutamine nende käsutuses olevate vahenditega. Kaplanid ei tohi kedagi pöörata oma usku ega kutsuda oma kogudusse. Nende ülesanne on õpetada inimesi kasutama juba olemasolevaid tugistruktuure, olgu selleks siis perekond, töökaaslased, sõbrad või kogudus, kuhu inimene kuulub. Kui suhted on mingil põhjusel purunenud või kannatada saanud, aitab kaplan neid taastada ja tugevdada. Nagu öeldud, on kaplan koguduseta vaimulik, kes juhatab inimesi nende endi koguduse või kogukonna juurde ka siis, kui see ei järgi tema enda tõekspidamisi. Näiteks ei hakka luterlasest kaplan vaidlema jehooovatunnistajaga vereülekande lubatavuse üle ega veenma moslemit või juuti Jeesuse jumalikkuses. Kaplani tähelepanu keskmes on abivajaja ja tema vajadused, mida saab kõige paremini rahuldada tema enda südametunnistuse vabadust ja veendumusi austades ning inimest toetades.

Palju tööd on kaplanitel ka asutustes töötavate teiste aitajatega. Selleks korraldavad kaplanid vestlusringe, kus saab tööl tekkinud raskuste üle mõtteid vahetada ja tundeid väljendada. Aitajate läbipõlemise vältimiseks ja motivatsiooni tõstmiseks saavad kaplanid palju teha nii

Patsiendi või kliendi õiguste tagamisel tuleb arvestada ka õigust patsientidele ja muudele vaimulikele teenustele.

koolituste, rühmatöö kui eraviisiliste vestluste kaudu. Tuleb ette olukordi, kus palju kasu on professionaalsest distantsist ja inimlikust lähedusest, mida võimaldab kaplani erialane ettevalmistus ja positsioon asutuses. Mõnda asja on väga raske arutada oma kolleegi või ülemusega, kuid sootuks lihtsam kaplaniga, kes on küll päevast päeva töötajate keskel, kuid erialases mõttes siiski otseku eemalolija.

Eriti oluline on kaplani roll elu viimastel hetkedel ja surmaga seotud küsimustega kokku puutumisel. Eksistentsiaalsed teemad, nagu näiteks küsimus elu mõttest on neile usuteaduliku hariduse tõttu väga tuttavad. Sama kehtib ka eetiliste otsuste tegemisel näiteks elu ja surma küsimustes. Üks minu psühholoogist juhendaja ütles kord kaplanite ja psühholoogide tööd võrreldes, et seal, kus psühholoogi pädevus otsa saab, algab kaplani töövaldkond. Psühholoog saab õpetada inimest elama temale vajalikke oskusi õpetades. Kaplan aitab inimesel vaadata üle elu ja surma piiri ning seega arutleda kogu oma elu mõtte ja tähenduse üle. Kaplan on töötaja, kel on alati aega kuulata ja arutada teemadel, mis teiste aitajate kohustuste ja pädevuse hulka ei kuulu. Nii säästavad nad oma kolleegide aega ja närve, võttes neilt kohustusi, mida nad täita ei suuda või mida nad vältida püüavad. Tulemuseks on see, et abi saavad kaplani tegevusest nii asutuse kliendid kui töötajad.

Kuidas leida asutusse sobiv ja oma ülesannete kõrgusel toimiv kaplan? Praegu on moodustamisel Eesti kaplanite kutseühing, kelle põhiülesandeks saab kaplani kutsestandardi hoidmine ja rakendamine. Selleks on vaja korraldada erialast väljaõpet, täienduskoolitust ja professionaalset suhtlemist kõigil tasanditel. Asjast huvitatuil on kuni ühingu veebilehe valmimiseni võimalus saada teavet ja luua sidemeid töö pakkujate ja kaplani tööst huvitatute vahel, pöördudes minu poole e-posti vahendusel aadressil heino.nurk@eelk.ee või helistades telefonil 517 4978. Kui mõni haigla või hoolekandetasutus soovib saada rohkem teavet või koguni koolitust, olen hea meelega valmis ka kohale tulema ja seda jagama.

Tugiisik peab arvestama kliendi jõuvarudega

Kui abistaja on siiralt huvitatud kliendi tundmaõppimisest, siis klient tunneb, et temast hoolitakse, ja on rohkem motiveeritud koostööle.

Marika Ratnik
nõustaja, pereterapeut, MTÜ
Perede ja Laste Nõuandekeskus
juhatuse esimees

Üha enam tuleb juurde omavalitsusi, kes on käivitanud või käivitamas pere või lapse tugiisiku teenust. Tugiisikute koolitajana ning superviisorina olen koos KOV-ide spetsialistide ja tugiisikutega pidevalt tege- nud selle teenuse osutamisel ilmnevate kitsaskohtade analüüsimisega. Üheks tugiisiku ülesandeks, millele tuleks rohkem tähele- panu pöörata, on pere ressursside kindlaks- tegemine ja nendega arvestamine.

Tugiisiku töö üheks lähtepunktiks on jõus- tamine (*empowerment*). Koos kliendiga tema jõuvarude ülesleidmine ja nende jõu- varude kasvatamine eeldab, et abistaja aitab kliendil tema murede lahendamiseks oma tugevusi/ressursse (taas)avastada või siis omandada ka uusi teadmisi, oskusi ja koge- musi. (vt ka Raamat 2008). Eeltöö kliendi murede ja jõuvarude väljaselgitamiseks teeb ära omavalitsuse ametnik, kes kliendi teenusele suunab. Spetsialisti poolt läbi viidud hindamise tulemused on tugiisikule oluline infoallikas. Samuti aitab tugiisikul kliendile häälestuda kohtumine spetsialis- tidega, kes on kliendiga varem töötanud (spetsialistide võrgustikukohtumine).

Seejärel tuleb tugiisikul endal **hinnata oma ressurse** ning panna paika esialgne tege-

vusplaan, mille ta kooskõlastab kliendi teenusele suunanud spetsialistiga. Siin on tugiisikule abiks järgmised küsimused: *Millised minu teadmised ja oskused toetavad tööd kliendiga? Kelle käest küsin abi, kui vajan juhendamist, nõuandeid? Kelle käest saan lisateavet kliendi muredest (teised abistajaid ja pereliikmed)? Mis on selle konkreetse kliendiga töötamisel tähtis? Millised minu isiklikud vajadused ja koge- mused võivad mõjutada minu tööd kliendi- ga? Millistesse raskusesse võin sattuda nen- de tõttu? Kuidas hoiduda läbipõlemisest?*

Järgmine samm on kliendiga usaldusliku koostöösuhte kujundamine, tema motiveerimine koostööle ja kliendi jõuvarude hin- damine, et sellest lähtudes kavandada koos kliendiga **talle hetkel jõukohased** sammud probleemide lahendamiseks.

Tugiisiku algatusel toimuv kliendi jõu- varude avastamine ja hindamine aitab kliendil saada teadlikumaks oma oskustest ja teadmistest, mida tal on võimalik kasuta- da, et senisest paremini hakkama saada. Tugiisik saab aga aimu, millise sisuga eesmärgid võivad olla kliendile jõukohased. Kliendi jõuvarude avastamiseks kuluv aeg töötab ka kliendiga usaldusliku koostöö- suhte kujundamise kasuks. Kui abistaja on siiralt huvitatud kliendi tundmaõppimisest, siis klient tunneb, et temast hoolitakse, teda ei sunnita kohe muutuma, vaid teda akt- septeeritakse.

Klientide tundmaõppimisel, nende tuge-

vuste, jõuvarude ning ka toimetulekut piiravate tegurite väljaselgitamisel on hea keskenduda jõustamise kolmele tasandile: isiku tasand; tema suhted pereliikmetega (tuumperekond ja laiendatud perekond); suhted kogukonnaga.

Isiku tasand

Isiku tasandil on tuleb uurida kliendi minapilti, väärtushinnanguid ja neist tulenevaid hoiakuid. **Minapilt** on arusaam iseendast, mis kujuneb elu jooksul ja mille moodustavad oletused enda kohta, hoiakud ja tunded enda suhtes. Minapilt mõjutab seda, mida me ootame teistelt ja kuidas me reageerime teistele inimestele. Minapilt sisaldab järgmisi aspekte:

- kuidas inimene tajub end (*saan hakkama, tulen toime, pean katsumustele vastu või ei saa üksi hakkama...*)
- mida inimene mõtleb endast (*tean, et olen tubli, mind aktsepteeritakse ka siis, kui küsin abi või pean püüdma teistele meele järele olla, et teenida teiste tunnustust*)
- kuidas inimene end hindab (*olen väärtuslik, oluline või olen väärtusetu, ei ole kellelegi vajalik*)
- kuidas inimene püüab oma väärtust tõsta või kaitsta teiste arvamuste eest (eesmärkide seadmine ja nende saavutamise poole pürgimine või teiste süüdistamine enese toimetulekuraskustes, hädavaled kasutamine).

Iga inimese jaoks võib tema sisemaailm sisaldada ressursse (hõlbustavad uskumused), mis aitavad toime tulla uute väljakutsetega ja/või ebaeduga. Teisalt võib siseilmas olla talletatud viha, ärevus, kibestumus, väärtusetuse tunne (piiravad uskumused), mis dikteerivad rigiideid ja destruktiivseid lähenemisi uutele kogemustele ja suhetele (Schofield 1998).

Näide:

Ühel (pere)teraapias osaleval kliendil oli väga palju negatiivseid ja piiravaid uskumusi iseenda kohta, nagu näiteks: minust ei peagi hoolima, ma ei olegi armastust ära

teeninud, ma pean olema mehele meele järele ja tegema nii, nagu tema tahab, minus ei ole midagi head, mind ei saagi sellisena armastada...

Väärtushinnangud (kord, enesedistsipliin, hoolimine jm) on üldised (sisemised) tõekspidamised ja normid, mis juhivad hoiakutes ja motivatsioonis väljendatuna inimeste otsuseid ja tegutsemist.

Väärtused on inimese jaoks vastus küsimusele, mis on minu jaoks tähtis.

Hoiakud omandatakse kogemuse teel, teistega suheldes, ja need on suhteliselt püsivad suhtumised iseendasse, teistesse, asjadesse, teemadesse. Hoiak sisaldab teadmisi ja tundmusi, millest lähtudes inimene tegutseb.

Teadmine, mida klient väärtustab, millised on tema hoiakud ja mis teda motiveerib, võimaldab abistajal luua kliendiga kliendist lähtuva koostöösuhte, nii et eesmärgid, mille poole liikumises kokku lepitakse, on kliendile sobivad, jõukohased ja teda innustavad.

Näide:

Üksikema, kes kasvatab üksi nelja last, ei tule toime raha kasutamise planeerimisega ja kodu korrashoiuga, samas veedab ta palju aega koos lastega ja hoolib neist väga ning lastel on alati soe söök laual. Tugiisik, kes perega töötab, püüab lastest hoolimist „ära kasutada“, et aidata emal kujundada arusaama, et ka puhtuse hoidmine (riided ja paberihunnikud ei vedele põrandal, lapsed pesevad end iga päev) on seotud lastest hoolimisega ja lastes korraharjumuste kujundamine näitab ka seda, et ema hoolib sellest, et tema lapsed ei satuks lasteaias või koolis oma kasimatuse tõttu teiste põlu-aluseks.

Suhete tasand

Kaardistades **kliendi suhteid perekonnas**, tasub pöörata tähelepanu järgmistele pereelu aspektidele:

- kuidas märgatakse üksteise vajadusi, aktsepteeritakse üksteise maailmavaadet, antakse üksteisele ruumi „olemiseks“.
- Kuivõrd pühendatakse perele, tehakse asju koos, panustatakse teadlikult pere

toimimisse ja püsimisse.

■ kuidas lapsevanematena ühiselt hoolitsetakse laste eest? Kas vanemad on autoriteediks ja perekonnas hierarhiliselt kõrgemal positsioonil.

■ kuidas (kõik) pereliikmed on võimelised kohanema väliste ja sisemiste muutustega ning kas toetatakse iga pereliikme kasvu ja arengut.

■ pereliikmete suhtlemismustrid üksteisega, koostöö või selle puudumine murede puhul ja nende lahendamisel. Hästi toimivas perekonnas kujunevad pereliikmete kasutuses olevad jõuvarud vastastikusel suhtlemises.

Kogukonna tasand

Oluline on kujundada arusaam kliendi elulaadist, st tegutsemisaktiivsusest eri eluvaldkondades (töö, pere, olme, vaba aeg, ühiskondlik aktiivsus), mis aitab liikuda seleni, millised on kliendi suhted kogukonnaga. Samavõrd oluline on kliendi (üksikisik, pere) staatus kogukonnaliikmena (aktsepteeritud, omaks võetud versus tõrjutud ja hukka mõistetud kogukonna liige).

Eesmärkide püstitamisega ei maksa alustada enne, kui tugisikul ja kliendil on selge, millistele kliendi ressurssidele ja kogemustele saab toetuda ning kui suurteks sammudeks ollakse hetkel valmis.

Näide:

Peres, kus pikemat aega töötu isa kasvatab üksi kaheksa aastast tütarit ja elab oma pensionärist ema kolmetoalises korteris (lapse ema ei ela pere juures, muret teeb tema alkoholilembus ja „rändav eluviis“), seati tugisiku eestvedamisel teisel koostööpäeval järgmised eesmärgid:

■ vanaema kujundab „kolitoast“, mis on seni kasutamata, lapselapsele oma toa

■ isa kontakteerub järgmise nädala jooksul emaga ja arutab temaga võimalusi lapsega suhtlemiseks, sest laps igatseb ema järele

■ isa hakkab kohe tööd otsima

Kuidas reageerisid pereliikmed: isa ei olnud

järgmise kokkulepitud kohtumise ajal kodus, samuti ei õnnestunud tugisikul isa telefonitsi kätte saada; vanaema tervis halvenes ja tal tuli minna arsti juurde.

Kui nüüd mõelda, mis tingis isa vältiva käitumise ja vanaema tervise halvenemise, siis vastus on ühene: liiga jõuline sekkumine pereellu, arvestamata pereliikmete reaalseid jõuvarusid. Isa ei olnud valmis nii kiiresti tütre emaga kontakteeruma ja läbirääkimisi pidama. Kindlasti oleks isale abiks olnud, kui tugisik oleks temaga eelnevalt läbi arutanud, kuidas emaga kontakti võtta, millised suhtlemisviisid on varem töötanud, millised on isa hirmud kohtumise suhtes jms, kuid see kõik ununes suure abistamise tuhinas. Vanaemale käis lühikese ajaga suurte muutuste elluviimine üle jõu.

Kliendile ei maksa kohe anda liiga suuri ülesandeid, mida ta ei suuda täita, sest siis võib ta kasutusele võtta vältiva käitumise või osutada vastupanu. Kliendi usku enesetõhususse ei toeta ebaedu kogemine ja see pärsib tema tegutsemissoovi. Motivatsioonikoostööprotsessi panustada püsib siis, kui seda toetab kliendi tunne „sain hakkama“ ning kui seda kinnitatakse ka abistaja poolt konstruktiivse tagasisidega. Tagasiside kirjeldab kliendi astunud sammude mõju talle ja teda ümbritsevatele inimestele või nendele, kelle eest ta peab hoolt kandma.

Siinjuures tuleb märkida, et koos kliendiga seatavate eesmärkide puhul on oluline, et abistaja silme ees seisaks ka Maslow' vajaduste püramiid, millest lähtudes peavad enne olema rahuldatud madalama astme vajadused, st füsioloogilised, turvalisuse- ja kuulumisvajadused, et liikuda nende baasilt kõrgemate vajaduste – tunnustus- ja eneseaktualiseerimise vajaduse – rahuldamiseni (vt ka Ratnik 2008).

Näide: Noor vaimupuudega ema, kes teeb koostööd tugisikuga, et õppida oma lapse eest paremini hoolitsema, on tugisiku juhendamisel seadnud esimeseks eesmärgiks parandada puuküttega korteri

pliit, et oleks võimalik lapsele sooja sööki valmistada ja tuba soojaks kütta. Kuni selle eesmärgi elluviimiseni aitab tugisik emal hoida pliidi parandamist tähelepanu keskmes. Loomulikult ei kao hetkekski ka teine eesmärk ehk lapse heaolu tagamine.

Kokkuvõtteks

Jõustamise puhul on tähtis, et kliendi jõuvarusid avastataks ja kasvatataks koostöös, millesse klient on valmis teadlikult panustama. Tulemusliku koostöö aluseks on kliendi kaasasolemine ja valmisolek midagi oma senises toimimises muuta. Kui klient tunneb, et teda ei mõisteta, tema maailmapilt ei aktsepteerita või tema jõuvarudega ei arvestata, siis väheneb tema motivatsioon panustada ja ta hakkab otsima võimalusi, kuidas jääda kõrvaltvaatajaks, st lasta tegutseda tugisikul ise sellesse panustamata või siis koostöö hoopis lõpetada.

Viidatud allikad

Raamat, K. (2008). Jõustamine sotsiaaltöös – midagi enam kui võimu või võime andmine. *Sotsiaaltöö* nr 3/2008

Ratnik, M. (2008). Tähelepanu lapse heaolul pere/lapse tugisiku töös. *Sotsiaaltöö* nr 2/2008, 38–42

Schofield., G. (1998). Inner and outer words: psychosocial framework for child and family social work. *Child and Family Social Work* 3, 57–67.

MTÜ Perede ja Laste Nõuandekeskus pakub koolitusi ja supervisiooni ning annab nõu laste ja peredega töötavatele spetsialistidele

**www.perenou.ee
tel 504 2406
marika.ratnik@mail.ee**

Millega toetame pere tugisikuid?

Margit Pajo

Viljandi Maavalitsuse haridus-, kultuuri- ja sotsiaalosakonna lastekaitse peaspetsialist

Et perre tuua positiivset muutust, on vaja minna talle väga lähedale, lausa sisse. Seda saab kõige paremini teha pere tugisik, kes motiveerides ja jõustades aitab luua perel uut ja paremat argipäeva ja õpetab vanemlike oskusi. Mis aitab teha peretööd ja mis aitab aitajat ennast?

Koolitus on oluline

Pere tugisik peab hästi tundma oma rolli piire. Koolitus annab talle teoreetilise baasi ja esmased oskused ning aitab vältida kiiret läbipõlemist. Viljandi maakonnas alustati maavalitsuse initsiatiivil tugisikute projektiga perede abistamist juba 1999. aastal. Pere tugisikuid nimetati siis pereabilisteks. Esimese projekti käigus pidid pere tugisikud olema valmis peretööks pärast 24-tunnist koolitust ja 15-tunnist supervisiooni.

Psühholoog Helle Niidu koolitus aitas aru saada peretöö eesmärkidest, kuid suur vastutus teooria praktikasse rakendamisel jäi pereabilistele, kes alguses kippusid palju asju tegema pere eest ära. Nii käisid pereabilised ise lastevanemate koosolekutel, kaevasid aiamaad, koristasid, panid tapeeti ja tegid muid töid. Mõnigi pereema arvas, et sai koduabilise. Tasapisi said pereabilised kogemusi ja andsid rohkem kohustusi ja vastutust perele.

2007. aasta lõpust on Viljandi maakonna kuues omavalitsuses 13 perede tugisikut, kes on saanud spetsiaalse 120 tunni pikkuse koolituse. Koolitajaks oli Lastekaitse Liidu peretöö programmi juht ja psühholoog Marika Ratnik. Üks osa koolitusest aitas

tugiisikutel õppida paremini tundma iseennast, teine osa oli suunatud peretöö teooriale ja praktikale. Tugiisikud moodustasid piirkondlikud töögrupid ja tegid lisaks auditoorsele tööle ka iseseisvat tööd. Positiivne oli see, et koolitusel osalesid ka mitme omavalitsuse lastekaitsetöötajad.

Supervisioon tagab pere tugiisiku teenuse kvaliteedi

2008. aastal saime pakkuda omavalitsustes tööle hakanud pere tugiisikutele ka regulaarset supervisiooni. Töönõustamise tagasime koostöös MTÜ-ga Perede ja laste nõuandekeskus, kelle perekeskse töö edendamise projekti rahastas sotsiaalministeerium hasartmängumaksu nõukogu kaudu. Meetodina kasutasime grupisupervisiooni, mis võimaldas osaleda kõikidel peredega töötavatel tugiisikutel ja ka omavalitsuse lastekaitsetöötajatel. Selliseid ühisarutelusid pidasid kõik osavõtjad olulisteks, sest need aitasid leida raskematele juhtumitele paremaid lahendusi, andsid kinnitust, et ollakse õigel teel, ja nii avanes võimalus tugevdada oma ametirolli ja identiteeti. Superviisor Marika Ratnik lisas varasemale teadmisele alati mingi uue nüansi ja nii kogunes iga supervisiooniga juurde klientitöö häid nippe ja praktilisi pereöö instrumente.

Regulaarne supervisioon on perede tugiisikutele äärmiselt oluline, sest kui töövahendiks oled sa ise, siis on läbipõlemise vältimiseks väga vaja reflekteerimist, empaatia ja loovuse virgutamist ning professionaalset tagasisidet. Supervisioonid hoiavad motivatsiooni ja suurendavad oma tööga rahulolu ning vähendavad ohtu, et koolitatud tugiisikud loobuksid abistajatööst.

Ka abistatavate perede jaoks on koolitatud ja oma rolliga hästi toimetulemiseks ette valmistatud tugiisik garantiiks koostöö õnnestumisele. Oma võimaluste ja ressursside avastamine ning muutuste käivitamine toimub peres just abistaja isiku kaudu. Püsivaks muutuseks suudab peret innustada eneseteadlik ja endaga hästi toimetulev tugiisik.

Tugiisik ja lastekaitsetöötaja on koostööpartnerid

Pere tugiisiku oluline koostööpartner on omavalitsuse lastekaitsetöötaja, kes aitab seada peretööle eesmärgid ja jälgib ning nõustab tugiisikut. Tugiisik omakorda aitab lastekaitsetöötajal hinnata laste olukorda peres, et vajadusel teha põhjendatud otsuseid. Viljandi maakonnas on koostööd on olnud lihtsam korraldada, kui tugiisiku tööandjaks on olnud omavalitsus.

Viljandi linnavalitsuse lastekaitsetöötaja **Piret Kanguri** arvates on tugiisiku ja lastekaitsetöötaja koostöö mõlemat poolt toetav ja ta püüab vähemalt kord kuus aruandeid vastu võttes arutada koos tugiisikuga põhjalikumalt ka kõiki peretöö juhtumeid. Tugiisikult saadud informatsioonist on olnud abi näiteks perele teenuste määramisel. Lastekaitsetöötaja ajaressurs ei võimaldaks käia koos perega poes või õpetada ema süüa tegema või arutleda laste karistamise teemal, aga mõne sellise olulise vanemliku oskuse puudumine võib küsimuse alla seada laste kodus kasvamise võimalikkuse.

Lastekaitse- ja noorsootöötaja **Hilka Raba**, kes on Pärsti vallas tööle rakendanud kaks tugiisikut, leiab, et ka sel juhul, kui tuleb siiski otsustada lapse äravõtmine perest, ei ole tugiisiku töö olnud kasutu, sest lastekaitsetöötaja ei ole otsust tehes üksi ja tal on võimalik saada oma otsusele kinnitust isikult, kes on perele olnud kõige lähemal. Tema kogemus näitab, et tugiisiku ametnikust erinev roll aitab vähendada pere vastupanu ja kiiremini leppida vajalike muutustega.

Mõlemad lastekaitsetöötajad peavad tugiisikutega ühises koolituses ja supervisioonides osalemist enda jaoks väga kasulikuks.

Viljandi maakonna kogemus näitab, et tugiisikuteenuse käivitamise eelduseks on teenuse vajalikkuses veendunud omavalitsus, rahaline ressurss ning koolitatud tugiisikud. Teenuse jätkusuutlikkust aitab tagada tugiisikute hea koostöö lastekaitsetöötajatega ning supervisioon.

Lapsed pereteraapias – laps ja vanema raske haigus

Florence Schmitt¹

Jorma Piha²

2008. aasta juunis avanes meil võimalus osaleda Tallinna ülikooli korraldatud konverentsil, kuhu oli kutsutud kümneid sotsiaaltöötajaid üle Eesti. Pidasime konverentsil kaks ettekannet: esimene puudutas seda, kuidas saaks lapsi pereteraapiasse rohkem kaasata, ja teine seda, mis juhtub lastega peres, kui isa või ema raskelt haigestub. Selles artiklis käsitletakse mõlemaid teemasid koos. Artiklis rõhutatakse sotsiaaltöötaja vaatenurka ehk seda, mida sotsiaaltöötajal oleks lastega peredega töötamisel hea teada.

Lapsed pereteraapias

Last on pereteraapias lihtne ära unustada, sest ametnikud oskavad paremini suhelda täiskasvanutega. Sageli räägitakse vanematega küll lastest, kuid otse lapsega rääkimine tundub keerulisena. Ka pereteraapia ise on tihti oma tehnikalt ning lähenemisviisidelt üsna rääkimis- ja täiskasvanukeskne. Peamine küsimus ongi selles, kuidas liita ühte täiskasvanute verbaalne maailm ja laste viis väljendada end mängu, tegevuse ja toimingute kaudu. Algul peatume lühidalt teooriatel, mida lapse ja tema pere mõistmiseks vajatakse, ning seejärel tutvustame tehnikaid, mida saab lapsekeskses pereteraapias kasutada.

Üldpõhimõtted ja teooria. Tavaliselt ei pöördu laps ravile ise, vaid ta võetakse kaasa. Seepärast peab arvestama last ümbritsevaid tegureid, st lisaks vanematele lasteaeda, kooli ja lapse lähikeskkonda kuuluvaid isikuid. Lapse ja perega kohtudes peab sotsiaaltöötaja olema veendunud, et laps ise soovib ning ka suudab ravis ja pereteraapias osaleda. Laps on suure tõenäosusega võimeline tegema koostööd, kui talle antakse selleks võimalus (Piha 2006).

Psühhoterapeut peab tundma lapse psühhosotsiaalset ning bioloogilist arengut puudutavaid teooriaid, mõistma pere kolme põlvkonna arengut ja elukäiku, tegema kindlaks lapse asendi perekonnas ning enda positsiooni selles süsteemis. Lisaks sellele on pereterapeutidil hea tunda (eriti siis, kui tema baasharidus ei ole meditsiini- või õenduslane) mõningaid põhifakte täiskasvanute ja laste psühhiaatriast, nt kuidas ära tunda vanema psühhooosi või depressiooni sümptomeid ning millist mõju need avaldavad lapsele ja tema arengule. Lisaks kutseoskustele peab terapeut olema ka sisemiselt paindlik, sest tal tuleb korraga suhelda eri

¹ Florence Schmitt, Ph.D. töötab Turu ülikooli keskhaigla lastepsühhiaatria kliinikus keerukate erijuhtude pereterapeutina, keerukate erijuhtude individuaalse psühhoterapeutina ning varaste suhete psühhoterapeutina.

² Jorma Piha, MD, Ph.D on Turu ülikooli lastepsühhiaatria professor ning Jyväskylä ülikooli pereteraapia dotsent, keerukate erijuhtude pereterapeut.

vanuses inimestega. Selge ja tugev terviku tajutamine aitab tal jääda täiskasvanuks ja olla samas kokkupuutes endas peituva lapsega.

Lisaks seisukohtade tundmisele ja teooriate valdamisele peab pereterapeut mõistma, et lapse või vanema psüühiline kannatus ja masendus puudutavad otseselt kiindumussuhete aluseid ehk siis kogemusi üldisest turvalisusest masendusperioodi ajal ja kogemusi vastastikustest suhetest teiste inimestega. Sellise mõistmisega kaasneb kaks tingimust. Esiteks peab pereterapeut töötama nii, et pereliikmed mitte ainult ei teaks, vaid ka tunneks ja kogeks, et ta töötab nende heaks, mitte nende vastu. Teiseks peab pereterapeut looma perega turvalise toetava suhte (ingl k *holding context*, Andolfi jt 1989, *secure therapeutic attachment*, Brisch 2002), mille toel on tal lihtsam huvi tunda selle vastu, mis peres on toimunud. Juba pereteraapia arengu algusest on pööratud erilist tähelepanu pere ja pereliikmetega ühinemise protsessile (ingl k *joining process*, Minuchin, Fishman 1981). Ühinemise (*joining*) all mõistetakse seda, et terapeut ühineb pere ja pereliikmetega mitte korraks, vaid et ta loob üha uuesti toetavat keskkonda (ingl k *holding context*, Andolfi 1989), milles on turvaline töötada. Sotsiaaltöötaja vaatenurgast on see eriti oluline juhul, kui eesmärk on teha lastekaitsetööd.

Tehnika. Aastate jooksul oleme arendanud mitu meetodit, mille kasutamine lihtsustab lastega vestlemist (Piha 1999). Neid meetodeid võib kasutada lastega peredega töötamisel ükskõik kus ja millal ning selleks ei pea olema pereterapeut. Kõigepealt tuleb küsida vanematelt lastega rääkimiseks luba. Seda saab teha, öeldes näiteks järgmist: „Teil pole ju midagi selle vastu, kui ma räägin natuke ka lastega?“ Enamasti vanemad seda ei keela, sest tegelikult soovivad nad ju ka ise oma lapsi aidata. Lisaks on selline lähenemine selge sõnum vanematele, et töötaja peab lapsi oluliseks vestluspartneriks.

Peamine küsimus ongi selles, kuidas liita ühte täiskasvanute verbaalne maailm ja laste viis väljendada end mängu, tegevuse ja toimingute kaudu.

Lastega peredega tuleks rääkida lihtsate sõnadega ja kasutada selget ning arusaadavat keelt, erialaseid termineid tuleb vältida. Soomes tarvitavad ametnikud üsna tihti selliseid keerukaid väljendeid, mida ka vanemad eriti hästi ei mõista, nagu nt „avahoolduse tugimeetmed“, „raviplaan“ või muud seesugused spetsiifilised mõisted, mis tavalisele inimesele tegelikult midagi ei ütle. Parim keel on pere oma keel. Tihti kasutavad pere liikmed enda või teiste pereliikmete kohta metafoore või muid kõnekujundeid. Näiteks võib ema öelda, et ta tunneb end „jalamatina“ ning selliseid sõnu võib vestluses kasutada, sest need tulevad perelt endast. Nende sõnade tähendust teavad kõik selle pere liikmed.

Tööruumis võiks olla mõningaid tarvilikke mänguasju. Need ei ole mõeldud selleks, et lapsed saaksid ennast lõbustada ajal, kui täiskasvanud tähtsaid asju arutavad. Mänguasjad on terapeudi jaoks, kes saab neid vestluses perega kasutada, nende abil probleeme esile tuua. Näiteks võib sundneuroosi kujutada väikese mängukoletisena, kes hirmutab last ja ahistab peret. Sellisest väikesest mängukoletisest on lihtne rääkida ja temaga mängida. Mänguasjade abil saab uurida ka pereliikmete omavahelisi suhteid ja tundeid (nt „mida see karumõmm õige ootab, kui väike hiir tuleb talle päris lähedale?“).

Kasulikuks on osutunud ka valge magnettahtvel ja väikesed eri kujuga magnetid. Seda illust-

reerib näide Florence Schmitt'i praktikast: „Ühes peres joonistasime koos lastega tahvlile pere sugupuu ja kui ma küsisin, milline magnet kujutab kõige paremini ema. Laps valis sibula, sest „ema nutab nii palju“. Kui küsisin, et kuidas on koos „sibulaga“ olla, ütles laps, et talle tuli ka nutt peale. Järgmiseks rääkisime juba sellest, et isa joob liiga palju. Lapsel on märksa lihtsam läheneda ema depressioonile ja isa alkoholismile just sellisel moel. Samas saavad vanemad teadmisi selle kohta, mida lapsed tegelikult asjadest teavad, kuigi tavaliselt vanemad arvavad, et lapsed ei tea suurt midagi“.

Lapsed, eriti uudishimulikud lapsed, aitavad meeeldi pereterapeuti ja võivad sellisel juhul toimida abiterapeutidena (Andolfi 1994).

Lapselt võib näiteks küsida: „Kas sa tead, kuidas isa end tundis, kui tema isa suri?“ Kui laps ütleb, et ta ei tea, võib terapeut jätkata, öeldes: „Sa võiksid nüüd temalt küsida, kuidas ta end tundis, kui vanaisa suri.“

Sellisel juhul peab terapeut rääkima ainult lapsega ja hoidma lapsega silmsidet. Meie kogemuste põhjal küsib laps isalt sama küsimuse, mida isa tegelikult juba kuulis. Eesmärk on edendada lapse ja isa vahelist suhtlemist.

Lastega perelt ei peaks siiski kogu aeg igasuguseid asju küsima, nii võib vestlus kergesti muutuda ülekuulamiseks. Teraapilises vestluses võib edasi liikuda ka tõdemuste (*statement*) alusel. Tõdemuse all mõeldakse lühikesi lauseid, mille puhul midagi empaatilisel konstateeritakse, nt „sa oled kindlasti üsna kurb“. Siin ei ole tegemist sellega, et terapeut surub inimesele peale omi mõtteid, asi on pigem selles, et terapeut on empaatilisel tundlik ja uudishimulik. Empaatiiline uudishimu (ingl k *empathetic curiosity*, Piha, suuline teave) tähendab seda, et terapeut üritab mõelda, mis tunne on olla olukorras, milles on tema klient. Terapeut üritab häälestada oma tundlikkuse pereliikmete tunnetele ja kogemustele. Terapeut paneb sõnadesse midagi sellist, mida pereliige on kogenud, kuid mida ta ei ole osanud sõnastada. Empaatiiline uudishimu tekib kuulamisest ja mitteverbaalse suhtluse nägemisest. Nii tekib lugu ja mõistmine. See on üsna lähedal mõistele „*attunement*“ (häälestus), mida Daniel Stern (1985) kasutab ema ja lapse omavahelise suhtluse kirjelduses. Selline emapoolne vastastikuse mõju verbaliseerimine edendab lapse vaimsust (Fonagy jt 2002). Lapsi kaasav pereteraapia on keerukas ning nõuab pingutusi ja õppimist, kuid see on ka tulus ja kasulik.

Laps ja vanema raske haigus

Üsna harva mõeldakse, et ka laps on lähisugulane ja et ka laps võib vajada tuge, kui tema ema, isa või õde-vend raskelt haigestub (nt vähki või *sclerosis multiplex*'i), neil esineb psüühilisi häireid (nt depressioon, psühhoosid, paanikahäired) või kroonilisi somaatilisi haigusi, nagu vererõhutõbi või suhkruhaigus. Laps jääb tihti üksi ka vanemate alkoholiprobleemide korral, vähemalt siis, kui joob üks vanematest ja teine on nii-öelda „teovõimeline“. See nii-öelda teovõime on küsitav asi, sest me teame oma kogemustest, et tihti on selline „teovõimeline“ vanem väsinud, depressioonis ja kogu tema energia kulub alkohoolikust abikaasa kontrolli all hoidmisele. Lastega tegelemiseks tal aega ei jätku. Vastupidi, eeldatakse, et laps toetab vanemaid. Lapsed jäävad oma küsimuste ja masendusega üsna üksi, keegi ei hooli neist. Sotsiaaltöötaja on võib-olla esimene inimene, kes lapsi ja nende vajadusi silmas peab.

Raske haigus ning sellega seotud uuringud ja ravi on tihti patsiendile ja tema perele hirmutav kogemus. Näiteks vähk ja selle ravi ähvardab patsiendi füüsis (rinnaoperatsioonid, muud lõikused, keemiaraviga seotud juuste väljalangemine jne), kuid ka tema teo- ja

teovõimet ning turvatunnet. Sellesse haigusesse võib surra ning see on suur stressi allikas kogu perele ja pere teovõimele (Brenman 2004; Kataja ja Bertram 2006).

Teovõime all mõeldakse pereliikmete võimet kasvada ja areneda oma arenguülesande põhjal ning koos tegutseda. Laste teovõime tähendab võimet mängida, õppida ja kasvada, mõista enda ja teiste tundeid ning tegutseda koos oma vanemate, õdede-vendade ja koolikaaslastega. Vanemate teovõime tähendab võimet kasvada ja areneda paarisuhtes ning võimet saada hakkama vanemaks olemisega seotud ülesannetega nii emotsionaalselt kui ka praktiliselt.

On tähele pandud, et kui vanem haigestub vähki, siis paarisuhe ja pere teovõime tihti halveneb (Kissane jt 1994; Northouse jt 1998; 2000). See omakorda mõjutab pereliikmete psüühilist heaolu. Uurides kroonilise haiguse mõju pere teovõimele, leidis Stuijbergen (1990), et perekonna teovõimet mõjutasid vanemate haridustase ja sotsiaal-majanduslik positsioon, kuid sugu, vanus, abielu kestus ja diagnoosist möödunud aeg seda ei mõjutanud. Murtoneni (1998) järgi on aga ka vanemate vanus, Haydenini jt (1998) järgi pere tüüp ja Romerini jt (2002) järgi pere sotsiaalsed suhted ning tugivõrgustikud seotud pere teovõimega.

Kõige rohkem on uuritud rollide jagunemist ja suhtlemist vähihaige peres. Nii abikaasa kui laste rollid võivad muutuda. Mõnikord peab terve abikaasa ja teatud juhul ka lapsed võtma rohkem vastutust (Compas jt 1994; Fitch jt 1999). Suhtlus paarisuhtes muutub keerulisemaks (Northouse jt 2000 ja 2001), vanemad muretsevad selle pärast, kuidas nad lastele haigusest peaksid rääkima ja kas peaks rääkima ka sellest, et sellesse haigusesse võib surra (Fitch jt 1999). Kõik sõltub muidugi sellest, milline on üldine õhkkond ja kuidas raviarst patsiendiga suhtleb. Näiteks Soomes räägib raviarst patsiendile asjadest alati nii, nagu need on. Enamasti võib vastuvõtule tulla ka patsiendi abikaasa või mõni muu lähedane inimene, kui ta seda soovib.

Christini jt (1993) järgi ohustab vanema raske haigus alati lapse normaalset arengut. Laps võib hakata kartma haigusnähte oma vanemate ja iseenda juures, ta kardab, et vanem sureb, lõpuks võib ta kahtlustada, et ka terve vanem sureb. Uurimuste põhjal esines väikestel lastel (5–12-aastased) kõige rohkem somaatilisi sümptomeid, unehäireid ja keskendumisprobleeme koolis (Heiney jt 1997; Compas jt 1994), noorukitel esines rohkem masendust ja depressiooni. Sümptomid varieerusid lapse vanuse, soo ja haigestunud vanema soo alusel. Paljud uuringud ongi käsitletud seost lapse ja haige vanema soo vahel. Rõhuasetus on olnud suuremate laste ja noorte (11–18-aastaste) uurimisel. On kindlaks tehtud, et tütarlapsed, kelle ema põdes vähki, olid rohkem masendunud (Compas jt 1994; Christ jt 1993; Heiney jt 1997) kui poisid. Mida tugevam oli vanema masendus, seda vähem suutsid nad märgata oma laste masendust (Heiney jt 1997). Kuid on ka uuringuid, milles tõdetakse, et kui pere teovõime ja suhtlus toimib, siis tunnevad ka lapsed end hästi (Gabiak jt 2007, Lindqvist jt 2007; Osborn jt 2007).

Uuringud keskenduvad 5–17-aastaste laste olukorra väljaselgitamisele ega kirjeldata otseselt seda, kuidas vanema raske haigestumine mõjutab imikuid ja väikelapsi. On teada, et üks tuhandest naistest haigestub vähki raseduse ajal. Tavalisemad vähivormid on rinnavähk, lümfoom ja melanoom (Donegan 1983; Cardonick ja Iacobucci 2004). Sellises olukorras ei saa ema mitte olla enda ja oma lapse pärast muresemata; ta võib mõelda ka sellest, kas ta üldse julgeb lapsesse kiinduda. Ema keeruline ravi ja imiku eest hoolitsemine nõuavad palju jõudu.

Meie uuringute alusel ei kahjustanud pere teovõimet vähk kui niisugune, vaid ema depres-

sioon (Schmitt jt 2007, 2008). Seda tulemust kinnitas rahvusvaheline uuring, milles uuriti 381 vähihaige peret kuuest Euroopa riigist. Peamiseks teguriks osutus ema depressioon vaatamata sellele, kas vähki oli haigestunud ema ise või tema abikaasa (Schmitt jt 2008). Vanemate depressioonil on tõsised tagajärjed laste vaimsele tervisele (Beardslee jt 1998; Watson jt 2006; Weissmann jt 2006). On tuvastatud, et depressioon mõjub kahjulikult ka ema ja beebi omavahelisele suhtele (Diego jt 2004).

Tuttava elukorralduse lagunemisel jääb laps üsna üksi oma mõnikord üpris kummaliste mõtetega. Laste vaatenurgast on oluline, et vanemad kogeksid oma elu turvalisena. Kui vanematel läheb psüühiliselt suhteliselt hästi, suudavad nad ise hoolitseda oma laste vajaduste eest. Vanema raske füüsiline haigus ei muuda teda võimetuks vanemana tegutsemiseks.

Vanematele teeb suurt muret, kui lastel puudub piisavalt hea hoolitsus. Sellisel juhul on omal kohal sotsiaaltöötaja, sest tal on võimalus kaitsta vanemate üldist turvalisust kas aidates majandusliku surutise korral või korraldades kodust ja muud abi pereliikmetele. Just üksikvanematele tuleb pakkuda piisavalt palju ja kaua kodust abi. Üksikvanemaga peab julgema rääkida ka sellest, kes hoolitseb laste eest siis, kui vanem sureb.

Viidatud allikad

- Andolfi, M.** (1994). The child as consultant. Kirjassa Andolfi, M., Haber, R. (toim). Please help me with this family. New York: Brunner/Mazel, 73–89
- Andolfi, M., Angelo, C., de Nichilo, M.** (1989). The myth of Atlas. Families and the therapeutic story. New York: Brunner/Mazel.
- Beardslee, W.R., Versage, E.M., Gladstone, T.R.G.** (1998). Children of affectively ill parents: A review of the past 10 years. *Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 37,1134–1141
- Brennan, J. (2004). Cancer in context. A practical guide to supportive care. New York: Oxford University Press.
- Brisch, K.-H.** (2002). Treating attachment disorders. New York-London: Guilford Press
- Cardonick, E., Iacobucci, A. (2004). The use of chemotherapy during human pregnancy. *The Lancet Oncology* 5, 283–291.
- Christ, G. H., Siegel, K., Freund, B., Langosch, D., Hendersen, S., Sperber, D., Weinstein, L.** (1993). Impact of parental terminal cancer on latency-age children. *American Journal of Orthopsychiatry* 63, 417–425.
- Compas, B. E., Worsham, N. L., Epping-Jordan, J.E., Grant, K.E., Mireault, G., Howell, D.C., Malcarne, V.L.** (1994). When mom or dad has cancer: markers of psychological distress in cancer patients, spouses and children. *Health Psychology* 13,507–505.
- Diego, M.A., Field, T., Hernandez-Reif, M., Cullen, C., Schanberg, S., Kuhn, C.** (2004). Prepartum, postpartum, and chronic depression effects on newborns. *Psychiatry* 67, 63–80.
- Donegan, W.L.** (1983). Cancer and pregnancy. *CA. A cancer Journal for clinicians* 33, 194–214.
- Fitch, M.I., Bunston, T.M., Elliot, M.M.** (1999). When mom's sick: Changes in mother's role and in the family after her diagnosis of cancer. *Cancer Nursing* 22, 58–63.
- Fonagy, P., Gergely, G., Jurist, E., Target, M.** (2002). Affect regulation, mentalization and the development of the self. New York: Other Press
- Gabiak, B.R., Bender, C.M., Puskar, K.R.** (2007). The impact of parental cancer on the adolescent: an analysis of the literature. *Psycho-Oncology* 16, 127–137
- Hayden L.C., Schillwer, M., Dickstein, S., Seifer, R., Sameroff, A.J., Miller, I., Keitner, G., Rasmussen, S.** (1998). Levels of Family Assessment: I. Family, Marital, and Parent-Child Interaction. *Journal of Family Psychology* 12, 7–22.
- Heiney, S.P., Bryant, L.H., Walker, S., Parrish, R.S., Provenzano, F.J., Kelly, K.E.**

- (1997). Impact of parental anxiety on child emotional adjustment when a parent has cancer. *Oncology Nursing Forum* 24, 655–661.
- Kataja, E.L., Bertram, R.** (2006). Aikuisten syöpäsairauden vaikutus perheeseen. Tutkimuksia puolison, lasten ja perhekokonaisuuden näkökulmasta. *Psykologia* 1, 16–28.
- Kissane, D.W., Bloch, S., Burns, W.I., Patrick, J.D., Wallace, C.S., McKenzie, D.P.** (1994). Perceptions of family functioning and cancer. *Psycho-Oncology* 3, 259–269.
- Lindqvist, B., Schmitt, F., Santalahti, P., Romer, G., Piha, J.** (2007). Factors associated with the mental health of adolescents when a parent has cancer. *Scandinavian Journal of Psychology* 48, 345–351
- Minuchin, S., Fishman, C.** (1981). Family therapy techniques. Cambridge: Harvard University Press.
- Murtonen, I., Kuisma, M., Paunonen, M., Lehti, K., Koivula, M., White, M.** (1998). Family dynamics of families with cancer in Finland. *Cancer Nursing* 21, 252–258.
- Northouse L.L., Mood, D., Templin, T., Mellon, S., George, T.** (2000). Couples' patterns of adjustment to colon cancer. *Social Science & Medicine* 50, 271–284.
- Northouse, L.L., Templin, T., Mood, D.** (2001). Couples' adjustment to breast disease during the first year following diagnosis. *Journal of Behavioral Medicine* 24, 115–136.
- Northouse, L.L., Templin, T., Mood, D., Oberst, M.** (1998). Couple's adjustment to breast cancer and benign breast disease: A longitudinal analysis. *Psycho-Oncology* 7, 37–48.
- Osborn, T.** (2007). The psychosocial impact of parental cancer on children and adolescents: a systematic review. *Psycho-Oncology* 16, 101–126
- Piha, J.** (1999). Lapsikeskeinen perheterapia. Kirjassa Aaltonen, J., Rinne, R. (toim): Perhe terapiassa. Jyväskylä: Gummerus, 14–20.
- Piha, J.** (2006). Perekonnuuringud. Teoses: Moilanen, I., Räsänen, E., Tamminen, T., Almqvist, F., Piha, J., Kumpulainen, K., Liivamägi, J. (toim.): Laste- ja noortepsühhiaatria. Tallinn: AS Medicina, 174–178
- Romer, G., Barkmann, C., Schulte-Markwork, M., Götz, T., Riedesser, P.** (2002). Children of somatically ill parents: A methodological review. *Clinical child psychology and psychiatry* 7, 17–38.
- Schmitt, F., Santalahti, P., Saarelainen, S., Savonlahti, E., Romer, G., Piha, J.** (2007). Cancer families with children: factors associated with family functioning. A comparative study in Finland. Published online in Wiley InterScience (www.interscience.wiley.com) DOI: 10.1002/pon.1241/5.7.2007.
- Schmitt, F.** (2008). Families in the shadow of cancer. *Turun yliopiston julkaisuja. Annales Universitatis Turkuensis. Ser. D – Tom. 800* Turku: Medica – Odontologica.
- Schmitt, F., Piha, J.** (2008). Vanhemmuudesta – vanhempana oleminen ja vanhempana toimiminen. *Perheterapialehti* 2, 6–14.
- Stern, D.** (1985). The Interpersonal World of the Infant: A View from Psychoanalysis and Developmental Psychology. New York: Basic Books
- Stuifbergen, A. K.** (1990). Patterns of functioning in families with a chronically ill parent: An exploratory study. *Research in Nursing & Health* 13, 35–44.
- Visser A., Huizinga, G.A., van der Graaf, W.T.A., Hoekstra, H.J., Hoeakstra-Weebers, J.E.H.M.** (2004). The impact of parental cancer on children and the family. A review of the literature. *Cancer treatment reviews* 30, 683–694.
- Watson M., St. James-Roberts, I., Ashley, S., Tilney, C., Brougham, B., Edwards, L., Baldus, C., Romer, G.** (2006). Factors associated with emotional and behavioural problems among school age children of breast cancer patients. *British Journal of Cancer* 94, 43–50.
- Weissman, M.M., Wickramaratne, P., Nomura, Y., Warner, V., Pilowsky, D., Verdelli, H.** (2006). Offspring of depressed parents: 20 years later. *Am J Psychiatry* 163, 1001–1008

Lastekaitsetöö kohalikus omavalitsuses

Kui linnaelanikele on kättesaadavad mitmesugused tugiteenused, siis maal sõltub palju kohaliku lastekaitse- või sotsiaaltöötaja oskustest ja vastupidavusest.

Anu Nõlve sotsiaalteaduste magister

Püüdes avada lastekaitse ideed, on Voldemar Kolga öelnud: „Lastekaitse on hoolimise üks vormidest.“ Hoolimine eeldab empaatiat, lastekaitse – võimet näha maailma läbi lapse silmade niipalju kui võimalik (Kolga 2006, 26). Tugev perekond suudab oma järeltulijatest ise kasvatada toimetulevad ühiskonna liikmed. Paraku võib turumajanduse tingimustes lapsevanemat ähvardada töötuks jäämine, teda võib tabada mõni õnnetus või haigus; meie keskel elab ka sõltuvusprobleemidega või kuritegelike kalduvustega inimesi. Laps ei saa valida perekonda, kuhu ta sünnib, kuid tal on õigus abile, kui ta seda vajab. Kui pere ei suuda täita talle pandud ülesandeid, sekkub riik, kes on selleks vastu võtnud terve hulga õigusakte ja loonud lastekaitsetöötaja ametikohad.

Sotsiaaltöötaja kutsestandardi kohaselt on **lastekaitsetöötaja** lastehoolekande valdkonnale spetsialiseerunud sotsiaaltöötaja, kelle peamisteks tööülesanneteks on: laste ja perede nõustamine ja informeerimine; probleemide lahendamise koordineerimine; toetuste, teenuste ja muu abi seostamine lapse õiguste ja heaolu tagamiseks; laste huvide esindamine ja kaitsmine; eeskosteaasutuse rollist tulenevate ülesannete täitmine; asendushoolduse ja selle üle järelevalve korraldamine; asendushoolduselt tulevatele noortele abi ja järelehoolduse tagamine; koostöös lastega töötavate asutuste ja organisatsioonidega piirkonna lastekaitsetöö edendamine (2006, 5). Lisaks ülaltoodud ülesannetele on minu ametijuhendis tähtsal kohal mitme registri (suurpered, probleempered, ja lapsed jm) korrashoid. Vallavalitsuse töökorraldus näeb ette, et iga ametnik teeb oma töövaldkonnas kõik ise – alustades avalduste vastuvõtmisest klientidelt ning lõpetades õigusaktide eelnõude väljatöötamise ja esitamisega volikogule ning (hagi)avalduste esitamisega kohtule.

Omavalitsuse lastekaitsetöötajana võin väita, et kui linnaelanikele on kättesaadavad mitmesugused tugiteenused, siis maal sõltub palju kohaliku lastekaitse- või sotsiaaltöötaja oskustest ja vastupidavusest. Linnas, kus naabrid ei tunne üksteist, võivad mõned abivajavad lapsed ehk lastekaitsetöötaja pilgu eest varjatuks jääda, kuid mitte maal. Lastekaitsetöötajal lasub raske koorem: ühelt poolt süüdistab teda perekond sekkumises nende arvates täiesti normaalsesse elukorraldusse, teiselt poolt süüdistab kogukond, vahel ka tööandja lastekaitsetöötajat kiirete tulemuste puudumises.

Käesoleva artikli aluseks oli 2008. aasta kevadel Tallinna Ülikoolis sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse erialal kaitstud magistritöö, mida juhendas dotsent Anne Tiko. Magistritöö eesmärk oli kirjeldada lastekaitsetööd ühes keskmise suurusega Harjumaa omavalitsuses: lastekaitsetöötaja ülesandeid ja nende jaotust; klientuuri ja sellega seotud probleeme; teenuste olemasolu ja kättesaadavust omavalitsuses; lastekaitsetöötaja töökoormust ja arenguvõimalusi.

Uurimuse teostus ja ülesanded

Töö empiiriline osa põhineb ajavahemikus veebruar 2007 – jaanuar 2008 koostatud tööpäevikul. Fikseerisin iga klientidega seotud toimingute – nõustamised, kodukülastused, telefonikõned, arvamuse esitamise kohtule jne; panin kirja ka kliendid (kasutades konfidentsiaalsuse huvides kodeerimist) ja nende probleemid, samuti informatsiooni allikad. Märkisin üles kõik koosolekud ja täiendkoolitused, millest ma osa võtsin. Päevikusse ei kandnud tehnilist tööd (protokollide ja dokumentide koostamine ja lisamine toimikutesse, töö SIS programmiga jm), inimeste ühekordset nõustamist (nt info toetuste kohta, avalduste ja tõendite vastuvõtmine jm) ega valla sotsiaaltöötaja asendamiseiga seotud tegevust.

Eesmärgist lähtudes püstitasin järgmised uurimisülesanded:

- kaardistada ja liigitada uuritava perioodi jooksul aset leidnud toimingud ning teha kindlaks nende osakaal oma töös
- kirjeldada uuritava perioodi jooksul teenindatud klientuuri
- kirjeldada omavalitsuses lastega peredele pakutavaid teenuseid, selgitada välja vajadus täiendavate teenuste järele
- hinnata lastekaitsetöötaja töökoormust ja teha kindlaks enim tööaega nõudnud toimingud
- kirjeldada lastekaitsetöötaja tööalaseid rolle.

Sobivaimaks uurimisstrateegiaks pidasin juhtumiuuringut (*case study*), mille korral otsitakse üksikasjalikku ja põhjalikku teavet üksikust juhtumist või väikesest omavahel seotud juhtumite hulgast (Hirsjärvi jt 2005, 125). Empiirilise materjali analüüsimisel toetusin õigusaktidele, lastekaitsealastele juhendmaterjalidele ja varem teostatud uuringutele. Andmeid analüüsisin sisuanalüüsi meetodil (Laherand 2008, 292–295).

Tulemused

Tööpäevikusse aasta jooksul kantud toimingud jagunesid nelja kategooriasse: 1) multiprobleemsete perede toimetulekule suunatud toimingud (58%), 2) koolide ja õpilastega teostatud toimingud (23%), 3) lapse õiguste kaitsega seotud toimingud (13%), 4) töö dokumentidega, osalemine komisjonides ja koosolekutel, ennetustegevus (6%).

Õpilastega seotud muredest olid esikohal koolikohustuse mittetäitmine ja käitumishäired. Koolist puudumisega kaasnesid sageli õpiraskused, mis ühtpidi olid puudumiste tagajärjeks, teisalt võisid lüngad teadmistes põhjustada ka uusi tundidest äraminekuid. Kuigi haridusseadus sätestab kohustusliku põhihariduse, jääb siiski nii koolil kui sotsiaaltöötajal puudu meetmetest laste ja vanemate mõjutamiseks. Kõik, mida teha saab, on õpilastega rääkida, veenda neid hariduse vajalikkuses, vahel ka informeerida alternatiivsetest õppimisvõimalustest (ametikool, lihtsustatud õppekavaga kool vm). Kui lapse vanemad ei suuda või ei taha omalt poolt last mõjutada, ei ole sellest kasu. Ka pedagoogid kurtsid omavahelistes vestlustes õpilaste karistamatuse tunde ja vanemate hoolimatuse üle. Isegi saatmine alaealiste komisjoni kutsus õpilastes ehmatuse asemel esile pigem muige, sest enamasti piirdub komisjon hoiatusega ja suunab õpilase (tagasi) spetsialisti juurde. Vaid tõsisemate õigusrikkumiste (väärtegude) korral määras komisjon õpilasele ühiskondliku töö või suunas ta kuriteoennetusprogrammi. Mõned lapsed olid alaealiste komisjonis käinud korduvalt ja seda ilma nähtava tulemuseta. Näiteks käis kaks kriminaalennetuse programmis osalevat noormeest mitu korda sekluslaagris, ja seda isegi välismaal. Tagasi tulnud, rääkisid noormehed, et oli tore ja tahaks veel minna, kuid et nad ei saa aru, kuidas peaks sekluslaager neid õhtuti hulkumisest eemale hoidma või suitsetamisest loobumist soodustama.

Käitumishäirete puhul on meetmete rakendamisel veidi laiem mänguruum, kuigi ka siin oleneb palju sellest, millal perekond või teised lapsega tegelevad isikud pöörduvad abi saamiseks spetsialistide poole. Enamasti on õpilane jõudnud juba põhikooli vanemasse astmesse (7.–9. klass), käitumishäiretega kaasnevad sageli õpiraskused, koolikohustuse mittetäitmine ja vähemal või suuremal määral ka politsei sekkumine. Hiline pöördumine asetab lastekaitsetöötaja korrakaitsetöötaja rolli, mis pigem takistab klientidega suhtlemist kui soodustab vastastikust arusaamist. Aasta jooksul käis lihtsustatud õppekavaga internaatkoolis viis õpilast, kellel esines lisaks õpiraskustele ka koolikohustuse mittetäitmist. Osaliselt võis see olla tingitud sellest, et internaatkool asub teises omavalitsuses ja sinna viis õpilasi esmaspäeviti valla väikebuss. Kui aga õpilane bussile mingil põhjusel ei jõudnud, siis võis ta jääda sel nädalal hoopis kooli minemata. Alates 2008. aasta septembrist alustas valla ühe põhikooli juures tööd lihtsustatud õppekavaga liitklass, mis võimaldab osal hariduslike erivajadustega õpilastest omandada haridust oma kodukandis.

Lapsed viibivad suurema osa päevast kas lasteasutuses või omapead; neil puuduvad oskused ja kogemused eri eluvaldkondade analüüsimiseks ning tihtipeale ka võimalus saada asjalikke ja neile arusaadavaid vastuseid. Siit tulenevad igasugused probleemid laste, teismeliste ja noortega.

Õpilase probleemide taga on tihti **pereprobleemid**. Ligi pooltel minu uurimuses kajastatud juhtudel kasvasid lapsed lahutatud, üksikvanema või kasuvanemaga peres, seega olid lapsed (vähemalt mingil eluperioodil) kasvanud ühe vanemaga perekonnas, mis on aga oluliseks riskiteguriks probleemide tekkimisel ja süvenemisel (vt Toompuu 2006, 41). Vanemate lahutuse korral ei saa lapsed tavaliselt rehabilitatsiooni, kuigi mõnikord võib lahutus olla vägagi traumeeriv. Kooliprobleemidega laste peredes kuritarvitasid sageli üks või mõlemad vanemad alkoholi, mõnel juhul üks või mõlemad vanemad ei töötanud. Töötus, nagu ka alkoholi sage tarvitamine perekonnas võivad viia vaesuseni, mis põhjustab uusi probleeme lapsele – tõrjutus koolis, puudulik järelevalve, käitumisraskused. Puudulikkude järelevalvet põhjendasid vanemad tihti ka suure töökoormusega – tegemist on linnalähedase vallaga, kus enamik töötajaid sõidab iga päev linna tööle ja õhtul tagasi. Siiski ei piirdu vanema roll ainult lapsele elu andmise ja minimaalse hoolduse tagamisega. Lapsele tuleb luua ka turvaline ja terve elukeskkond, mis aitaks välja arendada kõik lapse anded ning kasvatada lapsest täisväärtuslik ühiskonnaliige. Läbi ajaloo on vanemad kasvatanud lapsi, lähtudes omaenese lapsepõlvest saadud kogemuste. Tänapäeva üha kiirenev elutempo aga jätab järjest vähem aega oma perega koosolemiseks, oma laste rõõmudesse ja muredesse süüvimiseks. Seega kasvab üles põlvkond, kes saab perekonnaõpetuse tundidest teoreetilised teadmised, mis aga suuresti võivad erineda lapse kogemustest oma perekonnas – neil puudub toimiv peremudel.

Enamikku pikaajaliste klientide perekondi, kellega mul kui lastekaitsetöötajal tuli aasta jooksul tegelda, võib nimetada multiprobleemseteks. Nende kohta kehtisid peaaegu kõik Hobcrofti (2002, viidatud Toompuu 2006) poolt välja toodud kriteeriumid, v.a kodutus: kümnest perekonnast seitse elas sotsiaalpinnal, kaheksas oli mõni liige töötu, kuuel juhul esines probleeme tervisega; kõik pered said suuremal või väiksemal määral erinevaid sotsiaaltoetusi. Multiprobleemsus ei teki üleöö, vaid pikema perioodi jooksul, kui abi on küll otsitud, kuid tulemusteta. Neid peresid iseloomustab oskamatus leida ja vastu võtta sotsiaalset tuge, madal motiveeritus ning suutmatus vastu võtta olulisi otsuseid. Kõik see põhjustab toimetulematust argielus ja laste kasvatamisel (Tulva 1996, 9). Multiprobleemsetele peredele oli iseloomulik ka see, et neil puudus toetav võrgustik; üldjuhul said nad teada vaid oma pere liikmetele. Minu kontaktid probleemsete peredega olid regulaarsed: vahel tuli töötada ka õhtuti väljaspool tööaega või nädalavahetustel, sest vaid üksikjuhtudel tulid pereliikmed vallamajja vastuvõtule, enamasti oli tegemist kas kodukülastuse või tele-

fonikõnega. Vähemalt kaks-kolm korda nädalas sõitsin kõik pered läbi või siis helistasin neile, et kuulda, kuidas neil läheb. Suurimaks probleemiks oli perede arvates rahapuudus, minu arvates aga nende oskamatus seda vähest raha kasutada. Lastetoetuse saamise päeval käidi usinalt poes ja osteti ka mittevajalikke asju. Kahe nädala pärast ei olnud enam midagi kulutada ja tuli võtta laenu. Tihti tuli noori vanemaid noomida, siiski püüdsin neid võimalikult palju kiita ja ergutada toimima õiges suunas. Suurimaks tunnustuseks olid ühe noore ema sõnad: „*Sa hoolitsed meie eest, nagu oleks me su perekond*“. Pereliikmete usalduse võitmine ja säilitamine eeldab sotsiaaltöötajalt hoolimist, muretsemist ja planeerimist sarnaselt suure pere emaga.

Hämäläinen (2001, 65) kirjutab, et viletsusel on kalduvus akumuleeruda: viletsus ühel elualal toob kaasa viletsuse ka teistel elualadel. Multiprobleemsed pered vajavad toimetulekuks mitmesuguseid toetavaid teenuseid, sh nii sotsiaalset kui psühholoogilist nõustamist ja sageli ka võlanõustamist. Kõik nad vajaksid kindlasti vanemakoolitust, mis hõlmaks teadmisi alates laste toitmisest ja kasvatamisest kuni kodu korrashoiu ja majandamiseni. Koolituseks ei jätkunud aga vallal raha. Abi oleks pere tugiisikust, kuid sobivate omadustega inimesi on väikeses vallas üsna raske leida. Seda teenust ei saa osutada kohalikke olusid mittetundev inimene, niisiis tuleb sotsiaal- või lastekaitsetöötajal tihti ise tegutseda ka tugiisiku rollis. Siiski on lastekaitsetöötaja kui järelevalvaja ja tugiisiku kui pere usaldusisiku rolli ühitamine kohati keeruline, eriti olukorras, kus tuleb otsustada karmide meetmete kasuks.

Omalavalitsusel oli peredele pakkuda vaid üksikuid ennetavaid ja rehabiliteerivaid teenuseid, lastekaitsetöötaja poolt osutatav nõustamine oli mõeldud pigem tagajärgede likvideerimiseks kui ennetamiseks. Perepsühholoogi teenust osteti küll sisse, kuid teenuse väikse mahu tõttu (12–18 tundi kuus) ei täitnud see oma eesmärki, seda enam, et psühholoog pidi ennast jagama valla kolme põhikooli vahel. Psühholoogi abi said kasutada ainult õpilased ja nende vanemad, kuigi vaja oleks olnud nõustamist ka peredele, kelle lapsed ei käinud valla koolides. Algklasside õpilastel oli võimalus kasutada logopeedi teenust. Täiskohaga sotsiaalpedagoogi töölevõtmine küll vähendas mõnevõrra lastekaitse spetsialisti töökoormust, kuid ka sotsiaalpedagoog pidi end jagama mitme kooli vahel, mistõttu jäi temagi töö lünklikuks. Kui töös kooliõpilastega toimis veel mingigi võrgustik (sotsiaalpedagoog, õpetajad, konstaabel), siis multiprobleemsete peredega töötamisel sain toetuda vaid perearstile, kellega koostöö oli väga hea, samuti ka kolleegidele osakonnas.

Laste õiguste kaitse küsimustes on seadused paigas, probleeme tekitab vaid probleemsete perekondade hindamine, milleks puuduvad objektiivsed kriteeriumid. Kuigi sotsiaalministeerium on välja pakkunud mitmeid hindamisjuhendeid, ei ole nende hulgas probleemsetele peredele sobivat. Kuuldavasti on perede ja laste jaoks mõeldud hindamisjuhend väljatöötamisel, kuid seni tuleb tegutseda oma äranägemisel. Eriti teravalt tõstatub küsimus lapse hooletusse jätmise korral, kui lastekaitsetöötajal tuleb otsustada, kas olukord nõuab lapse kodust eraldamist. On loomulik, et enne seda kõigile osapooltele valuliku otsuse tegemist püütakse kõikvõimalike vahenditega aidata lapsel toime tulla oma kodus. Kui lapse jäämine perekonda ei ole mingil põhjusel ajutiselt või püsivalt võimalik, tuleb paigutada laps asendushooldusele. Kuigi korralduse lapse kodust äraviimiseks annab valla(linna)valitsus, on selle aluseks siiski lastekaitsetöötaja tähelepanekud ja arvamus perekonna kohta, mis paneb lastekaitsetöötajale väga suure vastutuse. Otsust tuleb põhjendada, kuna subjektiivne hinnang ei pruugi olla kohtu jaoks piisav. Andmete kogumisel sarnaneb lastekaitsetöötaja politseiuurijaga, vaja läheb loogilist mõtlemist ja analüüsimisvõimet, samuti peab oskama eristada tõde valest või soovunelmast.

Kõik eespool kirjeldatud toimingud on seotud vahetu klienditööga, mis ju ongi sotsiaaltöö põhisuks. Siiski on lastekaitsetöötaja tegevusväli laiem, hõlmates nii **sotsiaaltöölase info edastamist elanikele kui ka avalikkuse tähelepanu juhtimist kitsaskohtadele ja ennetavate meetmete juurutamist**. Aega projektitööks sotsiaaltöötajal aga tihti napib. Aasta jooksul jõudsin teostada vaid kolm väikesemahulist projekti, mis ei nõudnud suurt mõttetööd ega raha: probleemsete perede lapsed said osaleda raamatulugemise ringis; ühte alevikku rajati taaskasutuskeskus, millest oli suur kasu vaesematele peredele, ning taastati traditsioon kinkida vastsündinud ilmakodanikule valla sümboolikaga suveniirlusikas.

Raamatulugemise ring, kus vanemad koos oma mudilastega kuulasid muinasjutu ettelugemist ja hiljem joonistasid või meisterdasid koos, andis hea kogemuse, kuidas vanemaid koos lastega kodust välja saada. Kuna üritus toimus keskpäeval avalikus raamatukogus, kuhu aeg-ajalt sattusid ka teised raamatukogu külastajad, siis valdas mõlemaid pooli kohmetus: pered tajusid kogukonna halvakspanu, raamatukogu külastajaid häirisid lapsed ja nende vanemad. Olukorra lahendamiseks tekkis mõte pereskeskusena kasutusele võtta samas hoones seni tühjalt seisvad ruumid, kus saab väiksemale kuulajaskonnale korraldada loen-

Lastekaitsetöötaja peab olema ühelt poolt hea suhtleja, osavõtlik kuulaja, kannatlik ja optimistlik sõber, teisalt aga nõudja ja kontrollija, analüütiline, järjekindlalt ja korrektselt tegutsev ametnik.

guid ja koolitusi või pakkuda psühholoogilist nõustamist. Koos raamatukoguga saaks peredele korraldada üritusi, mille käigus lapsevanem tegeleb oma lapsega. Kui lapsed harjuvad kodust väljas käima ja suhtlevad inimestega väljastpoolt oma perekonda, siis omandavad nad sotsiaalseid oskusi ja tulevad elus edaspidi paremini toime. Üks mõte oleks korraldada mudilastele väljasõite näiteks loomaaeda või looduskaunitesse kohtadesse, kui nende vanematel puudub võimalus oma lastele sellist meelelahutust pakkuda.

Vaadeldud ajavahemikul alustati valla uue arengukava väljatöötamisega, mille töögruppides osalesid ka sotsiaaltöötajad. Ametijuhendi järgi on minu kui lastekaitse spetsialisti ülesanne ka registrite pidamine. Seega kontrollisin ja uuendasin õppeaasta alguses koolikohustuslike laste registrit ja jõulupakkide jaoks lasteaia käivate /koduste laste registrit. Peredele, kus kasvab neli või rohkem last, samuti puuetega laste peredele maksime jõulutoetust; majanduslikes raskustes peredele panime jõuludeks kokku toidukorvi. Kõiki neid küsimusi arutati aasta viimastel kuudel valla sotsiaalkomisjoni istungitel ja võeti vastu sellekohased otsused. Perede ja laste toimikute täiendamine toimus jooksvalt. Kuigi tehnilisi toiminguid ma üles ei tähendanud, ei saa nende osatähtsust alahinnata – pea iga toimingu kohta tuli vormistada vähemalt üks dokument: kodukülastusakt, (telefoni)vestluse sisu üleskirjutus, koosoleku protokoll vm. Arenguvõimalusi pakkusid mitmesuguste firmade korraldatavad täiendkoolitused, mis mõnikord küll osutusid meie valla jaoks liiga kalliteks. Maavalitsuse infopäevad võimaldasid end maakonna sotsiaaleluga kursis hoida.

Kokkuvõte

Kuigi lastekaitsetöötaja tööülesanded langesid üldjoontes kokku ametijuhendis kirjeldatuga, osutus siiski ebaproportsionaalselt suureks multiprobleemsete perede abistamine, mida ametijuhendis käsitletakse sotsiaalnõustamise all ja millega oli seotud üle poole aasta jooksul tööpäevikus fikseeritud toimingutest. Kuigi pered vajavad tugiisikut, kellele toetuda, ei sobi selleks ametnik, seda just rollikonflikti tõttu. Tugiisikuna tegutsemine võtab ära aja, mille arvel lastekaitsetöötaja saaks tegelda noortega, projektitööga või nendele peredele tugiisiku

otsimisega. Lisaks tugiisikule vajavad pered vanemakoolitust ja toimetulekuõpetust. Sotsiaalteenuste valik vaadeldud omavalitsuses oli väga väike. Uue sotsiaalhoolekande seaduse tööversioonis on omavalitsuse poolt osutatavate lastele suunatud teenuste loetelu kehtivast tublisti pikem, kuid teenuste rahastamine (v.a väheste õigustatud isikute puhul) on jäetud omavalitsuste mureks. Teenuste kättesaadavus ei sõltu niivõrd seadustest, kuivõrd kohalikest oludest: kui omavalitsusel ei ole vastavat teenust abivajajale pakkuda, siis langebki lastekaitsetöötajale topeltkoormus või jääb perel abi lihtsalt saamata. Põhjuseid, miks ei saa vajalikku teenust rakendada, on mitu – raha või teenusepakkujate puudumine, aga ka otsustajate soovimatus ühe või teise teenuse vajalikkust tunnistada. Tööealiste elanike arvu vähenemisega väheneb valla tulubaas ja seega ka võimalus teenuseid sisse osta.

Lastekaitsetöötaja vastutuskooorma vähendamiseks võiks lapse kodust eraldamine ka kriisi olukorras olla kohtuniku pädevuses; praegu sõltub see praktiliselt lastekaitsetöötajast. Kuna lastekaitsetöötajal puuduvad juhised perekonna objektiivseks hindamiseks, siis püüdes põhjendada oma otsust eri osapooltele (lapsed, vanemad, omavalitsus, kohus), satub spetsialist tihti risttule alla. Vahel võib selline olukord kujutada ohtu töötaja või tema pere julgeolekule, seda eriti maal, kus üksteist tuntakse. Merle Peekmani uurimuses (2008) pidasid sotsiaaltöötajad ohtlikemaiks alkoholi- ja narkojoobes ärritunud ja psüühiliselt haigeid kliente, kuid ähvardustega võidakse reageerida ka teistes konfliktsetes olukordades. Kuna lastekaitsetöötaja töökohustuste üheks osaks on kodukülastused, siis tuleb seda aspekti alati arvestada ja hoolitseda oma julgeoleku eest.

Lastekaitsetöötaja peab toime tulema mitme rolliga: olema ühelt poolt hea suhtleja, osavõtlik kuulaja, kannatlik ja optimistlik sõber, teisalt aga nõudja ja kontrollija, analüütiline, järjekindlalt ja korrektselt tegutsev ametnik. Lisaks eeldatakse temalt veel loovust uute projektide algatamiseks, arenemisvõimet ja paindlikkust, suurt pingetaluvust ja vastupidavust, seadustes orienteerumist ja võrgustiku juhtimist. Kõik see nõuab lastekaitsetöötajalt lisaks erialasele kõrgharidusele ka elu- ja töökogemust. Lastekaitsetöötaja ametis alustavat töötajat ei tohiks üksi jätta, kindlasti peaks tal, vähemalt katseajal, olema tööjuhendaja, kes aitaks uude ametisse sisse elada, õppida tundma kohalikke inimesi ja probleeme. Eriti oluline on see äsja koolipingist tulnud noorele lastekaitsetöötajale, kellel võib puududa ettekujutus tööulatusest.

Uurimus võimaldas üksikasjalikult kirjeldada omavalitsuse lastekaitsetöötaja tööülesandeid. Üldjoontes haakub praktika teooriaga. Ühest küljest tundub, et linna lastekaitsetöötaja töö on lihtsam võrreldes maal töötava kolleegiga – rohkem teenuseid, saab spetsialiseeruda kitsamale tööalale. Teisalt on maal töötamisel kindlasti omad eelised: klientuur ja probleemid on kergemini avastatavad ja jälgitavad. Aga kus ka lastekaitsetöötaja ei töötaks, on tema amet igal juhul mitmetahuline ja vastutusrikas.

Viidatud allikad

- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P.** (2005). Uuri ja kirjuta. Tallinn: Medicina.
- Hämäläinen, J.** (2001). Sissejuhatus sotsiaalpedagoogikasse. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kolga, V.** (2006). Lastekaitse võimalikkusest erinevates maailmades. Kogumikus: T. Tulva (toim.), Lapse heaolu Eestis: riskid ja valikud Tallinn: Lastekaitse Liit, TLÜ, 36-53.
- Laherand, M.-L.** (2008). Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: OÜ Infotrükk.
- Peekman, M.** (2008). Sotsiaaltöötaja turvalisus. *Sotsiaaltöö*, 1, 34-36.
- Sotsiaaltöötaja kutsestandard** (2006). www.kutsekoda.ee
- Toompuu, H.** (2006). Sotsiaalse tõrjutuse analüüs Tallinna kodutute näitel. Magistritöö. Käsikirja. Tallinn: TLÜ.
- Tulva, T.** (1996). Sotsio-ökokultuuriline teooria lastekaitsetöö lähtekohana. Kogumikus Suislepp, K. (toim.) Lastekaitse muutuv as ühiskonnas. Tallinn: TPÜ, 5-18.

Edetabelid ehk pingeread – Eesti ühiskonnas omaks võetud mõõdupuu ilmingud koolis

Tiiu Kadajas
*sotsiaaltöö magister, Tartu
Ülikooli pedagoogikaosakonna
lektor*

Kuidagi märkamatult ja tahtmatult on Eesti ühiskonnas turusuhted inimsuhetesse kandunud. Ilmselt on sellele kaasa aidanud ühiskonnas toimunud muutused.

Isemajandava Eesti idee peitis endas iseisvusvõime soovi. Laulev revolutsioon ning sellele järgnenud piiride avanemine tõi kaasa tiheda kokkupuutumise Euroopas ja Põhja-Ameerikas omaks võetud arusaamiste ja väärtustega – demokraatia ja turumajandusega.

Nii nagu paratamatult mis tahes muutus süsteemis toob kaasa muutused kõigis süsteemi sfäärides, ei saanud ka totalitaarselt süsteemilt üleminek turumajandusele toimuda üleöö. AINUÜKSI seaduste muutmiseks kulub aastaid, alustades põhiseadusest ja lõpetades koolis kehtiva kodukorraga. Majanduses toimus üleminek turusuhetele, kus turg reguleerib, kes on edukas ja kes läheb pankrotti. Eesti taasiseisvusvõimega kaasnenud muutused puudutasid inimeste elu kõiki külgi: majanduslikku, sotsiaalset, professionaalset ja isiklikku elu. Mõnede inimeste sotsiaalne staatus langes, mõnedel tõusis, ühed orienteerusid tekkinud olukorras paremini, teised olid suuremas segaduses. Turusuhted ja konkurents paistsid olevat iseenesestmõistetavad ja vajalikud, sest kindlustasid iseseisva majandamise idee realiseerimise.

Pingete avaldumine koolis

Siirdeperioodiga kaasnenud muutused inimeste arusaamades ja tegutsemises ei saanud jätta puudutamata ka kooli. Ei kehtinud enam varem endastmõistetav distsipliin

klassis, varasemad meetodid ja vahendid ei kindlustanud õpilaste allumist õpetajale. Õpetaja autoritaarne positsioon hakkas asenduma demokraatlikku juhtimist eelistava retoorikaga. Koolis ilmnevaid sotsiaalseid probleeme ei peetud õpetajate töö valdkonda kuuluvaks ning traditsioonilised mõjutusvahendid kõigi õpilaste puhul enam ei toiminud – sellega oli pinnas turusuhte kooli kandumiseks ette valmistatud. Kuna koole hakati turumajanduse tingimustes reastama riigieksamite tulemuste alusel, paistis olevat endastmõistetav ka õpilaste reastamine hinnete alusel pingeridadesse. Neid õpilasi, kes puudusid koolist või „ei tahtnud õppida“ hakati käsitlema koolikohustuse eirajatena. Selliseid õpilasi peeti teistele ohtlikuks eeskujuks, mistõttu hakkasid nendega tegelema koolisotsiaaltöötajad või sotsiaalpedagoogid ja neile hakati otsima „sobivaid“ koole. Edetabelitega kaasnesid pinged koolielus nii õpetajatele, õpilastele kui nende vanematele.

Üks viis, kuidas õpilased on hakanud maandama koolis ja/või kodus kogetud pingeid, on kiusamine. Kummaline on, et mitte ainult kiusajaid ei saadeta „sobivatesse“ koolidesse, vaid ka ohvreid „kaitstakse“ samal moel, „sobivamasse“ kooli paigutamiseks.

Haridusturu toimimist näitab seegi, et „sobivate“ koolide (Puiatu, Kaagvere ja paljud nn eriinternaatkoolid) remondiks napib raha, eliitkoolid on aga korda tehtud.

Inimsuhted ja inimese väärtus turumajanduslikus mõtlemises

Tänaseks on turumajanduslik mõtlemine, st konkurentsi väärtustamine edukuse mõõdupuuna kandunud inimsuhetesse nii koolis kui ühiskonnas üldisemalt: konkurentsi peetakse inimsuhete loomulikuks osaks.

Inimene on sellises konkurentsiskaub, mille kõrgemat või madalamat väärtust näitab koht edetabelis. Turukonkurentsiskaub on edukad need, kes on edetabeli eesotsas, kes „müüvad”. Kuna majanduskaub oleme hakanud turusuhteid ja konkurentsiskaub endast-mõistetavaks pidama, ei märkagi kohe, kuidas need ennast ka inimsuhtes ilmutavad. Mida enam edetabeleid, seda loomulikumana need paistavad, ja edetabelite koostamine laieneb järgmistesse valdkondadesse. Toon selle kohta mõned näited:

■ **Peaministri idee – Eesti viie jõukama Euroopa riigi hulka.** Iseenesest ilus mõte – kes ei tahaks olla konkurentsiskaub edukas, eriti kui jutt on rikkusest. Selle eesmärgi nimel saab mõnda aega leppida viletsamal positsioonil asumisega, mis paistab ajutiselt paratamatuna. Loosung „Viie rikkama riigi hulka Euroopas“ paistab sellises valguses jätkuvalt ennast õigustavat ja hästi toimivat. Kahtlus, kas on võimalik viie rikkama riigi hulka jõuda, oli ometi olemas. Kui alguses ei kostnud ideele vastandujate hääl välja, siis kriisi süvenedes on lisandunud avalikult kahtlejaid ning vastandujaid, peaminister ja tema idee on sattunud kriitikatule alla. Mõnda aega paistis edu olevat loosungite abil saavutatav. Loosung viie rikkama hulka pürgimisest on muutunud naeruväärseks, aina selgemaks on saanud vajadus kujunenud kriisiolukorrale ausalt otsa vaadata ja kaaluda, kas on oluline olla edukas ja rikas või hoopis märgata, mis on meile tegelikult väärtuslik. Kas edu nimel konkureerides märkame, kuidas väärikalt toimimise võime on ära kadunud?

■ **Haridusministri idee – õpetaja elukutse kolme prestiižsama ameti hulka.** Septembrikuus Peeter Põllule pühendatud konverentsil tuli haridusminister välja mõttega, et õpetajaamet peab jõudma kolme prestiižsama ameti hulka Eestis. Taas edetabel – jõuda esimese kolme hulka. Paistab, et edetabeli eesotsas olemine garanteerib iseenesest paremuse. Ühe võimaliku lahendusena nähakse koolis noorte õpetajate

arvu suurendamist. Selline lahendus seab kahtluse alla kõigi praegu koolides töötavate õpetajate võime ja võimalused olukorda paremaks muuta. Iseseisvumise algusaastatele iseloomulik noorte juhtide eelistamine majanduskaub paistab jätkuvat koolis. Samas on praeguste õpetajate probleemide lahendamise tagaplaanile või kõrvale jätmisel omad tagajärjed. Majanduskaub on jõutud tasakaalustatud arusaamisele, et vajame nii noori kui kogenud juhte ja et eriti oluline on koostöö.

■ **Koolide reastamine riigieksamitulemuste alusel.** Haridusvaldkonnas on edetabelid muutunud igapäevaseks mõõdupuuks. Põhikooliõpilased reastatakse gümnaasiumisse pääsemiseks pingeridadesse, eliitkoolide esimesse klassi pääsevad katsetel edukamad. Juba aastaid vaieldakse gümnaasiumide riigieksamite tulemuste alusel reastamise mõttekuse üle, ent edetabelid ilmuvad järjekindlalt. Aina enam kaldub avalik arvamus sellise reastamise vastu. Kuigi argumentidena tuuakse välja mitmeid asjaolusid, huvi edetabelite vastu püsib. Muidugi on edetabelis kõrgemal positsioonil olijate huvi nende vastu mõistetav. Samamoodi on mõistetav pingereas allpool olijate veendumus, et riigieksamite tulemused pole kooli tegeliku taseme piisav ega ainus näitaja.

Domineerib arvamus, et vaja on mõõta õigeid asju. Mõõtmise ja mõõdupuu vajalikkuse kohta ei paista kahtlusi olevat. On võimalik õppida ja harjuda nägema edetabelit/pingerida objektiivse näitajana. Kas see on aga objektiivne või toimivad edetabelites ka subjektide subjektiivsed huvid? Kui koolide edetabel on prestiižsete koolide huvides, siis kooli huvi kannavad katsed nii esimesse klassi kui gümnaasiumisse pääsemise pingeread.

Õppekavakeskus – turusuhte (taas)tootmine

Kooli keskendumine õppekava täitmisele paistab mõõdapääsmatuna, et edetabelis väärikas koht saavutada. Õppekavale keskendumine välistab inimese – nii õpilase kui

õpetaja – esiplaanile seadmise. Kooli maine nimel konkureerivad haridusturul nii õpetajad kui õpilased. Kahjuks ei garanteeri edetabelis eespool asumine järgmisel aastal sama head tulemust. Koolides kurdetakse, et meedia on koolist huvitatud vaid siis, kui on tegu negatiivse uudisega, ja negatiivsesse valgusesse sattumine on konkurentsi tingimustes eriti ohtlik. Kõik tahavad end näidata võimalikult paremana ja edukamana.

Müüt, mille kohaselt hea haridus tagab edu kõrgkooli pääsemisel ja tööturul, paneb õpilasi ja nende vanemaid elitkoole eelistama. Küll püüavad nii õpetajad, sotsiaalpedagoogid kui psühholoogid koolis turusuhete taastootmisega kaasnevaid pingeid leevendada, kuid koolivägivald ja kiusamine annavad märku pingete jätkumisest. Õpetajate ja sotsiaalpedagoogide pingereas on õpetajad eespool, sest neid nähakse edukate õpilastega tegelejatena. Sotsiaalpedagoogid ja eripedagoogid tegelevad nende õpilastega, kellel edu saavutamine koolis kergesti ei õnnestu.

Et õppekava täitmine on esikohal, siis paistab, et asjad peavadki nii olema, teisiti ei saa. Kuid see, et osa õpilasi, õpetajaid ja sotsiaalpedagooge pingele vastu ei pea või loobuvad konkureerimast, annab märku, et ühiskonnal on aeg asuda konkurentsi-õhkkonda tasakaalustama hooliva kogukonnana toimimise kaudu.

Õpilase- ja õpetajakeskne kool tähendab hoolimist

Koolikogukond, kus kõik hoolivad nii endast kui kaaslastest, on vabatahtlik valik. Kui õppekavakesksuse ja konkurentsi asemel toimida hooliva kogukonnana, siis ei peagi kõik olema edukad. Piisab, kui iga kogukonna liiget nähakse väärtuslikuna. Õpilase kooliküpsuse mõõtmise asemel saame hakata tegelema sellise koolikeskonna loomisega, mis tagaks kõigile õpilastele arenguks soodsad tingimused, nii et kool oleks küps kõiki õpilasi vastu võtma. Mitte õpilased ei pea sobima koolile, vaid kool peab olema sobiv koht igale õpilasele õppimiseks ja arenguks. Edukate õpilastega

tegelevad õpetajad ja koolikohustuse täitmisel ebaõnnestuvate õpilastega tegelevad sotsiaalpedagoogid saaksid lõpetada õpilaste sorteerimise ning omavaheliste pingete ja konkurentsi asemel hakata teineteist ning kõiki õpilasi koos toetama. Siis on nad ka oma tegevusega rohkem rahul: teise inimese väärtuse tunnistamine aitab märgata omaenda väärtust, loob uusi võimalusi seal, kus neid konkurentsi tingimustes pole aega ega jõudu märgata.

Pedagoogikas on üldtuntud tõde, et õppimises pole edukad mitte need, kes valivad lühema eesmärgi saavutamise tee, vaid need, kes on valmis pikaajaliseks jõupingutuseks.

Sotsioloogiast on teada, et need, kellel ei õnnestu ühiskonnas sotsialiseeruda, tegutsesid kas anti- või asotsiaalselt. Mida rohkem on neid, kes kogevad haridusteel ebaedu ja õpivad end algul koolis ning hiljem ühiskonnas sobimatuna tundma, seda pingelisemaks ja ohtlikumaks läheb elu ühiskonnas ka neil, kellel õnnestub edukas olla, kelle kodu ja kooli kultuuriline koostöökapital on konverteeritav.

Sotsiaaltööle ja sotsiaalpedagoogikale on iseloomulik lähtumine inimeste võrdsest väärtusest. Inimesed pole kõiges võrdsed, nende huvid, võimed ja paljud muud näitajad on erinevad. Küll aga saab teha vabatahtliku valiku ja pidada kõiki inimesi väärtuse poolest võrdseks ja sellele vastavalt ka toimida.

Haridusturu kapitali saab konverteeritavaks tunnistada alles siis, kui kõik õpilased on kaasatud vähemalt koolikohustusena seadustatud aja jooksul, stardihetkest kuni finišijoone ületamiseni. Ehkki õppekava ega riigieksamite kasutamine inimeste või inimsuhete mõõtvahendina pole turumajandusega tahtlikult tekitatud, on võimalik valida ka mõni muu mõõdupuu.

Kõigi õpilaste väärtustamine, ka kooli sobimatutena näivate õpilaste kaasamine pole tegelikult ohtlik, pigem loob see senisest soodsama pinnase kõigi koolielus osalejate eneseväärikuse kasvuks, mis toob lisaväär-

tusena kaasa kooli ja hariduse väärtustamise ühiskonnas. Teisisõnu, edetabelite asemel saab väärtustada inimesi ja inimlikke suhteid, mis leevendab tekkinud pingeid ühiskonnas ja koolis. Seni paratamatuna tundunud suunda on võimalik teadlikult muuta ja valida, mida me tahame kesksele kohale või esikohale seada.

Arusaamu on võimalik muuta

Gergeni järgi (1997, 10) kaasneb iga põhiarusaama tähenduse väljatöötamisega selle arusaama eitamisele ja sellele vastuhakule tähenduse andmine ehk teisisõnu arusaama omaksvõtjate ja arusaama eitajate ning selle suhtes resistentsete positsioonide loomine. See, kas arusaam on omaks võetud või seda eitatakse, teebki võimalikuks erinevatel positsioonidel asumise. Seega niipea kui arusaama tähendus on loodud, on loodud ka erinevad võimalused sellele arusaamale vastandamiseks. Need ühiskonnaliikmed, kes jagavad kehtivat arusaamade süsteemi, lõikavad end ära nendest, kes Gergeni sõnul *rikuvad peo ära* (Gergen 1997,11, minu tõlge), hakates vastu valitsevatele arusaamadele. Seega, mida selgemalt me mingi probleemiga vastakuti seisame, seda olulisem on võtta kuulda nende häält, kes asuvad vastupidisel või marginaalsel positsioonil ja kelle seisukohad tunduvad meile vääradena.

Mida rohkem võtame kuulda ja oleme valmis mõistma õpilasi, keda oleme harjunud nägema nn koolikohustuse eirajatena, seda selgemaks saab, mida me ise tahtmatult ja teadmatult teeme, et neil koolikohustuse täitmine ebaõnnestuks. Mida rohkem satub õpetaja ja kooli prestiiž ühiskonnas kahtluse alla, seda olulisem on ühiskonnas kehtivaid mõõdupuid ja mõõtvahendeid uurida.

Viidatud allikad

Gergen, K. J. (1997). *Realities and Relationships. Soundings in Social.* Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press.

Eakate hooldus t

**TÜ sotsiaal-
poliitika ja
sotsiaaltöö
magistrant, SA
TÜK spordime-
ditsiini ja taas-
tusravi kliiniku
sotsiaaltöötaja**

Kristel Paal,
krystel@ut.ee

Töötades haigla sotsiaaltöötajana, tegelen pidevalt eakate hoolekande korraldamisega. Tihti puutun kokku probleemiga, et eaka jaoks pole hooldusasutuses kohta või on teenus perekonna jaoks liiga kallis. Seetõttu tekkis huvi arutleda selle üle veidi põhjalikumalt ja analüüsida olemasolevaid võimalusi. Käesolev artikkel on koostatud, tuginedes TÜ sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala magistrkursuse „Sotsiaalpoliitika analüüs“ kodutööle.

Rahvastiku kiirest vananemisest on saanud ülemaailmne probleem. Eestis on eakaid 17,2 % elanikkonnast (Statistikaamet, 1.01.08 seisuga) ning ÜRO rahvastikuprognosi kohaselt võib eakas elanikkond Eestis moodustada aastaks 2030 koguni neljandiku. See esitab tervishoiu- ja hoolekandesüsteemile täiendavaid nõudeid, kuivõrd toimetulek vananedes kahaneb ja kolmas elufaas – normaalne vananemine pensionieas – võib kergesti üle minna neljandaks, milleks on patoloogiline vananemine ja toimetulek pideva kõrvalabi toel (Sotsiaalministeerium 2009). Isikutele, kes oma erivajaduse või sotsiaalse olukorra tõttu ei ole suutelised iseseisvalt elama ning kelle toimetulekut ei ole võimalik tagada teiste sotsiaalteenuste või muu abiga, osutatakse ööpäevaringset hooldamisteenust hoolekandenasutuses, kus kindlustatakse nende eale ja seisundile vastav hooldamine, sh ravi ja põetus.

s teenuse laiendamise võimalusi

Viimastel aastatel on kasvanud nii asutushoolduses viibivate inimeste arv kui ka kohtade puudus. Hooldekoduteenuse kasutajate hulk on aastatel 2005–2007 kasvanud 4479 inimeselt 7068 inimeseni, hooldekodusid on samal perioodil juurde tulnud neli (Statistikaamet). Kohtade puudus toob kaasa lisaprobleeme, nagu hooldusteenuse madal kvaliteet, töötajate liigne koormus, eaka haigusest tingitud vajaduste mitteamestamine jne. Seega on eakatele mõeldud hooldusteenuste arendamine ja märkimisväärt laiendamine möödapääsmatu.

Küsimus on vaid selles, millises vormis oleks seda kõige otstarbekam teha, pidades silmas nii eakate ning nende omaste vajadusi, omavalitsuste ja teenusepakkujate huvisid ja võimalusi, teenuse efektiivsust ja tõhusust ning teenustesüsteemi administratiivset võimekust.

Kehtiva süsteemi kohaselt finantseeritakse täiskasvanute hooldamisteenust põhiliselt isiku enda ja/või tema pereliikmete või ülalpidamiskohuslaste kohalike omavalitsuste poolt. Hooldekodukoha saamiseks tuleb pöörduda otse hooldekoduteenust pakkuva asutuse või kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja poole (Sotsiaalministeerium 2009). Tihti on aga järjekorrad pikad ning eakas peab hooldekodukohta kaua ootama.

Eakate hooldusteenuse arendamiseks näen kolme praeguse süsteemiga haakuvat alternatiivi: 1) eraõiguslike hooldekodude kohtade arvu suurendamine riigi ja omavalitsuste rahalisel toel; 2) eaka hooldajale mõeldud hooldustasu suurendamine; 3) multiprobleemsete eakate hooldamine hooldushaiglates.

1. alternatiiv – eraõiguslike hooldekodude toetamine, mis aitaks suurendada hooldekodukohtade arvu

Ootame värskaid ideid!

2009 on Eesti innovatsiooniaasta, mil inimesi kutsutakse üles pakkuma välja uusi ideid, loovalt mõtlema ja teistmoodi tegutsema. Koduleheküljel www.in.ee kirjutatakse aasta tutvustus: „Innovatsiooniaasta algas keerulisel ajal, kus me kõik peame midagi ümber mõtestama või ümber korraldama – kodus, tööl, ka iseeneses. Innovatsioon ehk uuendamine on selleks väga hea vahend“. Ka Euroopa Komisjon kuulutas 2009. aasta Euroopa loovuse ja innovatsiooni aastaks, mille motoks on „Kujutle. Loo. Uuenda“.

TÜ sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika magistrandid pakkusid Avo Trummi juhendamisel erinevaid lahendusi nende poolt vabalt valitud sotsiaalvaldkonna probleemile ning hindasid nende lahenduste sobivust kindlaksmääratud kriteeriumide alusel. Ajakiri Sotsiaaltöö vahendab rubriigis „Idee“ poliitikaanalüüside tulemusi ja kutsub üles lugejaid kaasa mõtlema ning lahenduste üle arutlema.

Eestis on 2007. aasta seisuga 118 üldhooldekodu (Statistikaamet), kuid eakate pikenev eluiga, sellest tingitud suurenev abivajadus ning multiprobleemset eakad tekitavad vajaduse suurendada üldhooldekodu kohtade arvu. Kui riik ja KOV materiaalselt rohkem toetaksid eraõiguslikke hooldekodusid, oleks neil võimalik kohtade ning töötajate arvu suurendada. Vestlusest mõne eraõigusliku hooldekodu juhtajaga olen aru saanud, et kohti pole võimalik juurde luua, kuna siis läheks koha maksumus nii suureks, et seda ei jõuaks eaka omaksed tasuda. Praegu kehtiva tasu juures

pole eraõiguslikel hooldekodudel võimalust hoolduskohti juurde luua, kuna hetkel tulakse toime n-ö ots-otsaga põhimõttel.

Kasu võib siin näha selles, et väheneks nende eakate hulk, kes peavad kodus ootama hooldekodukohta ning kelle hooldamist kodus on raske korraldada. Lisaks sellele väheneks hooldustöötajate koormus.

Miinustena võib esile tuua hooldusteenuse kalliduse lähedaste jaoks ja teenuse kvaliteet ei pruugi alati olla hea, kuna juurde loodavate kohtade jaoks ei jätku personali. Ka ei pruugi loodavaid kohti olla piisavalt.

2. alternatiiv – hooldajatasu suurendamine

Hooldajatasu tõstmine võimaldaks omastel töötada väiksema koormusega, et hooldada eakat vanemat. Saadav kasu oleks selles, et omaksed hooldaksid ise omi eakaid ning need saaksid oma elulõpu veeta kodus omaste keskel. Seega poleks vaja juurde luua hooldekodukohti, kuna olemasolevatest piisaks. Lisaks väheneks üldhooldekodusse pääsemise järjekorrad ning hooldusteenuse osutajate töökoormus.

Kahjuks on see alternatiiv pigem hüpoteetiline ning tänast majanduslikku olukorda arvestades ei näe ma selle rakendamise võimalust. Ka ei pruugi eakatele olla tagatud parim hooldus. Omastele langeb suur hoolduskoormus, mis põhjustab stressi ning võib ka hooldaja enda tervisele probleeme tekitada. Suuremale toetusele vaatamata võib kujuneda olukord, kus omaksed käivad täiskoormusega tööl edasi ning eakas ei saa ikkagi vajalikku hoolitsust.

3. alternatiiv – ööpäevaringset hooldust vajava ning multi-probleemse eaka voodipäeva tasu maksab KOV, et eakas saaks viibida õendushoolduse/ hooldusravi osakonnas

Alternatiivi rakendumisel on eakatel võimalus elada elu lõpuni õendushooldusosakonnas, kus neile on tagatud hooldusravi. Tihti on multiprobleemsetel eakatel haigusest tingitud vajadus ka õendusabi järele (nt lamatiste ravi, kateetri/stoomi hooldus jne), mida kõik üldhooldekodud pakkuda ei suuda. Selle võimaluse kasu seisneb selles, et väheneb eakate hulk, kes peavad kodus ootama hooldekodukohta, kuna kodus on hoolduse tagamine raske. Pole vaja juurde luua hooldekodukohti, puuduvad kohad katab õendushooldushaigla, kus eakatele võimaldatakse tasemel hooldus elu lõpuni. Vähenevad üldhooldekodu kohtade järjekorrad.

Selle alternatiivi nõrgim külg on teenuse kõrge hind, mida KOV-d pole võimelised maksma. Lisaks sellele tekib probleem kohtadega õendushoolduse osakonnas, kus pakutakse teenust ka lühemaks perioodiks.

Siinkohal väljapakutud alternatiivid on esialgu vaid mõtted, kuidas kasvavat probleemi lahendada. Kindlasti vajavad kõik pakutud võimalused enne ellurakendamist pikemat ja põhjalikumalt läbimõttlemist, sest igal lahendusvariandil on oma eelised ja puudused. Ilmselt oleks kõige taskukohasem ja otstarbekam suurendada toetust eraõiguslikele hooldekodudele, kellel on olemas teenuse osutamiseks vajalikud ruumid ja personal.

Loodan, et esitatud mõtted aitavad kaasa eakate hooldusteenusega seotud probleemide analüüsimisele ja lahendamisele. Probleem süveneb kiirelt ja kui kohe midagi ette ei võeta, on hiljem raske leida lahendusi ja pakkuda kvaliteetset teenust seda vajavatele eakatele.

Viidatud allikad:

Statistikaameti kodulehekülj www.stat.ee, (11.01.09)

Sotsiaalministeeriumi kodulehekülj www.sm.ee, (11.01.09)

Kuidas meediaga edukalt suhelda

Ajakirjaniku küsimustele vastates on väga oluline, et selgitus oleks põhjalik ja esitatud lihtsas keeles. Julgemalt tuleks rääkida positiivsetest asjadest.

Kadri Koppel *ESTA meediasektsiooni liige*

Sotsiaaltöötajal tuleb järjest enam harjuda avalikkuse huviga sotsiaaltöö vastu ning teha koostööd ajakirjanikega, olgu selleks siis enda algatusel uutest teenustest ja toetusest vms rääkides või meedia algatusel oma klientide huve esindades. Avalik ruum aina laieneb ning sotsiaaltöötajal on selles järjest olulisem roll.

Võsareporter: rääkige inimestega!

Halliki Harro-Loit tõi oma artiklis (Sotsiaaltöö 5/2008) välja, et ajakirjanduses avaldatakse peamiselt nende inimeste lugusid, kes on oma probleemidega ummikusse jõudnud ning näevad ajakirjanduses päästerõngast. „Võsareporterit” saate tegijad ise ütlevad, et nad täidavad selle saatega sotsiaalset tellimust, mille järele on väga suur vajadus nii nendel, kes seda ekraanilt vaatavad, kui ka neil, kes abi vajavad. (Tsäro 2009). Ühes on nii saate tegijad kui meediateadlased ühel meelel – meediasse jõuavad inimesed, kes ei oska mujalt oma probleemidele lahendust leida. Klient kas ei ole sotsiaaltöötajale piisavalt oma probleemi selgitanud või ei ole ta saanud oma murele tema jaoks küllalt kiirelt vastust. Saate „Võsareporter” toimetaja Madis Mõttus ütleb saate vaatajatele mõeldes: „Rääkige omavahel, ärge arvake, et teised loevad teie mõtteid. Suhelge, selgitage!”. Mõttus toob välja ka sotsiaaltöötajate vead: „Räägitakse kantseliiti, ei selgitata maakeeli probleemi lahti, inimene ei saa aru, ja kui ta juba Võsa poole pöördub, on probleem võtnud üleelusuurused mõõtmed” ning lisab, et: „Selles valdkonnas valitsev eetikakriis on lihtsalt hämmastav. Kahju on muidugi nendest eeskujulikest ja hoolitsevatest sotsiaaltöötajatest, keda nende ametivendade tege mata töö nii rärgelt mustab.” (Tsäro 2009) Halliki Harro-Loit toob oma artiklis välja olulised punktid, mida sotsiaaltöötajad peaksid silmas pidama: „Ajakirjanikud ja auditooriumi liikmed ootavad sotsiaaltöötajatelt häid kommunikatsioonioskusi: head seletamisvõimet, kuulamis- ja vestlusoskust, empaatiat, enesekehtestamise oskusi jms /.../ Tänapäeval on ajakirjanduse uurijad üha enam veendunud, et kompetentne, proaktiivne ja oskuslik allikas on ajakirjanduslikus diskursuses pigem võimupositsioonil.” (Harro-Loit 2008)

Nõuandeid meedialoengutest

„Võsareporterit” vaadates võib küll ahastus peale tulla, kuid see on vaid üks saade paljude telesaadete, ajaleheartiklite ja raadiosaadete hulgas. Kuniks on inimesi, kes seda saadet vaatavad ning neid, kes soovivad oma muresid teistega jagada, ei kao härra Võsa ekraanilt. Nagu Halliki Harro-Loit oma artiklis nimetas, et väga tähtis on üldiste kommunikatsioonialaste teadmiste omandamine. Selleks et meediamastikul paremini hakkama saada, toon

ära mõned nõuanded, mis on kogutud erinevatelt meediakoolitustelt ja -loengutelt ning millest andsin ülevaate ESTA 2008. aasta suvekoolis:

- Enne ajakirjandusega suhtlemist tuleb läbi mõelda, kellele sõnum on määratud – millist väljaannet ajakirjanik esindab ning millise sihtgrupini peaks sõnum jõudma. Samuti tuleb läbi mõelda, kellena soovitakse end näidata, kellena esineda.
- Enne ajakirjanikule vastamist tuleb kokku leppida info edastamise reeglites, millega mõlemad pooled nõustuvad.
- Tuleb meeles pidada, et ajakirjanikule ei pea kohe vastama, kui ei ole tegemist otse-ettevõttega. Ilma ettevalmisuseta vastus võib teha rohkem kahju, kui esialgu paistab. Kui vähegi võimalik, palu vastuse ettevalmistamiseks lisaaega.
- Organisatsiooni sees tuleb kokku leppida, kes millest rääkida tohib: töötaja võib kommenteerida vaid oma tööülesandeid puudutavaid probleeme. See tähendab, et näiteks koristaja ei tohiks organisatsiooni juhtimist kommenteerida. Kui organisatsioon saadab välja pressiteate või on mõni meediakanal näidanud suuremat aktiivsust selle organisatsiooniga suhtlemisel, tuleb sellest informeerida kõiki telefonide lähedal olevaid isikuid, et nad oskaksid ajakirjaniku õigete inimesteni juhatada.
- Negatiivse uudise korral on soovitatav olla esimene, kes uudise avaldab. Negatiivse uudise avaldamise korral (organisatsiooni tasandil) tuleb selgitada, mis juhtus, kuidas probleem likvideeriti ning kuidas garanteeritakse, et enam sellist asja ei juhtu. See, et vea teinud inimene enam ei tööta samal ametikohal, ei ole alati parim lahendus.
- Oluline on teada, et meedia/ avalikkus on alati madalamal positsioonil ning esimesena rääkinud isiku poolt. Olles teisena rääkija või kõrgemal positsioonil isik, tuleb eriti hästi läbi mõelda, kes, mida ja kuidas ütleb. Väga oluline, et selgitus oleks põhjalik ja esitatud lihtsas keeles. Ajakirjanikule tuleb pakkuda võimalikult mitmekülget ja positiivset teavet, eriti selles osas, mida ta ei ole osanud küsida.
- Julgemalt tuleks rääkida positiivsetest asjadest. Kui oled varem ise positiivseid uudiseid välja saatnud ning meediaga hästi läbi saanud, antakse esimesed eksimused kergemini andeks. Positiivse kuvandi loomine nõuab pikka ja pidevat tööd.
- Meediaga suheldes tuleb silmas pidada põhimõtet – alati tuleb rääkida tõtt! Ka meediaga suheldes kehtib vanasõna “valel on lühikesed jalad”. Kuid alati ei tule kõike ära rääkida. Meediaga suheldes ei tohi ennast kunagi lödvaks lasta, sest ajakirjanik võib rünnata kõige ootamatul hetkel, ka pärast ametlikku intervjuud. Just vormilt kõige süütumas ja viisakamas küsimuses võib peituda konks.
- Ajakirjanikuga suheldes pea meeles, et „viisaka” ajakirjanikuga on võimalik rääkida „*off the record*” (avalikustamisele mitte kuuluv info), kuid tuleb arvestada, et ajakirjanik võib mitteametliku info siiski varem või hiljem avaldada. Informatsioon, mis on juba ajakirjanikuni jõudnud, on tema kasutada, tal on selle info üle voli. Intervjuu andmisel püüa säilitada võrdse positsiooni, ära anna kontrolli juhuajamise üle ajakirjaniku kätte. Püüa tabada ajakirjaniku küsimuste tagamaid! Küsi alati, miks ajakirjanikku üks või teine teema huvitab, seda eriti finantsteemade puhul. Vastates püüa olla avatud, viisakas, rahulik ja loomulik. Harjuta ennast, eriti ajakirjanikega suheldes, oma mõtteid ja väljendusviisi pidevalt kontrollima.

■ „Ei” ütlemist tuleb põhjendada ja kommenteerida, sest hea ajakirjanik võib ka „ei” ütlemisest väga huvitava loo kirjutada. Kontrolli oma kehakeelt, see peab toetama sinu mõtet ja selle verbaalset väljendust. „Ei” öeldes on viisakas lisada, kudas ja kes saab vajalikku informatsiooni jagada. Räägi vaid asjadest, mida sa tead, millesse usud ja milles oled veendunud.

■ Suheldes kirjutava ajakirjanikuga, on soovitatav kokku leppida materjali ülevaatamises enne selle avaldamist. Tuleb meeles pidada, et muuta võib ainult enda kommentaare ja faktivigu. Kui võimalik, palu võimalust vastata pikemat selgitust või suuremas koguses faktilist infot nõudvatele küsimusele kirjalikult. See annab võimaluse oma sõnum täpselt formuleerida ning edastada õigeid andmeid.

■ Eetiline ajakirjanik peab kinni kokkuleppest.

■ Meediaga suhtlemisel tuleb alati säilitada lugupidamine ja viisakus ajakirjaniku suhtes. Tuleb meeles pidada, et ka ajakirjanik on eeskätt ikkagi inimene ning ta teeb infot hankides oma tööd. Ajakirjaniku aitamise loob eelduse positiivseteks suheteks meediaga.

Meediaga suhtlemist ei ole võimalik õppida üleöö, selleks on vaja aega ja kogemusi. Toodud nõuanded on väga lühike ja ülevaatlik kogum põhimõtetest, mida meediaga suhtlemise koolitustel räägitakse. Loodan väga, et nendest on sotsiaaltöötajatel edaspidisel meediaga suhtlemisel mõnevõrra abi.

Nõuanded meediaga suhtlemiseks on võetud järgmistest loengutest:

- Aune Past “Ülevaade suhtekorraldusest”, Tartu Ülikool, 2004
- Ene Nobel “Suhtlemine meediaga” Tartu Ülikool, 2004
- Ene Nobel Avatud Hariduse Liidu koolitussarjas “Ole kuuldav, nähtav, märgatav!”, 2003

Viidatud artiklid

Harro-Loit, H. (2008). Kuidas muuta sotsiaaltöö ja meedia suhted konstruktiivseteks? *Sotsiaaltöö* nr 5, 41–42.

Tsäro, K. (2009). Võsareporter – antropoloog ja essumagnet. *Nädal* nr 2, 6–8.

Suhtlemine meediaga on oluline

2008. aastal kiitis ESTA volikogu heaks dokumendi „**Sotsiaaltöötajate suhtlemine meediaga – ESTA põhimõtted**“, mille järgi on meediaga suhtlemise eesmärgiks luua avalikkusele sotsiaaltööst positiivne kuvand, tutvustada sotsiaaltöö elukutset ja selle võimalusi, aidates seeläbi kaasa sotsiaaltöö missiooni täitmisele. ESTA kutsub ütles oma liikmeid olema avatud vastastikusel lugupidamisel põhinevatele koostöösuhtetele ajakirjanikega, näitama üles initsiatiivi ja olema aus ning abivalmis. Dokumendis rõhutatakse, et meediale suunatud tegevused peavad olema professionaalselt ette valmistatud – teemasid kommenteerivad oma ala asjatundjad ning meediale esitatakse kontrollitud faktidel põhinevat infot. Meediaga suheldes tuleb pidada silmas kliendi õigust privaatsusele ja konfidentsiaalsusele. Erilist tundlikkust tuleb üles näidata laste, eakate, puuetega inimeste jt meediasuhtluses kogenematute inimeste kaasamisel meediasuhtlusesse. Meedias esinevalt sotsiaaltöötajalt oodatakse, et ta esindaks väärikalt oma elukutset. Vt www.eswa.ee.

Kahest kesksest Eesti sotsiaaltööd puudutavast probleemist

Sotsiaaltöö ühiskondlik „nõrkus” tuleb ümber mõtestada tema tugevuseks, tema „pehmus” tuleb muuta tema relvaks.

Mario Lau

Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö tudeng

Probleem sotsiaaltöö ühiskondliku kuvandiga on erialainimeste seas justkui avalik saladus, mille põhjanevat rolli valdkonna arengus tihtipeale kahjuks alahinnatakse. Mäletan hästi oma kogemust ülemöödnud aasta Tallinna Ülikooli lahtiste uste päevadelt, kui tutvustasin abiturientidele sotsiaaltöö instituuti. Halvemal juhul aeti sotsiaaltöö segamini sotsioloogiaga, paremal juhul seostati eriala olemust üksnes telesaadetega „Prillitoos” ja „Puutepunkt”, vaid üksikutel oli sellest erialast laiem ja adekvaatsem ettekujutus. Lisaks teadmatusel on levinud ka sotsiaaltöö stigmatiseeritus – selleks on „pehmekeste”, „nõrgukeste” stigma.

Sotsiaaltöö kuvand ühiskonnas

Meie vulgaarökonomistlikus ja -individualistlikus ühiskonnas puudub sotsiaaltööl ja laiemale ehk isegi sotsiaalvaldkonnal tervikuna igasugune positiivne aura ning külgetõmbejõud. Ideoloogilise patoloogia ühe sümptomina paistab olevat teadvustamata sotsiaalala tohutu perspektiiv. Mõneti paradoksaalsel kombel seab sotsiaaltöö progressiivsele kajastamisele laiemas ühiskondlikus võtmes omad piirid ka ajakiri Sotsiaaltöö, kuna seda loevad eelkõige erialaga seotud inimesed. Tulemuseks on *iseendile kirjutamine*. Loomulikult on ajakiri väga vajalik, kuid oma läbimõeldud sõnum tuleb viia ka laiema avalikkuseni.

Kahetsusväärne on see, et eespool mainitud stigma paistab kohati olevat erialainimeste poolt omaks võetud, „pehmekeste” kuvand on enesele teadmata nii öelda *internaliseeritud*. Sellest tulenevalt nähakse oma tegevust kas üksnes kutsumusest lähtuva altruismina või veel hullem: sotsiaaltööd võetakse nagu iga teist ametit – käin tööl, saan palka. Ei teadvustata eriala laiemaid ühiskondlikke ja ka poliitilisi aspekte; tihtipeale paistab puuduvat kriitiline arusaam sotsiaaltöö institutsionaalsest rollist sotsiaalse kontrolli meetmena või paremal juhul – sotsiaaltööst kui arvestatavast ressursist kutsumaks süsteemse praktika toel esile laiemaid positiivseid muutusi ühiskonnas. Sellest kõigest võib järeldada, et vähest kasutatust leiab teadlik (*enese*)*refleksioon*¹, seda eriti *kriitilise enesemääramise* vormis.

Sotsiaaltöö tähenduse, olemuse ja „pehmuse” stigma ümbermõtestamine ei tähenda aga olemasoleva ümberpöörämist või eitamist. Sotsiaaltööd ei ole vaja allutada „kõvematele“

¹Refleksiivse praktika kohta vt Sotsiaaltöö, nr 1, 2008

väärtustele ega valitsevale individualistlikule edumentaliiteedile. Iidse Hiina taoistlik strateeg Sun Tzu on öelnud: „Ükskõik kui kriitilisest situatsioonist sa ennast leiad, ära heida meelt; just neil hetkedel, mil võib karta kõike, ära karda midagi; just siis, kui oled ümbritsetud kõikvõimalikest ohtudest, ära pelga neist ühtegi; just siis, kui leiad end ilma igasuguste ressursideta, arvesta nende kõigiga.” *Sotsiaaltöö ühiskondlik „nõrkus” tuleb ümber mõtestada tema tugevuseks, tema „pehmus” tuleb muuta tema relvaks.*

Mehed sotsiaaltöös

Probleem sotsiaaltöö tasustamisega on meessotsiaaltöötajate vähesuse taustal küll piisavalt teadvustatud, kuid pidades silmas eriala laiemat arengut, pole kahtlemata tegemist ainsa asjakohase aspektiga. Kui analüüsime, millistele seaduspärasustele allub sooline mobiilsus tööturul, siis mõistame, et *sotsiaaltöö avalik kuvand, sotsiaalne staatus ja edukus on kahetsusväärset otseses seoses sellega, miks see professioon on valdavalt hõivatud naiste poolt.* Ühiskonnas nagu Eestis, mis varjatult allub meesdomineerimise printsiibile, on nimetatud põhimõtte kirjutatud sisse *subjektiivsetesse struktuuridesse* ehk inimeste mõtlemis- ja tajukategooriatesse, mida nad ümbritseva suhtes rakendavad.

Toon siinkohal ühe tuntud näite – sekretärid. Kuna sekretäritöök vajalik haridus oli 19. sajandil naistele üldiselt kättesaamatu, oli amet täielikult meeste poolt hõivatud ning selle elukutse *ühiskondlik staatus väga kõrge.* Seoses hariduse kättesaadavuse paranemisega ning sajandi lõpus leiutatud kirjutusmasina poolt pakutud võimalustega hakkasid üha sagedamini sekretäridena töötama ka naised. Eriala üle monopoli kaotanud mehed hülgasid selle ameti ning tänaseks on olukord vastupidine: sekretäritöö on pea täielikult hõivatud naiste poolt ning selle *sotsiaalne staatus on märkimisväärselt langenud.*

Ei ole kahtlust, et sama seos toimib ka sotsiaaltöös. Loomulikult on selline meesdomineerimist ilmestav fakt äärmiselt kahetsusväärne, kuid seda võib teatud tingimustel tõlgendada ka ressursina: ühiskonda sisse kirjutatud printsiip on võimalik enda kasuks tööle panna. *Objektiivsete struktuuride* (antud juhul tööturu) toimimispõhimõtete tundmine ja nende ärakasutamine on edu võtmeks igas eluvaldkonnas. Seega käesoleval juhul: meeste kaasamine sotsiaaltöösse toob endaga kaasa ameti kõrgema ühiskondliku staatuse ning laiema arengu. Kuid tuleb olla ettevaatlik! Mitte mingil juhul ei tohi unustada, et üheks lõppeesmärgiks peab olema ka valitseva *meesdomineerimise murdmine*; see tähendab, et kaasata tuleb mehi, kellel on *tugev erialane haridus* ja kelle puhul võib eeldada, et nad on sooküsimustes informeeritud. Meeste sotsiaaltöösse toomise praktilisi võimalusi puudutava osas jääb selle artikli maht kahjuks liiga väikeseks.

Lõpetuseks ning teisena kirjeldatud probleemi selgituseks aga üks humoorikas juhtum Tallinna Laste Turvakeskuse 15. aastapäeva konverentsilt oktoobris 2008. Viimasest paneelist võttis osa kolm endist sotsiaalministrit: Jaak Aab, Eiki Nestor ja Marko Pomerants. Jaak Aab kui pedagoogilise haridusega inimene avaldas kahetsust, et kooliõpetajatena töötavad valdavalt naised ning teatas – loodetavasti seda ise mitte uskudes –, et *vähesed õpetajatest mehed polegi ehk enam kellegi mehed.* On väga tõenäoline, sama suhtumist rakendatakse ühiskonnas ka sotsiaaltöö puhul. Jaak Aabi sõnades väljendunud sümboolne meesdomineerimine sattus aga kohe korrektiivi ohvriks, kui sõna sai Marko Pomerants, kes teatas pilamisi, et kuulajate ees seisavad *kolm endist meest.* See, kas mehelikkus kaotati poliitikasse suundumise või tõenäolisemana tunduva sotsiaalvallas tegutsemisega, jäi kahjuks selguseks.

Koolituskursus lastekaitsetöötajatele,

kes hakkavad välja õpetama lapse ja perekonna hindamisjuhendi kasutajaid

Klientide hindamine sotsiaaltöös on keeruline interaktiivne protsess, mis aitab süvitsi mõista indiviidi või perekonna olukorda ja vajadusi ning kavandada edasisi samme. Hindamise eesmärk on tagada, et pakutav abi, teenused ja ka kohtulahendid, nt lapse hooldusõiguse kohta, oleksid antud olukorras kohaseimad. Kuigi igal kogenud sotsiaaltöötajal on välja kujunenud oma hindamis- ja otsustamismeetodid, on arenenud sotsiaaltöökultuuriga maades saanud tavaks lähtuda hindamisel hindamisjuhenditesse koondatud ühtsetest põhimõtetest. Eestis juurutatav juhtumikorralduslik sotsiaaltöö väärtustab koostööd ning hea koostöö eelduseks on erinevate partnerite lähenemisviiside mõistmine ja aktsepteerimine. Hindamisjuhendi alusel teostatud hindamine aitab koostööpartneritele selgitada sotsiaaltöötaja vaatenurka. Professionaalselt läbi viidud ja dokumenteeritud hindamine annab sotsiaaltöötajale kindlustunde otsuste tegemisel ja nende kaitsmisel. Eriti oluline on see keeruliste lastekaitsejuhtumite korral, kui on vaja kiiresti ja põhjendatult otsustada lapse edasise käekäigu üle. Võimalus toetuda hindamisjuhendile tõstab sotsiaaltöötaja autoriteeti koostööpartnerite – psühholoogide, arstide, õpetajate, kohtunike jt – silmis.

Sotsiaalministeeriumi eestvedamisel on valminud lapse ja perekonna hindamisjuhend (<http://www.sm.ee/index.php?id=797>), mis on mõeldud kasutamiseks eelkõige kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajatele. Juhendi kasutamisele eelneb kaheetapiline koolitus, mille korraldab sotsiaalministeeriumi suuniste järgi MTÜ Perede ja laste nõuandekeskus. 2009. aasta esimesel poolaastal pakume väiksele lastekaitsetöötajate grupile võimaluse õppida oma kolleegide koolitajateks hindamisjuhendi kasutamise alal. Pärast koolitust hakkavad kursuse lõpetanud oma teadmisi edasi andma üle Eesti.

Koolitajate väljaõppegruppi pääseb 16 lastekaitsetöötajat, osalemise eelduseks on lõpetatud või teoksil olev erialane magistriõpe. Kursuse maht on 2 AP ning see vastab Tartu Ülikooli sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika magistriõppe vabaainele SOSS.04.217 „Lapse ja perekonna hindamine sotsiaaltöös“. Kursusel osalejad saavad tulevaseks tööks vajalikud õppe- ja juhendmaterjalid. Koolitajad ja õppematerjali väljatöötajad on Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituudi õppejõud Marju Selg ja Merle Linno ning teisedki asjatundjad. Peamised teemad:

- Sotsiaaltöö protsess. Juhtumikorraldus lastekaitse- ja perekonnasotsiaaltöös.
- Hindamiseks vajalikud teadmised, oskused ja väärtushoiakud.
- Tõenduspõhine praktika. Hindamine kui osalev tegevusuuring.
- Lapse ja perekonna hindamise meetodid.
- Hindamise etapid ja praktiline läbiviimine; hindamisprotsessi juhtimine.
- Hindamise dokumenteerimine; arvamuste, saatekirjade jms koostamine.
- Sotsiaaltöötajate koolitamise eripära.

Koolituskursus toimub Tallinnas (Estonia pst 5, TÜ Tallinna esindus) ja koosneb kolmest kahepäevasesst tsüklist ja ühepäevasesst lõpuseminarist, mis toimuvad järgmistel kuupäevadel: 20.–21. märts, 17.–18. aprill, 15.–16. mai, 5. juuni.

Koolitust toetab sotsiaalministeerium Hasartmängumaksu Nõukogu kaudu. Osavõtumaks on 1500 krooni. MTÜ Perede ja laste nõuandekeskus sõlmib iga kursuselasega lepingu, mis kohustab edaspidi koolitama sotsiaalvaldkonna spetsialiste hindamisjuhendi kasutamises.

Osalemissoovi ja kõigi küsimustega pöörduge MTÜ Perede ja Laste Nõuandekeskuse tegevjuhi Marika Ratniku poole (marika.ratnik@mail.ee), telefon 504 2406.

Koolitus

rehabilitatsioonimeeskondadele

2009. aastal saavad rehabilitatsiooni eksperdid, rehabilitatsiooni-meeskonna spetsialistid ja rehabilitatsiooniteenuse osutajad osaleda TÜ Pärnu kolledži rehabilitatsioonimeeskondade koolitusel.

Sotsiaalministeeriumi uuringute ja rehabilitatsiooniteemaliste projektide analüüsi tulemusena on leitud, et praeguse rehabilitatsioonisüsteemi probleemiks on see, et rehabilitatsiooni valdkonnas töötavate spetsialistide ettevalmistus on väge ebaühtlane ja nende koolituses puudub ühisosa. Spetsialistid teevad vähe võrgustikutööd, neil on erinev lähenemine rehabilitatsioonile, puudub ühine arusaam rehabilitatsiooni eesmärkidest, vähe teatakse toetatud tööerakendamisest. TÜ Pärnu Kolledži pakutava koolituse kaudu püütakse 1) toetada Eesti rehabilitatsioonisüsteemi reformimist, et rehabilitatsiooniteenuse esmaseks prioriteediks oleks puudega inimese tööle saamine või tööl püsimine; 2) tagada rehabilitatsiooni valdkonnas töötavatele spetsialistidele ühtne rehabilitatsioonialane baasharidus ning täiendkoolituse võimalus.

Koolitusprogrammi maht on 15 ainepunkti, mis tähendab, et kokku tuleb koolitataval osaleda 11 koolituspäeval kolme kuu jooksul. Koolituspakett koosneb kaheksast moodulist: rehabilitatsiooni filosoofia ja teoreetilised alused; rehabilitatsiooniprotsessi etapid; meeskonnatöö rehabilitatsioonis; hindamine; toetatud tööerakendamine; kutserehabilitatsioon; erialaspetsiifilised tegevused rehabilitatsioonis; administreerimine ja rehabilitatsiooni õiguslikud alused. Koolituse jooksul tuleb sooritada praktika rehabilitatsiooniasutuses ühe õppenädala ulatuses. Koolituse läbiviimist toetavad väliseksperdid Marianne Farkas Kanadast, Göran Skogman Rootsist, Matti Tuusa Soomest ja David Imber Inglismaalt. Auditoorset õpet toetab veebipõhine õppekeskkond, mille kaudu tagatakse kursustele ligipääs õppematerjalidele. Õppemoodulid registreeritakse Tartu Ülikooli õppeinfosüsteemis ja koolituse läbinutele väljastatakse täiendusloomingu tunnistused.

Koolitusprojekti esimeses etapis (25.02.09–31.05.09) valmistatakse ette koolitajaid (kuni 25 inimest) ning kirjeldatakse rehabilitatsioonispetsialisti töö eesmärgid, -ülesandeid ja eeldatavaid pädevusi. Paralleelselt kutsekirjeldusega töötatakse koos partneritega välja rehabilitatsioonimeeskondade koolituse metoodiline baas, juhised, õppekava ja koolitusmaterjalid, mida hiljem testitakse ja täiendatakse. Koolitajate koolituse läbinud spetsialistid on edaspidi kursustele tuutoriteks ja praktika juhendajateks. Koolitusprojekti teises etapis (1.06.09–31.08.09) viiakse Pärnus läbi pilootkoolitus väljatöötatud programmi järgi 90 spetsialistile kolmes grupis. Kolmandas etapis (01.09.09–15.12.09) koolitatakse 300 spetsialisti 10 grupis Eesti eri piirkondades (Tartu, Narva, Tallinn, Rakvere, Jõhvi, Türi).

Koolitusprojekti „Rehabilitatsioonimeeskondade koolituse metoodilise baasi, juhiste ja töövahendite väljatöötamine ning rehabilitatsioonimeeskondade koolitamine“ viiakse läbi koos sotsiaalministeeriumiga Euroopa Sotsiaalfondi programmi „Töölesaamist toetavad hoolekandemeetmed 2007–2009“ toel, mistõttu on koolitus osalejatele tasuta. Koolitataval tuleb tasuda vaid transpordi, toitlustuse ja majutuse eest.

Koolitusele oodatakse rehabilitatsioonivaldkonna spetsialiste, kes tegelevad rehabilitatsiooniteenuse osutamisega ja/või rehabilitatsiooniteenuse osutamise raames rehabilitatsiooniplaani koostamisega, samuti nende koostööpartnereid, sh rehabilitatsiooni eksperte ja Sotsiaalkindlustusameti ametnikke.

Pilootgrupis ja põhikoolituses osalemiseks on võimalik registreeruda TÜ Pärnu kolledži kodulehel alates 1. märtsist 2009.

Info: Marju Medar, tel 445 0523, 5202837, e-post: Marju@pc.ut.ee; Dagmar Narusson, e-post: Dagmar@pc.ut.ee; Merle Mägi, tel 445 0535, 521 5703, e-post: merle.magi@pc.ut.ee

Ka hooldustöötajaks on vaja õppida

Piret Tamme
Tallinna
Tervishoiu
Kõrgkooli kutse-
hariduse
osakonna
juhataja

Ajavahemikus 9. oktoober – 13. november 2008 viis Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli kutsehariduse osakond läbi küsitluse, et teha kindlaks hooldustööd tegevate töötajate haridustase ja koolitusvajadus. Küsimustik saadeti välja haiglate, üldhooldekodude ja erihooldekodude personalijuhtidele, osakonnajuhatajatele ja juhtidele. Vastused saadi 44 organisatsioonilt, kus töötas kokku 2349 hooldustööd tegevat töötajat.

Tööandjad soovivad koolitatud hooldajaid

Vaid 8% hooldustöötajatest oli erialane haridus kas hooldustöö, meditsiini või sotsiaaltöö valdkonnas. Keskkooli haridus oli 66% hooldustöötajatest, põhiharidus 25,2%, kõrgharidus 0,7% ja algharidus 0,1%. Täitmata oli 41,25 ametikohta. Asutuste juhid pidasid kõige vajalikumaks koolitusi hooldustöötajate suhtlemisoskuste parendamiseks. Oluliseks peeti ka õpetada seda, kuidas suhelda kliendi sugulastega, sh leinajatega; vältida läbipõlemist ja ennetada stressi, ergonoomikat ning meeskonnatööd. Vastajate arvates tuleks täiendada töötajate teadmisi ka hoolduse osutamises.

Küsitlusest kumas läbi vastajate mure hooldustöötajate teadmiste ja oskuste pärast. Üha enam leiavad asutuste juhid, et töötajatele ei piisa täienduskoolitusest, vaid nad vajaksid süsteemset tasemekoolitust. On selge, et hooldustööd tegev inimene peab olema pädev mitmel alal ning vastutust uute töötajate väljaõppe eest ei saa panna ainult tööandja õlgadele. Üks vastaja kirjutas:

Ootame aega, kui saab tööle võtta koolitatud hooldaja. Praegu on see vastutus osakonnal, kuhu töötaja saabub. Palk väike, [kaadri]voolavus suur. Toimub ka koolitus kohapeal, kuid ikka jääb millestki vajaka. Kui on koolitus parem, ei ohusta neid ka nii palju läbipõlemine ja stress.

Erialane õpe tõstab enesehinnangut

Tasemekoolitus võimaldab õppijal saada ülevaate kogu erialast ning vajaminevatest kompetentsidest, hiljem saab neid täienduskoolitustega arendada.

Hooldustöötajatele pakutakse kutseõpet nii kesk- kui põhihariduse baasil. Kutseõppes on võimalik omandada teadmised, oskused ja vilumused hooldusteenuse osutamiseks. Kutsekoolide õppekavad lähtuvad kutsestandardist ja õppe läbinul on võimalik taotleda kutsetunnistust. Lisaks sellele, et erialane koolitus annab teadmisi ja oskusi, tõstab see õppija eneseteadvust ning enesehinnangut ja võimaldab sõlmida uusi sotsiaalseid suhteid. Õppepraktikal saab tutvuda teiste asutuste töökorraldusega ja julgematel on võimalik proovida oma oskusi ning hakkamasaamist ka teistes riikides rahvusvaheliste projektide vahendusel. Seega on kutseõpe oluline nii isikliku kui tööalase arengu seisukohalt.

Hooldustöötaja kutseõppesse on võimalik astuda Tallinna Tervishoiu Kõrgkoolis ja Tartu Tervishoiu Kõrgkoolis. Tallinna Tervishoiu Kõrgkool pakub õpet nii eesti keeles (Tallinnas) kui vene keeles (Kohtla-Järvel). Õpe kestab kaks aastat, kokku 80 õppenädalat. Õpe toimub päevaõppe vormis, kuid tulles vastu õppijate soovile, on tunnid paindlikult jagatud tsükklitesse: nädal koolis-kolm nädalat tööl. Õppepraktika kestab 20 nädalat. Kuna ligikaudu 90% õppijatest teeb erialast tööd, siis praktikat on võimalik sooritada ka oma töökohal.

Kuidas nimetada last

Marju Selg, TÜ

Lapse enda märkamisest jääb väheks, kui me ei märka viisi, kuidas last nimetame. Ma ei pea silmas lapsele kummalise nime panekut Ladina-Ameerika seebiooperi kangelase järgi. Juttu tuleb lapse nimetamisest, kui räägime ja kirjutame lastest, kelle pärast me muretseme. Viis, kuidas last nimetame, näitab, kuidas me lapsesse suhtume – kas me peame teda aktiivseks ja tundlikuks indiviidiks või ebaküpseks abistamis- ja ümberkasvatamisobjektiks. Paraku juhtub vahel, et enda arvates kõige paremate kavatsustega tegutsedes kahjustame last, kellest sõnades hoolime.

Selle loo kirjutamiseks mõtete kogumiseks Internetis surfates leidsin rohkesti näiteid, mis aitavad probleemi olemust selgitada: „Eesti lastekodude kasvandikud on alkohoolikute lapsed“, „Õpiraskuste ja käitumishäiretega laps“, „Probleemne laps tavakoolis“, „Õpi- ja kasvatusraskustega lapsed“, „Isata poiss vajab tuge!“. Need lapse nimetamise näited pärinevad kas artikli, raamatu, koolituse või portaali pealkirjadest ning nendega on püütud asja olemus lühidalt ja selgelt edasi anda.

„Alkohoolikute laps“, „probleemne laps“, „kasvatusraskustega laps“, „isata poiss“ ja veel paljud samalaadsed sõnapaarid viitavad arengusühholoogiast ja semiootikast tuntud „pärisnimelisele mõtlemisele“ – ainukordne laps samastatakse mingi probleemide kategooriaga ja nimetatakse selle järgi. Laste koondamine jubedate, kuigi professionaalsena näivate „pärisnimede“ alla annab nimetajale võimu- ja kontrollitunde: näete, mina olen see, kes teab ja kellel on õigus öelda, mis neil viga on. Nime andmine loob abistajates-ametnikes lapsiku illusiooni, et lapse probleemile on olemas üks ja õige lahendus: Tootsi klass, erikool, peresüsteem lastekodus, seikluskasvatus või veel midagi. Ja targad täiskasvanud asuvadki lahendama enda nimetatud (loe: tekitatud) probleemi enda poolt heaks arvatud moel.

Ettevaatlikuks peaks tegema see, et üks ja õige nimi haarab vaid tühise murdosa lapse elust. Igal lapsel on lisaks „isatusele“ või „kasvatusraskustele“ palju muidki omadusi ja tema elul muidki olulisi tahke, kuid nimetamisel on kalduvus need varju jätta. Laps ei ütleks, et „pange mind erikooli, sest olen probleemne!“, vaid et „emal pole kunagi aega ja tahan kutsikat, aga isa ei luba“, või et „mata õps kiusab ja teised ka narrivad, aga kedagi ei huvita“. Kui loobume pärisnime-silmaklappidest, kuuleme paremini, mida lapsel rääkida on.

Changes in special welfare services

Sirlis Sõmer-Kull, *Ministry of Social Affairs*

On 1 January 2009, changes in the Social Welfare Act entered into force, which specify the contents and requirements of special welfare services provided by the state for people with mental special needs. The daily support service includes activities that help people cope independently, e.g. learning daily coping and communication skills. Supported employment includes supporting activities for finding and maintaining a job. In case of supported living services, the person is granted a dwelling and taught to manage independently. Community living service is a service with a special character, providing that clients live with staff in family-like conditions. Twenty-four-hour care is a service that people are referred to when they do not cope with living in an open society even with the help of supporting services; the service includes both care and supervision in addition to supporting daily life. In order to receive the service, an application has to be submitted to the Social Insurance Board (SIB). SIB also supervises the provision of services. The right to receive services provided by the state was extended to people in the age of retirement with severe, profound or long term mental disorders. The task of providing services to the elderly who have been diagnosed with dementia was left in the hands of local governments.

Human rights in social welfare services

Eve Liblik, *Office of the Chancellor of Justice*

The Chancellor of Justice verifies the guarantee of fundamental rights in Estonia and fulfils the function of an ombudsman. Estonia has also joined the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment and its Optional Protocol; therefore, the Chancellor of Justice has started review of institutions that detain people against their will and that might restrict their rights, such as prisons, psychiatric departments and social welfare institutions. Since 2007, the Chancellor of Justice has reviewed nine care homes. Even a couple of years ago, there were still cases of residents of care homes turning to the Chancellor of Justice about their elementary needs – about their rooms being cold, food insufficient or their primary daily needs being unsatisfied. As time passes, the need for dignified treatment has come to the foreground. However, neither care home residents nor the employees often know what should be focused on in order to guarantee human dignity and, for example, how a person's right to privacy and confidentiality should be guaranteed. The rights of people in care homes has been sufficiently regulated by the law allowing one to hope that there will be fewer cases of violation of fundamental rights in the future.

Child protection work in a local government

Anu Nõlve, *Master of Social Sciences*

In 2008, a Master's thesis was defended at Tallinn University, the aim of which was to give an overview of child protection work in a medium-sized Harju County local government; the overview included the duties of a child protection worker and their division, the clientele, availability of services, work load of the child protection worker and possibilities of development. The empirical part of the thesis was based on the data about operations recorded in the work diary in the course of one year. A rural child protection worker has access to fewer services than one working in the city. It is also impossible for him or her to specialise on one narrow field of work; however, problems are easier detected in the country. Child protection workers have to cope with several different roles: on the one hand, they need good communication skills, they have to be good listeners, patient and optimistic friends; on the other hand, they have to be demanding supervisors, analytic, consistent and correct officials. Even though, in general, the duties of the child protection workers matched those detailed in her job description, the task of assisting multi-problem families turned out to be disproportionately big. These families would need support persons, parent training and various types of counselling, whereas the local government could only provide a few preventive and rehabilitation services.

Изменения в специальном попечительстве. Стр. 7

Сирлис Сымер-Куль, *Министерство социальных дел*

С 1 января вступили в силу изменения в Законе о социальном попечительстве, уточняющие содержание государственных услуг для людей с особыми психическими потребностями и требования к этим услугам. Право на получение государственных услуг распространилось на лиц пенсионного возраста с тяжелым, глубоким или долговременным расстройством психики. Лица, направленные на услугу проживания в общине или круглосуточного специального ухода, могут ходатайствовать о возмещении доли расходов, которая взимается с них за питание и проживание, если они не в состоянии ее уплачивать.

Пособие по уходу за ребенком с ограниченными возможностями перейдет местным самоуправлениям. Стр. 12

Мерле Томберг, *Министерство социальных дел*

С 1 марта пособие по уходу за ребенком с ограниченными возможностями будет выплачиваться местными самоуправлениями. Государство передаст самоуправлениям средства на выплату пособия и предоставит им право решать, в каком размере и кому выплачивать пособие. Пособие по уходу за ребенком с ограниченными возможностями можно заменить и другим подходящим видом помощи. Если пособие выплачивается родителю, не получающему государственной пенсии и не работающему в связи с уходом за ребенком, то ему обеспечивается также социальное страхование.

Права человека в попечительском учреждении. Стр. 18

Эве Либлик, *бюро канцлера юстиции*

Еще несколько лет назад имели место случаи, когда люди, проживающие в каком-либо попечительском учреждении, обращались к канцлеру юстиции с элементарными заботами – в комнате холодно, питание недостаточное, не удовлетворены другие первичные потребности. Теперь же на первый план встала потребность в достойном обращении. В статье приводятся рекомендации попечительским учреждениям, на что обращать внимание, чтобы обеспечить подопечным соблюдение прав человека и достойное обращение.

Дети в семейной терапии – ребенок и тяжело больной родитель Стр. 35

Флоренс Шмитт и Йорма Пиха, *семейные терапевты, Финляндия*

Статья знакомит с принципами семейной терапии, сосредоточенной на ребенке – теориями, необходимыми для понимания детей и родителей, и техниками, помогающими найти общий язык с ребенком через игру или занятия. Ребенок может нуждаться в поддержке и в случае, если кто-либо из его близких родственников – родитель, брат или сестра – тяжело болен, страдает от психического расстройства или алкоголизма. Социальный работник может оказаться первым человеком, который заметит ребенка и его потребности.

Работа по защите детей в местном самоуправлении. Стр. 41

Ану Ньлве, *магистр социальных наук*

Статья знакомит с результатами исследования, целью которого было описать работу по защите детей в одном из местных самоуправлений Харьюского уезда: обязанности работника защиты детей и их соотношение, клиентуру, доступность услуг, нагрузку работника защиты детей и возможности развития. Исследование показало, что работник защиты детей уделяет очень много времени работе с т.н. мультипроблемными семьями, т.к. самоуправление предлагает недостаточно превентивных и опорных услуг таким семьям.

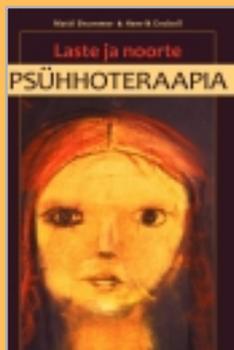
KIRJANDUS

Tervis, töö- ja sotsiaalelu 2007 (2008) Sotsiaalministeerium

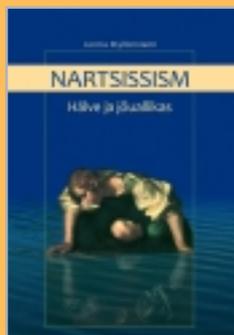
Iga-aastane sotsiaalministeeriumi statistikakogumik koondab olulisemad näitajad sotsiaal-, töö- ja tervisevaldkonna kohta. Kogumikus on üheksa peatükki, mis kajastavad järgmisi teemasid: rahvastik; elatustase ja vaesus; tööturg; töökeskkond; sooline võrdõiguslikkus; tervishoid; peretoetused; ja vanemahüvitis; pensionid ja puuetega inimeste toetused; sotsiaalhoolekanne; sotsiaalne kaitse. Väljaanne on koostatud peamiselt sotsiaalministeeriumi ja tema valitsemisala asutuste poolt kogutud ja töödeldud statistika põhjal, kuid kasutatud on ka Statistikaameti ja teiste asutuste andmeid ja uuringuid. Lugemise hõlbustamiseks illustreerivad arvandmeid kokkuvõtavad analüüsid ning joonised. www.sm.ee

Eesti Euroopa võrdluses (2008) Toimetanud Dagmar Kutsar ja Mare Ainsaar. Sotsiaalministeeriumi toimetised 3/2008.

Euroopa Sotsiaaluuringu 2004. ja 2006. aasta andmetel põhinev väljaanne käsitleb kooselu, töö- ja pereelu puudutavaid hoiakuid ja käitumist ja elanike väärtusi Eestis ning teistes Euroopa riikides. Lisaks töö- ja ühiskonna alusväärtustele analüüsitakse kogumikus vaba kooselu eelistamise põhjuseid, abielulahutuse tagajärgi ning suhtumist lahutusse. Samuti uuritakse laste ja vanemate eluga rahulolu. Artikli autoriteks on Kairi Kasearu, Kadri Rootalu, Mare Ainsaar, Andu Rämmer, Indrek Tart ja Eve Telpt Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituudist ning Eesti Humanitaarinstituudist. Kogumik on mõeldud sotsiaalvaldkonna spetsialistidele, üliõpilastele ja kõigile, kes muretsevad Eesti ühiskonna käekäigu pärast. www.sm.ee

Laste ja noorte psühhoterapia (2007) Matti Brummer, Henrik Enckell jt. Tõlkinud Tõnu Ülemaante. Cum Grano OÜ

Raamat sobib nii psühhoterapia õpikuks kui ka lugemisvaraks, mis hõlbustab noorte hingeelu mõistmist laste ja peredega töötavatele spetsialistidele, aga ka lapsevanemaile ja noortele endile. Autorid – Soome parimad psühhoterapeudid – vahendavad psühhonaalüütilist teooriat lihtsas keeles ja illustreerivad seda praktiliste näidetega. Kirjeldatakse normaalset psüühilist arengut sünnist kuni täiskasvanuks saamiseni, psühhoterapia põhimõtteid ja praktikat ning laste ja noorte psüühiliste probleemide sümptomeid ja nende psühhoterapiat. Eraldi peatükkides käsitletakse foobiaid ja sundnähtusid, psühhoose, söömishäireid, depressiooni ning psühhosomaatilisi häireid. Selgitatakse, mis toimub agressiivsete ja käitumishäiretega, antisotsiaalsete ning traumeeritud laste ja noorte hinges ja kuidas psühhoterapia abil neid aidata. Toimetanud Eesti Psühhonaalüütilise Seltsi ja Eesti Psühhonaalüütilise Lasteteraapia Seltsi liikmed. Tellimine: aadams@hot.ee

Nartsissism. Hälve ja jõuallikas. (2008) Jorma Myllärniemi. Tõlkinud Tõnu Ülemaante. Cum Grano OÜ

Nartsissismi mõiste viitab kreeka müüdile Narkissosel – tuntud loole, mis kajastab enesearmastuse ja enesepeegelduse erinevaid tahke. Kuidas kujuneb välja normaalne enesearmastus, mis on toeks inimese loomusele ja mida saab ka teistele jagada ning mis kaitses inimest liigse hingelise haavumise ja vihastumise eest? Mis põhjustab haiglase enesearmastuse teket? Raamatust on abi psühholoogidele ja sotsiaaltöötajatele, kuid see on kasulik lugemisvara ka kõigile neile, kes tegelevad kasvatus- ja inimsuhtlusega seotud erialadel, kus on oluline emotsionaalse kontakti loomine, enese ja teiste väärtustamine ning konfliktide lahendamine. Erialaselt toimetanud Eesti Psühhonaalüütilise Seltsi liikmed. Tellimine: aadams@hot.ee